

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE
SİBER MAĞDURİYET: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ**

Gülnihal TUNCA

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Neşe SONGÜR**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI**

EYLÜL - 2019

**ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER
MAĞDURİYET: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ**

Gülnihal TUNCA

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2019

Gülnehal TUNCA tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet: Ankara İli Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY~~ ~~ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Eğitim Yönetimi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Neşe SONGUR

İşletme Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

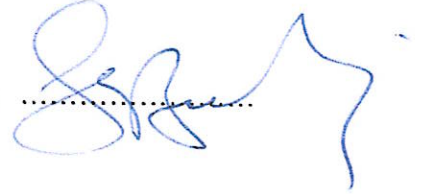
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. Feyzi ULUĞ

Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Prof. Dr. Belgin AYDINTAN

İşletme Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 30/09/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gülnihal TUNCA

30/09/2019

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET:
ANKARA İLİ ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Gülnihal TUNCA

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Eylül 2019

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarını belirlemektir. Bu amaçla seçilen “Siber Zorbalık Anketi”nde yer alan internet ve akıllı telefon kullanımı, sanal ortam etkileşimi ve sanal ortamda rahatsız edici davranışlar bölümleri demografik özelliklere göre analiz edilerek, ana problem ile alt problemlere cevap aranılmıştır. Bu araştırmanın uygulanması için Ankara iline bağlı merkez ilçelerde bulunan 3 Temel Lise, 10 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 7 Anadolu Lisesi, 3 Fen Lise, 2 Sosyal Bilimler Lisesi, 5 İmam Hatip Lisesi olmak üzere toplam 30 okul seçilmiştir. Seçilen bu okullarda 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören 1.154 öğrenciye ölçek uygulaması yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre en fazla fen lisesinde okumakta olan öğrenciler akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve internet kullanımına sahiptirler ve en yüksek siber zorbalık puanları fen lisesi öğrencilerine aittir. En az siber zorbalık puanları ise özel lisededir. Siber mağduriyet puanlarında bir farklılaşma görülmemiştir. Siber zorbalık ve mağduriyetin birbirini pozitif yönde etkilediği görülmüştür.

Bilim Kodu : 111623
Anahtar Kelimeler : Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Ortaöğretim Okulları, Ergenler
Sayfa Adedi : 141
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Neşe SONGÜR

CYBER BULLYING AND CYBER VICTIMIZATION IN SECONDARY SCHOOL

STUDENTS: ANKARA PROVINCE SAMPLE

(M.Sc. Thesis)

Gülnihal TUNCA

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

September 2019

ABSTRACT

The main purpose of this study is to determine the status of cyberbully and cyber victimization among secondary school students. In the chapters of "Cyber Bullying Survey", which is chosen for this purpose, the useage of internet and cell phones, virtual environment interaction and distrutive actions in virtual environment are analyzed by demographical characteristics and lloked for an answer for the main and sub problems. To apply this research, 3 basic high schools, 10 Vocational and Technical Highschools, 7 Anatolian High Schools, 3 Science High Schools, 2 Social Sciences High Schools and 5 Imam Hatip High Schools in total 30 highschools are selected in center towns in Ankara. In these selected schools 1154 students who are being educated in 2018-2019 term were be reached and scaling survey applied to general to reach a conclusive result. According to the results of our research, the highest usage of smartphones, tablet computers, computers and the internet belongs to the science high school students and in these schools, cyber bullying scores are the highest. The lowest cyber bullying score belongs to the collages. On differentiation of cyber victimization scores hasn't been any observed. Cyber bullying and victimization have been shown to affect each other positively.

Science Code : 111623

Key Words : Cyber Bullying, Cyber Victimization, Secondary Schools, Adolescents.

Page Number : 141

Supervisor : Prof. Dr. Neşe SONGÜR

TEŞEKKÜR

TODAİE’de yüksek lisans eğitimime başladığım ilk günden itibaren her zaman fikir ve önerileriyle derslerinde bizlere yepyeni bakış açıları açan, ufuk zenginliği katan saygıdeğer hocalarıma öncelikle teşekkürü bir borç bilirim. Kendilerinden ders almaktan onur duyduğum, bizlere bilimsel katkılarıyla ışık tutan hocalarım; Sayın Prof. Dr. Yılmaz ÜSTÜNER’e, Prof. Dr. Feyzi ULUĞ’a, Sayın Prof. Dr. Yeliz Şanlı ATAY’a, Sayın Prof. Dr. Songül ALTINIŞIK’a, Sayın Prof. Dr. Nejla KURUL’a ve Sayın Doç. Dr. Sutay YAVUZ’a teşekkürlerimi sunar, saygılarımı iletirim.

Tez danışmanlığımı yapmaya başladığı günden bu güne kadar hiçbir konuda bilgi, yardım ve önerilerini esirgemeyerek beni yönlendiren ve yoğun çalışma anlarında bile ilgisini eksik etmeyip değerli görüşlerinden yararlanmamı sağlayan, tüm bunların yanında bitireceğim konusunda beni cesaretlendirip devam etmemi sağlayan, değerli hocam Sayın Prof. Dr. Neşe SONGÜR’e katkılarından dolayı teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için zamanlarını ayırıp ankete katılan tüm MEB ortaöğretim öğrencilerine teşekkür ederim. Kendileriyle paylaşmam gereken zaman dilimlerini tez çalışmasına ayırmama rağmen desteklerini esirgemeyen eşim Ali Emre TUNCA’ya, oğlum Arda’ya ve bu yoğun süreçten dolayı varlığını bile zaman zaman unuttuğum doğacak bebeğime sevgilerimi iletiyorum. Sevgili annem Fatma Hatun DEMET ve babam Hasan DEMET’e aylarca yanımda kalarak tam destek oldukları ve tüm stresime katlandıkları için teşekkür ederim. Bu süreçte beni sürekli destekleyen, yazmam konusunda teşvikte bulunarak yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Güler GELERİ, Su ERTÜRK ve Filiz AKYOL’a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ	1
2. PROBLEM DURUMU	3
2.1. Araştırmanın Problemi	3
2.2. Araştırmanın Amacı	8
2.3. Araştırmanın Önemi	9
2.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları ile Varsayımları	10
2.5. Tanımlar	10
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	13
3.1. Kavramsal Çerçeve	13
3.1.1. Akran Zorbalığı.....	13
3.1.2. Siber Zorbalık ve Mağduriyet.....	14
3.1.3. Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Psikolojik Etkileri	20
3.1.3.1. Duygusal zarar görme ve aşağılanma.....	22
3.1.3.2. Dışlanma ve şiddet	23
3.1.4. Siber Zorbalık ve Mağduriyet ile Aile İlişkisi	23
3.1.5. Siber Zorbalık ve Mağduriyet ile Okul İlişkisi	27
3.1.6. Siber Zorbalık ve Mağduriyet ile Okul Yöneticileri ve Öğretmen İlişkisi	30
3.1.7. Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Hukuksal Boyutu	34

	Sayfa
3.2. İlgili Araştırmalar.....	38
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	51
4.1. Yöntem.....	51
4.2. Evren ve Örneklem	51
4.3. Veri Toplama Aracı.....	54
4.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	55
4.3.2. İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımı	55
4.3.3. Sanal Ortam Etkileşimi.....	55
4.3.4. Sanal Ortamda Rahatsız Edici Davranışlar.....	55
4.4. Veri Toplama Aracının Güvenirliği	56
4.5. Araştırma Verilerinin Analizi	58
5. BULGULAR VE YORUM.....	61
5.1. Öğrencilerin Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular	61
5.2. Öğrencilerin İnternet ve Akıllı Telefon Kullanma Durumları	63
5.2.1. Öğrencilerin İnterneti Kullanım Amaçları.....	83
5.2.2. Öğrencilerin İnternete Bağlanma Ortamları	85
5.3. Öğrencilerin Siber Zorba Olma Durumları	86
5.3.1. Öğrencilerin Siber Zorbalıkta Bulunma Yolları	92
5.4. Öğrencilerin Siber Mağdur Olma Durumları	93
5.4.1. Öğrencilerin Siber Mağdur Olma Yolları	97
5.4.2. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kalmalarının Sonuçları	98
5.4.3. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kaldıklarında Yardım İstedikleri Kişiler	99
5.5. Öğrencilerin Sanal Ortamda Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları ..	100
5.6. Öğrencilerin Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları.....	105
5.7. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma İle Dışlanma ve Şiddet Arasındaki İlişki.....	114

	Sayfa
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	119
KAYNAKLAR.....	125
EKLER.....	135
EK-1. Siber Zorbalık Anketi.....	136
EK-2. Anket İzni.....	140
ÖZGEÇMİŞ.....	141

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1. Türkiye’de Cinsiyete Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı	5
Tablo 4.1. Anket Uygulanan Okulların İlçelere Göre Dağılımı	52
Tablo 4.2. Araştırmanın Evreni ve Dağıtılan Anket Sayısı	53
Tablo 4.3. Ölçeğin Alt Faktörlerine Ait Madde Numaraları	56
Tablo 4.4. Ölçeğin Alt Faktörlerine Ait Cronbach Alfa Değeri	57
Tablo 4.5. Madde Toplam Korelasyonu	57
Tablo 4.6. Sıklık Düzeyi ve Karşılık Geldiği Ölçek Puanı	58
Tablo 4.7. Aralık Değeri	58
Tablo 5.1. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine İlişkin Bilgiler	62
Tablo 5.2. Öğrencilerin İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Bulgular	64
Tablo 5.3. Öğrencilerin Cinsiyete Göre İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin T Testi	66
Tablo 5.4. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Açısından İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Anova Testi	69
Tablo 5.5. Öğrencilerin Anne Eğitim Durumu Açısından İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Anova Testi	73
Tablo 5.6. Öğrencilerin Baba Eğitim Durumu Açısından İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Anova Testi	76
Tablo 5.7. Öğrencilerin Okul Türü Açısından İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Anova Testi	79
Tablo 5.8. Öğrencilerin İnternete Bağlanma Amaçlarının Önem Derecesine Göre Dağılımı	83
Tablo 5.9. Öğrencilerin İnternete Bağlanma Ortamlarının Önem Derecesine Göre Dağılımı	85
Tablo 5.10. Öğrencilerin Siber Zorbalıkta Bulunma Durumları	86
Tablo 5.11. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Siber Zorbalıkta Bulunma Durumları	86
Tablo 5.12. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Açısından Siber Zorba Olmasına İlişkin T Testi	88

Tablo	Sayfa
Tablo 5.13. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Eğitim Durumları ve Okul Türleri Açısından Siber Zorba Olmasına İlişkin Anova Testi	89
Tablo 5.14. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının Hangi Okul Türlerine Göre Farklılaştığını Belirlemeye Yönelik Tamhane Testi Sonuçları	91
Tablo 5.15. Öğrencilerin Siber Zorbalıkta Bulunma Yollarının Dağılımı.....	92
Tablo 5.16. Öğrencilerin Siber Mağdur Olma Durumları	93
Tablo 5.17. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Siber Mağdur Olma Durumları	94
Tablo 5.18. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Açısından Siber Mağdur Olmasına İlişkin T Testi	96
Tablo 5.19. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Eğitim Durumları ve Okul Türü Açısından Siber Mağdur Olmasına İlişkin Anova Testi	96
Tablo 5.20. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kalma Yolları.....	97
Tablo 5.21. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kalmalarının Sonuçları	98
Tablo 5.22. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kaldıklarında Yardım İstedikleri Kişiler	99
Tablo 5.23. Öğrencilerin Sanal Ortamda Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları	101
Tablo 5.24. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sanal Ortamda Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumlarına İlişkin T Testi	103
Tablo 5.25. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları	103
Tablo 5.26. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Sanal Ortamda Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumlarına İlişkin Anova Testi.....	105
Tablo 5.27. Öğrencilerin Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları	106
Tablo 5.28. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarına İlişkin T Testi	108
Tablo 5.29. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları	108
Tablo 5.30. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarına İlişkin Anova Testi.....	110

Tablo	Sayfa
Tablo 5.31. Öğrencilerin Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarının Babanın Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumunu Belirlemeye Yönelik Tukey Testi Sonuçları	111
Tablo 5.32. Öğrencilerin Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarının Hangi Okul Türlerine Göre Farklılaşma Durumunu Belirlemeye Yönelik Tamhane Testi Sonuçları.....	113
Tablo 5.33. Öğrencilerin Sanal Ortamda Siber Zorba ve Mağdur Olma Durumları	114
Tablo 5.34. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Hem Siber Mağdur Olma Hem de Siber Zorbalık Yapma Durumları	115
Tablo 5.35. Öğrencilerin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları ve Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları.....	117

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Türkiye’de İnternet ve Bilgisayar Kullanım Durumu	4
Şekil 2.2. Türkiye’de 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı 2013	6
Şekil 3.1. Okullarda Görülen En Yaygın Şiddet Olayları İle İlgili Yönetici ve Öğretmen Görüşleri	30
Şekil 3.2. Okullarda Görülen Şiddet Olaylarının Nedenleri İle İlgili Yönetici ve Öğretmen Görüşleri	32

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar açıklamaları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BT	Bilişim Teknolojileri
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
DEHB	Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
IBM	International Business Machines
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SPSS	Statistical Packagefor Social Sciences
TCK	Türk Ceza Kanunu
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

Siber zorbalık uluslararası literatürde; diğer kişilere zarar vermek amacıyla birey ya da grup tarafından, elektronik posta, cep telefonu, çağrı cihazı, kısa mesaj servisi ve web siteleri gibi bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımını içeren kasten ve tekrarlayıcı bir şekilde ve düşmanca davranışları destekleyen davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell, ve Tippett, 2008). İletişim araçları iyi niyetli kullanımın yanı sıra kötü niyetli kullanıcıların elinde diğer insanlara zarar veren araçlara dönüşmektedir. Kötü niyetli kullanımın başında siber zorbalık gelmekte ve özellikle gençleri etkilemektedir. Etkilerinin yıkıcı sonuçlara sebep olması dikkatleri bu konu üzerine çekmektedir.

Siber zorbalığın daha çok gençler arasında yaşanması ve okul başarısızlığından intihara kadar pek çok yıkıcı sonuca sebebiyet vermesi nedeniyle psikoloji ve eğitim alanında çalışanların dikkatini çekerek bu konuda çalışma yapılmasına neden olmuştur (Arıcak, 2009). Yapılan araştırma sonuçlarına bakılarak siber zorbalığın okullarda eskiye göre daha fazla yaygınlaştığı söylenebilir, bu nedenle siber zorbalık konusunun öncelikli ve daha geniş gruplarla özellikle nedenlerinin incelenmesi gerekmektedir (Özdemir ve Akar, 2011). İnternet erişiminin gençler için kolaylaşması ve artması, ailelerin ise bu konuda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmamaları siber zorbalık konusuna hassasiyeti artırmıştır. Ayrıca siber zorbalık vakalarının her geçen gün artması, intihara kadar giden önemli psikolojik sorunlara yol açması da önlem alınması gereğini kaçınılmaz bir konu haline getirmiştir (Çapulcuoğlu, 2016).

Günümüzde hala internet teknolojilerinden yoksun kesimlerin var olması ile beraber şimdiki nesil çocuklar önceki nesillerden farklı olarak internet teknolojileriyle birlikte büyümektedir. Bu günün çağında yetişen çocuklar teknolojiyi hayatlarının ayrılmaz parçası olarak görmektedirler (Akca, Sayımer ve Ergül, 2015).

Dünya’da ve Türkiye’de özellikle ergenler arasında iletişim araçlarının kullanımı hızla artmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte iletişim araçları bilgiye ulaşma, arkadaşlık kurup sürdürme ve eğlenme amaçlı kullanımın yanı sıra siber zorbaca davranışlar; farklı kimliğe bürünerek başkalarını rahatsız etme, aşağılama, tehdit etme, kişisel fotoğraf ve bilgi paylaşma, virüslü e-posta gönderme, şifre kırma vb. için de kullanılabilir. Özellikle ergenlerde bilişim ve iletişim teknolojileri kullanımının hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir (Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsoy, 2012). İletişim araçları insan hayatına iletişim kurmanın dışında da birçok fayda sağlayarak vazgeçilmez olmaktadır. Fakat bu faydaların yanında kullanıcıları sanal ortamda saldırganlık, taciz ve zorbalık gibi davranışlara da açık

hale getirmektedir. İletişim teknolojileri günümüzün vazgeçilmezleri arasındadır ve çok hızlı bir şekilde gelişmektedir. Kişiler artık cebinde, çantasında mobil iletişim teknolojilerini taşıyabilmekte ve farklı ortamlarda, farklı kültürlerden insanlarla hızlı ve kolay bir şekilde iletişim kurabilmektedir (Kestel ve Akbıyık, 2016; İnelöz ve Uçanak, 2013). İletişim teknolojilerinin son yıllarda hızla gelişmesi ve her yerde kolayca ulaşılmasının sonucu olarak kişiler sanal ortamlarda, yeni arkadaşlık kurup sürdürme, bilgiye ulaşım bilgi paylaşma, sosyal destek ve kültürel etkileşimin yanı sıra pek çok olumsuzluğa da sebep olmaktadır. Bu olumsuzlukların başında ise siber zorbalık yer almaktadır (Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak, 2015). Günümüzde öğrencilerde var olan akran zorbalığı sanal ortama taşınmıştır. Öğrencilerde internet ve telefon kullanımının artması ile siber ortamlara girip çıkma, iletişim kurma ve bunun sonucunda siber zorbalık yapma ve siber zorbalıktan mağdur olma durumları doğal olarak artmıştır (Özdemir ve Akar, 2011).

2. PROBLEM DURUMU

Bu bölümde problem durumu belirlenip, araştırmanın nasıl bir yöntem ile ele alınacağı açıklanmıştır. Araştırmanın problemi, amacı, önemi, kapsamı ve sınırlılıkları ile tanımlar konularına değinilmiştir.

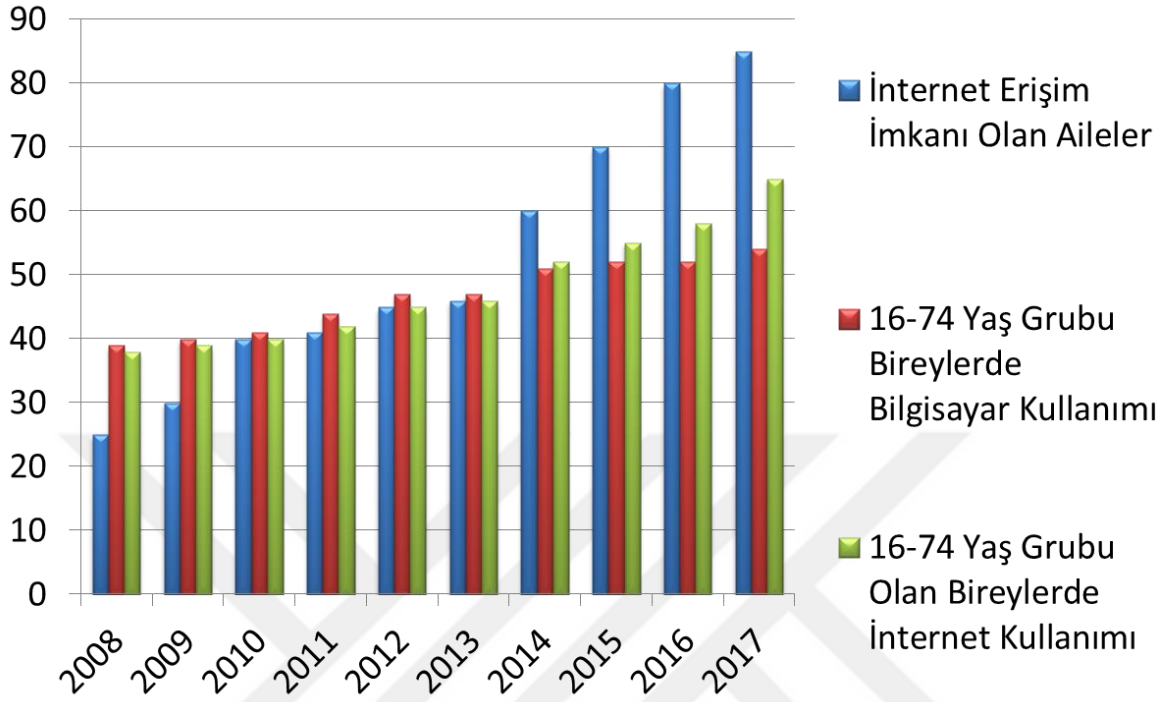
2.1. Araştırmanın Problemi

Bilişim suçları ile siber zorbalık maddi ve manevi kayıplara yol açma yönünden ayrılmaktadır. Bilişim suçları çoğunlukla kişilere maddi problemler çıkarırken, siber zorbalık manevi sıkıntılara sebep olmaktadır. Siber zorbalık siber mağdur üzerinde ciddi tahribatlara yol açmaktadır (Yetim, 2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin olumsuz yansımalarından ergenlerin yanı sıra ebeveynler, akranlar ve okul yöneticileri de olumsuz etkilenebilir. Ergenlerle siber zorbalığın önlenmesi ve sonrasında oluşan sorunların çözümünde sağlıklı fırsatlar yakalayabilmek için, siber zorba ve mağdura yönelik çeşitli müdahale yöntemleri geliştirilmelidir. Günümüzde siber zorbalık alanındaki en önemli sorun, hangi davranışın siber zorbalık olarak sınıflandırılması gerektiğinin belirlenmemiş olmasıdır (Gençdoğan ve Çikrikci, 2015).

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında ülkemizde de siber zorbalığın yaşanan bir sorun olduğu görülmektedir (Arıca, 2009). Giulia, Topçu-Uzer, Erdur-Baker ve Diamantini (2017) tarafından yapılan çalışmada İtalyan ve Türk üniversite öğrencilerinin siber zorbalık algılarına iki olay üzerinden bakılmıştır. Öğrencilere iki olay verilmiş ve öğrencilerin bu olayları değerlendirmeleri istenmiştir. İki ülke arasındaki siber zorbalık algılarının benzer olduğu fakat İtalyan öğrencilerinin siber zorbalık olayına daha ciddi baktıkları ve siber zorbalık karşısında daha katı oldukları tespit edilmiştir. Ülkemizde siber zorbalığın ne anlama geldiği ve nelere sebep olabileceği tam olarak öğrenciler tarafından bilinmemektedir. Bu da siber zorbalığın engellenmesi açısından büyük bir problemdir.

İnternetin medyaya yansımaları arasında internetin bilgi paylaşımı, haber edinme, iletişim gibi olumlu yönlerinin olmasının yanı sıra; internette oynanan oyunların çocuklarda obeziteyi ve sağlıksız beslenmeyi arttırdığı gözlenmiştir. Ayrıca şiddet eğilimine sebep olduğu, siber zorbalık nedeni ile yasal olmayan bazı durumlara yol açtığı, gençlerde olumsuz ifadelerle sebep olduğu ve aile içinde sorunlara yol açtığı gibi yansımaları olduğu görülmüştür (Kalyon, Balcı ve Şahin, 2016). TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) aile bireylerinin (hane halkının) internet erişimine sahip olma durumu ile 16-74 yaş aralığına

sahip bireylerde bilgisayar kullanımı ve bu aralıktaki bireylerde internet kullanımı ile ilgili 2008-2017 yıllarına ait verileri yayınlamıştır.

Şekil 2.1. Türkiye’de İnternet ve Bilgisayar Kullanım Durumu

Kaynak: (TÜİK, 2018)

Şekil 2.1’de verilmiş olan TÜİK verilerine göre 2017 yılında hanelerin %85’inin evlerinde internet erişimi mevcuttur. Bu oran 2008 yılında yani on yıl önce %25’tir. On yılda hanelerin internet kullanımında %240 oranında artış olmuştur. 16-74 yaş aralığındaki bireylerin internet ve bilgisayar kullanımı da on yılda artış göstermiştir.

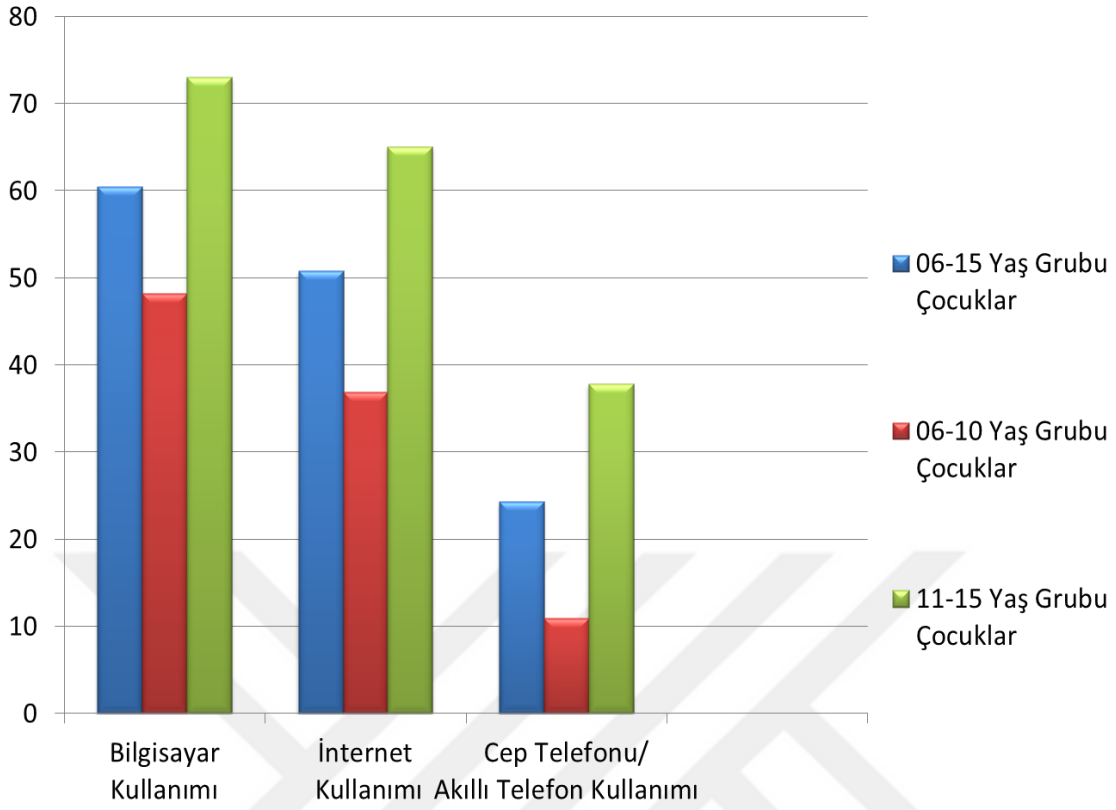
	Bilgisayar						İnternet					
	Toplam		Erkek		Kadın		Toplam		Erkek		Kadın	
Kullanım Zamanı	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Bilgisayar ve İnternet Kullananlar	56,6	59,6	65,7	68,6	47,7	50,6	66,8	72,9	75,1	80,4	58,7	65,5
Son Üç Ay İçinde	44,5	45,5	53	53,6	36	37,3	64,7	71	72,8	78,2	56,6	63,9
Üç Ay ile Bir Yıl Arasında	4,1	3,7	4,3	4	3,9	3,4	1,1	0,9	1,1	1	1,1	0,8
Bir Yıldan Önce	8,1	10,4	8,3	8,3	7,8	9,8	1,1	0,9	1,2	1,1	1	0,8
Hiç İnternet Kullanmamış Olanlar	43,4	40,4	34,3	31,4	52,3	49,4	33,2	27,1	24,9	19,6	41,3	34,5

Kaynak: (TÜİK, 2018)

Tablo 2.1. Türkiye’de Cinsiyete Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranı

TÜİK tarafından bilgisayar ve internet kullanımının 2017-2018 yılları arasında cinsiyet açısından karşılaştırması da yapılmıştır. Yukarıdaki Tablo 2.1’de görülebileceği gibi erkeklerin kadınlardan daha fazla internet ve bilgisayar kullandıkları ve yıla göre artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu da yapılan başka araştırmaları destekler niteliktedir (TÜİK, 2018).

Yine TÜİK tarafından 6 yaş ile 15 yaş aralığındaki çocukların internet kullanım oranları (Şekil 1.1); 6-15 yaş, 6-10 yaş ve 11-15 yaş gruplarına ayrılarak bilgisayar kullanım, internet kullanım ve cep telefonu (akıllı telefon) kullanım oranları karşılaştırması yapılmıştır. Buna ilişkin veriler Şekil 1.2’de verilmektedir. TÜİK’in verilerine bakılarak çocuklarda bilgisayar kullanım, internet kullanım ve cep telefonu (akıllı telefon) kullanım oranlarının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Şekil 2.2. Türkiye’de 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı 2013

Kaynak: (TÜİK, 2013)

Elektronik iletişimin iletişim teknolojileri arasında başta gelen iletişim türü haline gelmesi ile yüz yüze diyalogların ve diğer pek çok iletişim şekillerinin yerini elektronik iletişim almıştır (Kocabaş ve Çetin, 2015). Bilgi ve iletişim teknolojileri günlük alışkanlıklarımızı etkilemektedir. Banka işlemlerinden eğitime, alış-verişe, iletişime kadar çok sayıda alanda kullanılmaktadır. Bildiğimiz pek çok kavramın önüne de bu sayede e eklenmiştir, e-devlet, e-okul, e-imza, e-posta vb’dir (Çapulcuoğlu, 2016).

Siber zorbalığa maruz kalan öğrenciler öfke, tedirginlik ve korku gibi duygulara maruz kalmakta ve yaşadıklarını çevreleri ile paylaşamayıp aile ilişkilerinde ve arkadaşlıklarında olumsuzluklar yaşamaktadırlar. Ayrıca zorbalığa maruz kalan öğrencilerin akademik başarıları düşmekte, uyku sorunları, yalnız kalmaktan korkma, dışarı çıkmaktan korkma ve intihar düşüncesi gibi bulgular gösterdikleri saptanmıştır (Kestel ve Akbıyık, 2016). Zorbalık davranışı gösteren kişilerin de olumsuz olaylara karşı daha duyarlı, kolay öfkelenen, olaylara tepkisel ve dürtüsel davranan kişiler olduğu bulgulanmıştır (Peker, 2015).

Yapılan araştırmalarda; siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin öfke, tedirginlik ve korku gibi duygulara maruz kaldıkları ve bu yaşadıklarını çevreleri ile paylaşamayıp aile ve arkadaşlıkları ile ilişkilerinde olumsuzluk yaşadıkları görölmüştür. Ayrıca zorbalığa maruz kalan öğrencilerin akademik başarıları düşmekte, uyku sorunları ortaya çıkmakta, öğrenciler yalnız kalmaktan ve dışarı çıkmaktan korkma ile intihar düşüncesi gibi bulgular göstermektedir. Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde ruh sağlığını etkileyen endişe, korku, anksiyete, depresyon, stres gibi bulgular görölmektedir (Peker, 2015). 2017’de tüm dünyada ‘Mavi Balina (Blue Whale Callange)’ adlı oyunun Türkiye, Almanya, Rusya, ABD gibi pek çok ölkeye yayıldığı ve toplamda 130 çocuğun intiharına neden olduğu tespit edilmiş ve tahmini 250 kurbanı olduğu düşünölmektedir (Köse, 2017). “Mavi Balina” oyunu intihara sebep olan oyunlardan ve siber zorbalık ortamlarından sadece birine örnektir.

Ölkemizde ve diğer ölkelerde siber zorbalık konusunda çeşitli kampanyalar oluşturularak bu konuda farkındalık yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu uygulamalardan yurtdışındakilerden bazıları <http://keepittame.youngandwellcrc.org.au/web> adresinden ulaşabileceğiniz “Zararsız Ol (Keep It Time)”, “Arkadaşının Değerini Bil (Appreciate a Mate)” bir akıllı telefon uygulaması olup indirme linki “<http://www.youngandwellcrc.org.au/wp-content/uploads/2014/12/Young-and-Well-Annual-Highlights-2013-14.pdf>”dir. Ölkemizde bir özel kanal tarafından “Zorba Olma Kanka Ol” kampanyası başlatılmıştır. Kampanya ile ilgili örnek olay videoları, arkadaşlık kanunu ve uzman önerileri “<http://zorbaolmakankaol.cartoonnetwork.com.tr/>” adresinde bulunmaktadır. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Telekomünikasyon İletişim Bakanlığı “<http://www.guvenliweb.org.tr/>” adresinde toplumu siber zorbalık konusunda bilinçlendirmeye yönelik paylaşımlar bulunmaktadır. RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) ve EGM (Emniyet Genel Müdürlüğü) de toplumu bilinçlendirme amaçlı video paylaşımları yapmaktadır (Odabaşı, 2017).

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) 2011 yılının Kasım ayında filtreleme hizmeti uygulamaya başlamıştır. “Güvenli İnternet Hizmeti” olarak adlandırılan bu filtreleme hizmeti, gençlerin ve çocukların internette var olan zararlı içeriklerden korunmasını amaçlayan bir projedir. Bu projede çocuk ve aile profilleri yer almaktadır. Bu profillere bağlı filtreleme sayesinde özellikle çocuk internet kullanıcılarının internetin uygunsuz içeriğine maruz kalmaması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda uygunsuz içeriğe sahip sitelere erişimi de engellenmektedir (Yenilmez ve Seferoğlu, 2013). Siber zorbalıkla

mücadele aile, okul ve konu ile ilgili yaşanmışlığı olan kişilerin birlikte hareket etmesi ile sağlanabilir (Yetim, 2015).

Ortaöğretim okullarında disiplin sorunlarının artmasının bir sonucu olarak, zorbalık öğrenciler arasında daha fazla artan bir problem olmakta ve zorbalık; telefonların, tabletlerin, bilgisayarın ve internetin kolayca ulaşılabilir olması ile sanal ortama taşınıp orada devam ederek siber zorbalığı meydana getirmektedir. Öte yandan ergenler fiziksel zorbalığı siber ortamlara taşımakta ve akran zorbalığını siber zorbalık yaparak sürdürmektedirler. Siber zorbalık artık akran zorbalığının devamı niteliği taşımakta ve sanal ortamın olanakları ile sürdürülmektedir. Ayrıca ergenlerin sanal ortamlarda bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanırken gerçek ortamlarda olduğu gibi davranışlarına yön veren normların olmaması, siber zorbalık davranışlarında bulunmalarına neden olabileceği Peker (2015) tarafından da belirtilmiştir. Bu araştırmanın yapılma sebebi; özellikle ergenlerde siber zorbalık farkındalığının artırılması ve neden siber zorbalık yapılmaması gerektiğinin anlatılması, siber zorbalığın sebep ve sonuçlarına dikkat çekmektir. Ayrıca siber zorbalık yaşantılarından sonra öğrencilerin yardım isteyebilecekleri kişilerin bilgilendirilmesinin önemine dikkat çekilmek istenmiştir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın ana amacı; “Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarının belirlenmesi”dir. Bu ana amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Ortaöğretim öğrencilerinin internet ve akıllı telefon kullanım durumları nedir? Bu durum cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba olma durumları nedir? Bu durum cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalma durumları nedir? Bu durum cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

4. Ortaöğretim öğrencilerinin sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları nedir? Bu durum cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

5. Ortaöğretim öğrencilerinin sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumları nedir? Bu durum cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

6. Öğrencilerin siber zorba olma durumları, siber mağduriyet durumları, sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları ile sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumları arasında anlamlı ilişki var mıdır?

2.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, farklı lise türlerindeki ergenlerin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarını tespit etme, demografik özelliklere göre karşılaştırma ve siber zorbalık konusunda okul etkenine dikkat çekmesi açısından önemlidir. Çalışmanın neticesinde elde edilecek veriler, okul yönetici ve öğretmenlerin farkındalığının arttırmasını ve mevcut okulların henüz karşılaşmadıkları siber zorbalık türleri hakkında bilgilendirilmelerini sağlayacaktır. Eğitimin paydaşlarından olan okul yöneticileri ve öğretmenlerde siber zorbalık konusu ile ilgili farkındalık oluşturulup bilgilendirilirse bu konuda problem yaşayan öğrenciler daha fazla yardım alabilecek ve yaşanabilecek problemlerin de önüne geçilebilecektir. Ayrıca okul yöneticileri ve öğretmenlerin konu hakkında bilgi sahibi olması okul zorbalığının sanal ortama taşınmasına ya da tam tersi sanal ortamda yaşanan siber zorbalığın okul ortamına taşınmasına engel olacaktır.

Siber zorbalığa maruz kalan ergenler bu durum karşısında tek başlarına baş edemeyeceklerini düşünerek başkalarından yardım ve sosyal destek aramaktadırlar (İnselöz ve Uçanak, 2013). Sosyal desteğin ilk başında arkadaşları, aileleri ve sonra da öğretmenleri ve bir bütün olarak okul gelmektedir. Ergenlerin sosyal çevresindeki insanlar siber zorbalık ve mağduriyet konusunda ne kadar haberdar olur ve ne kadar bilgilendirilirse, siber zorbalık ve mağduriyet konusunda ergenlere o kadar yardım edilebilir.

Ülkemizde siber zorbalık konusu ile ilgili pek çok çalışma yapılmış ancak direkt okul türleri açısından siber zorbalık ve siber mağduriyeti karşılaştıran ve bu kadar çeşit okulu bir arada araştırma kapsamına alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ortaöğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin belirlenmesi çalışmasının, altı farklı okul türünde ve 1154 kişi ile yapılarak çok fazla kişiye ulaşılmış olması açısından önemlidir. Bu anlamda literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları ile Varsayımları

Bu araştırmanın uygulanması için Ankara iline bağlı merkez ilçelerde bulunan 3 Temel Lise, 10 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 7 Anadolu Lisesi, 3 Fen Lise, 2 Sosyal Bilimler Lisesi, 5 İmam Hatip Lisesi olmak üzere toplam 30 okul seçilmiştir. Bu okullarda 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören öğrenciler ve “Siber Zorbalık” anketinde bulunan sorular araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırma;

1. Araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin anketlere verdikleri cevapların doğruluğuyla,
2. Araştırmanın yapılabilmesi için kullanılacak olan maddi ve sosyal olanaklarıyla,
3. Araştırma Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan orta öğretim öğrencileriyle,
4. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören öğrencilerle,
5. Kişiler hakkında edinilen bilgiler ile geliştirilen kişisel bilgi formuyla,
6. Elde edilen bilgiler ile geliştirilen anket formundaki sorularla ve bunlardan elde edilen verilerle,
7. Demografik özellikler açısından ortaöğretim okul türü, sınıf seviyesi, anne baba mezuniyet durumu, internette geçirilen zaman, internete girildiğinde ziyaret edilen siteler, internete girdikleri araç, internete girdikleri ortam/mekan, internete girdiklerinde aile kontrolünün olması, cinsiyet vb. ile sınırlıdır.

Öte yandan araştırmanın temel varsayımı ise, veri toplama aracı olarak kullanılan anket sorularına Öğrencilerin tarafsız ve içten yanıt verdikleri düşünülmektedir.

2.5. Tanımlar

Saldırganlık: Saldırgan davranışların açığa vurulma eğilimidir. Öfke, bireyin engellenme, adaletsizlik, kendi benliğine yönelik tehdit karşısında hissettiği duygudur. Şiddet ise; güç ve baskı uygulayarak insanların bedensel veya ruhsal açıdan zarar görmesine neden olan bireysel veya toplu hareketlerin tümüdür (www.meb.gov.tr).

Bilişim Araçları: Ses ve görüntü gibi çeşitli verileri kaydedip saklayabilen, çoğaltabilen, internete bağlanabilen veya diğer aktarım alanlarını kullanabilen telefonlar, bilgisayarlar, çağrı cihazları, veri depolama aygıtları vb. ifade eder (Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, 2016).

Siber Zorba: Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanarak başkalarına zarar verme amacı ile kasıtlı davranışlarda bulunan kişi (Serin, 2012).

Siber Mağdur: Elektronik iletişim araçları vasıtasıyla kendisine zarar verilen kişi (Serin, 2012).

Siber Mağduriyet: Kişiyi bilişim ve teknoloji araçları ile bir birey veya grup tarafından ilişkisel olarak veya teknik tarzda zarar verici davranışlara maruz bırakılması ve bunun yanında bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak zarara uğramasıdır (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012).

Ortaöğretim Kurumu: Ortaokul veya imam-hatip ortaokulundan sonra dört yıllık eğitim ve öğretim veren, resmî ve özel örgün eğitim okul ve kurumlarının her birini ifade eder (Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, 2016). Ortaöğretim kurumları, ortaokul veya imam-hatip ortaokulu üzerine öğrenim süresi dört yıl olan yatılı ve/veya gündüzlü olarak eğitim ve öğretim veren kurumlardır. Bu kurumlar; fen liseleri, sosyal bilimler liseleri, anadolu liseleri, güzel sanatlar liseleri ve spor liseleri, anadolu imam-hatip liseleri, mesleki ve teknik anadolu liseleri, mesleki ve teknik eğitim merkezleri ile çok programlı anadolu liselerinden oluşur (Orta Öğretim Genel Müdürlüğü).

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1. Kavramsal Çerçeve

Kavramsal çerçeve ana ve alt amaçlara yönelik olmak üzere “Akran Zorbalığı”, “Siber Zorbalık”, “Siber Zorbalığın Psikolojik Etkileri”, “Siber Zorbalık ve Aile İlişkisi”, “Siber Zorbalık ve Okul İlişkisi”, “Siber Zorbalık ile Okul Yöneticileri ve Öğretmen İlişkisi” ve “Siber Zorbalığın Hukuksal Boyutu” başlıkları altında ele alınmıştır.

3.1.1. Akran Zorbalığı

Bir öğrencinin başka bir öğrenci veya öğrenciler tarafından sürekli veya belli zaman aralığında rahatsız edici davranışlara maruz bırakılması zorbalık olarak ifade edilebilir (Yaman ve Sönmez, 2015). Başka bir ifade olarak zorbalık bir kişi ya da gruba karşı bilinçli olarak yapılan ve tekrarlanan her türlü saldırgan ve zarar verici davranıştır (Ural ve Özteke, 2010). Zorbalık sözü alay etmekten ihmale kadar çok çeşitli durumları kapsamaktadır ve asıl önemli olan olaydan çok mağdur üzerinde bıraktığı etkidir. Okulda zorbalık tek bir öğrencinin ya da birden fazla sayıda öğrencinin grup halinde diğer öğrenci ya da öğrencilere güç uygulayarak zarar vermesi şeklinde görülmektedir. Zorbalar güçlerini, fiziksel üstünlüklerinden, maddi durumundan, yaşından, popüler olmasından, teknolojiye hakim olmasından veya zorbalık gösterdiği kişi ile olan ilişkisinden alıyor olabilir (Ural ve Özteke, 2010). Zorbalık davranışı bir defa olan değil tekrar eden, tekrarlanan davranışlardır. Zorbalık esnasında mağdur ve zorbalardan başka zorbalığa tanıklık eden (zorbayı destekleyen, teşvik eden veya mağduru savunan) kişiler de sürece dâhil olmaktadır (Yıldırım, 2012).

Akran zorbalığı okullaşma ile başlayan bir süreçtir. Basit gibi görünen pek çok zorbalık hareketi aslında ileride geri dönüşü zor pek çok soruna sebep olmaktadır. Örneğin okuması ile dalga geçilen bir öğrenci toplum içinde sesli okuyamaz olur çünkü hep kötü okuyacağını ve dalga geçileceğinin kaygısını yaşar. Okullarda zorbalık davranışı çok ciddi boyutlara varmadan ve belirgin bir sorun olmadan önlem alınmamaktadır (Yıldırım, 2012). Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve günlük yaşama girmesi, yaşamı kolaylaştırmanın yanı sıra pek çok soruna sebep olmaktadır. Teknolojiyi insanlar eğlence, vakit geçirme ya da bilgi alma amaçlı kullanmaktadır. Bilgisayar ve internetin aşırı kullanımı internete bağlı zorbalığın ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Zorbalığa maruz kalan, tanıklık eden ve zorbalığı yapan zorbalıktan oldukça olumsuz etkilenmektedir (Kağan ve Ciminli, 2016).

Öğrencilerin zorba ya da mağdur olmasında psikoloji, cinsiyet, aile, okul iklimi ve sınıf düzeyi önemli etkenlerdir. Zorbalık yapan öğrenciler mağduriyet yaşayan öğrencilere

oranla daha az boyun eğici davranış göstermektedirler. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha çok zorbalık davranışlarına karıştıkları görülmüştür (Atik, Özmen ve Kemer, 2012). Olumlu özelliklere sahip ailelerin çocuklarının daha az zorba ya da kurban oldukları görülmektedir. Ailenin çocuklarla iletişim kurması, çocukla ilgilenmeleri gibi özelliklere sahip olması çocukların zorbalık yapma veya kurban olma durumunu azalttığı görülmüştür (Cenksever Önder ve Yurtal, 2008). Kız öğrenciler erkek öğrencilere oranla okul iklimini daha güvenli bulmaktadırlar. Alt sınıflarda okuyan öğrenciler üst sınıflarda okuyan öğrencilere oranla okul iklimini daha güvenli bulmaktadırlar. Okul içinde kendini güvende hissetme açısından okul iklimine bakıldığında ise son sınıf öğrencilerinin alt sınıflarda okuyan öğrencilere göre kendilerini daha güvende hissettikleri ortaya çıkmıştır (Karaman ve Yurtal, 2015).

Ergenlik çağındaki bireyler için akran ilişkileri çok önemlidir ve bu dönemde akranlarla ilişkileri kötüleşmesine sebep olan zorbalık davranışları çok daha önemli hal almaktadır. Ortaöğretim okullarındaki çocuklar ergen gruplarını oluşturduklarından okul paydaşları zorbalık ile ilgili özellikle önlem amaçlı yaklaşımlar uygulamalı ve ortaya koymalıdır (Aslan ve Aşıcı, 2011).

3.1.2. Siber Zorbalık ve Mağduriyet

İletişim araçlarının ve internetin kullanımı son yıllarda artmıştır. Özellikle ergenler için iletişim araçları ve internetin kullanımı vazgeçilemez bir hal almıştır. İletişim araçlarının kullanımının gençler tarafından artması ve yeterince denetlenemiyor olması okul ortamında yapılan zorbalığın sanal ortama taşınarak, siber zorbalık olarak adlandırılan yeni bir tür zorbalığın meydana gelmesine sebep olmuştur (Bayar ve Uçanok, 2012). Teknolojinin gelişmesi ve gençler tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlaması ile okullarda yapılan zorbalık davranışları teknolojinin olduğu ortama taşınmıştır. Bu sayede okullarda yapılan zorbalık türlerine sanal zorbalık da yeni bir okul zorbalığı türü olarak eklenmiştir (Yaman ve Diğerleri, 2011: 162). İnternet ve teknolojinin gelişmesi ile zorbalık türlerine siber zorbalık da eklenmiş ve siber zorbalık ile zorbalar, rahatsız edici ve kötü niyetli davranışlarını internet ve teknoloji üzerinden gerçekleştirmeye başlamışlardır (Tamer ve Vatanartıran, 2015).

Siber zorbalıkla ilgili tanımlamalar çelişkilidir. Siber zorbalık zorbalığın bir türü olarak görülmektedir fakat bazı açılardan farklılık göstermektedir. Siber zorbalık geleneksel zorbalık kadar yaygın değildir ancak giderek yaygınlaşmakta ve sonuçlarına bakıldığında en az geleneksel zorbalık kadar hatta daha ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Gençlere yönelik olan

siber zorbalık ile ilgili en önemli sorumluluk okullara yüklenmektedir. Siber zorbalığın önlenmesi ile ilgili yapılan çalışmalarda mutlaka gençlerin de yer almaları gerekmektedir (Odabaşı, 2017).

Şimdiki nesil önceki nesilden farklı olarak sanal dünyanın olduğu bir ortamda yetişen ilk nesildir (Burnukara ve Uçanok, 2012). İnternetin hayatımıza girmesi ile birlikte hayatımızda bilmediğimiz ürünler, kavramlar ve hizmetler yer almaya başlamış, iş hayatı ve özel hayatımızda birçok şey değişmiştir (Erdem, Türen ve Kalkın, 2017). İnternetin vazgeçilmez olduğu günümüzde dünyaya gelmiş olan bu günün gençleri, internetin hem avantajlarından yararlanmakta hem de dezavantajlarına maruz kalmaktadır. İnternetteki en büyük dezavantajlardan biri siber zorbalıktır. Siber zorbalık çok fazla çaba sarf ettirmeden çok sayıda kişinin mağdur olmasına sebep olabilmekte ve internetin tüm alanlarında karşımıza çıkabilmektedir (Aslan ve Doğan, 2017).

Siber zorbalık; isimsiz çağrı, kimliği gizleyerek gönderilen spamlar, e-postalar, tehdit veya hakaret içeren kişi ya da grubu kötülecek için atılan e-postalar veya mesaj yolu ile yayılan ses kaydı, görüntü ya da metinler ve virüslü maillerin tümüdür (Arıca, 2009). Seçkin (2017)'e göre siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran en önemli farklılıklardan birisi siber zorbalıkta kurbanın fiziksel olarak zorbadan daha güçlü olabilme durumudur. Ayas ve Horzum (2010)'a göre ise geleneksel zorbalıktan farklı olarak siber zorbalık, internet olan cihazlar ve cep telefonu aracılığı ile zamandan ve mekândan bağımsız olarak her alanda gerçekleştirilebilir. Bu durum ayrıca sanal zorbalığa maruz kalmış kişinin sürekli sanal zorbalık ile tekrar karşılaşacağı endişesine neden olmaktadır.

Bilişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde yaygınlaşması ile ergenler arasında internet kullanımı artmıştır. Ergenler iletişim kurmak, arkadaş edinmek, bilgi paylaşmak, eğlenmek gibi kullanım şeklinin yanı sıra arkadaşları ile alay etmek, arkadaşlarını tehdit etmek, aşağılamak, başka kişilere ait fotoğraf ve videoları izinsiz paylaşmak ve kötü amaçlı mailler atmak için de kullanabilmektedirler. Bu tarz kötü eylemlerin tümü alan yazınında siber zorbalık olarak isimlendirilmektedir (Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsöy, 2012).

Okul zorbalığı sırasında zorba mağdura okul içi, bahçe, kantin, otobüs gibi belli yerlerde ulaşip zarar verebilirken, siber zorba her an her yerde sanal ortamdan mağdura ulaşabilmektedir. Ayrıca siber zorbanın mağdur ile ilgili paylaştığı bir materyal milyonlarca insana ulaşabilmektedir. Siber zorba yaptığı eylemin sonuçlarını direk göremediği için empati kuramamaktadır ve çoğunlukla bu eylemin sadece sanal ortamda kaldığı hissine kapılmaktadır. Bu durum zorbalık eylemini sonlandırmakta zorlanmasına sebep olmakta ve

mağdurda yol açtığı tahribatı anlamasında güçlük çekmesine yol açmaktadır (Yaman ve diğerleri, 2011: 178). Zorbalık tanımlarında genel kanı davranışın tekrarlanması gerektiği yönündedir fakat siber zorbalıkta davranış bir kere yapılırsa dahi, kullanılan teknolojinin yapısı sebebiyle o davranışın, yazı ya da herhangi bir paylaşımın etkileri uzun süre devam edebilir ve mağdur zarar görmeye devam eder (Odabaşı, 2017).

Teknolojik zorbalığın bugün kullandığımız genel adı ile siber zorbalığın elektronik zorbalık ve elektronik iletişim zorbalığı olarak iki çeşit olduğu kabul edilmektedir. Elektronik zorbalık iyi bir teknoloji bilgisi gerektiren web sitelerinin hacklenmesi, kişilerin şifrelerinin ele geçirilmesi, spam mail gönderilmesi vb içermektedir. Elektronik iletişim zorbalığı daha çok iletişim üzerinden yapılan zorbalığı içerir (Tamer ve Vatanartıran, 2015). Siber zorbalık iki çeşide ayrılmaktadır; birincisi kişilerin iletişim bilgilerini ele geçirmek, spamlı mailler yollamak, web sitelerini hacklemek, Ddos saldırıları gerçekleştirmek veya virüslü e-postalar göndermek gibi teknik bilgi gerektiren elektronik zorbalık; ikincisi bilgi iletişim teknolojileri aracılığı ile kişileri rahatsız etmek, sanal ortamlarda isim takma, alay etme, dedikodusunu yapma, hakaret etme, izni olmadan fotoğraflarını yayınlama gibi teknik olmayan olayları içeren elektronik iletişim zorbalığıdır (Arıca, Kınay ve Tanrıku, 2012).

Kavuk ve Keser (2016)'in ilköğretim öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrenciler çoğunlukla bilgisayar bilgilerini kendi kendilerine, arkadaşlarından veya okuldan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. En fazla ev veya okul içinden internete bağlandıklarını ve interneti çoğunlukla oyun oynama, müzik dinleme, film izleme, bilgi edinme, sohbet etme ve eğitim amaçlı kullandıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda bu çalışmada interneti oyun oynama, program indirme, dosya indirme, film izleme, sohbet etmek, yeni insanlarla tanışmak amaçlı kullananlar, interneti eğitim amacıyla kullananlara oranla daha fazla siber zorbalığa karıştıkları bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca Peker (2015) ortaokul öğrencileri ile yaptığı çalışmada internet kullanım süresi haftalık olarak fazla olan kişilerin siber zorba ve siber mağduriyete karışma olasılıklarının diğerlerine göre daha fazla olduğunu belirtmiştir. Akca, Sayımer ve Ergül (2015) tarafından yapılan araştırmaya katılan ortaokul öğrencileri interneti en fazla sosyal medya için kullanmış olduklarını belirtmişlerdir. İnternetin bilgiye hızlıca ulaşma, arkadaşları ile iletişim kurma gibi kolaylıkları olduğunu fakat internet yüzünden tacize uğrama dâhil pek çok sorun da yaşadıklarını belirtmişlerdir. Erden (2017) tarafından yapılan araştırmada elde edilen sonuçlara göre lise öğrencileri en çok akıllı telefon aracılığı ile siber zorbalık yapmaktadır. Buna en büyük sebep interneti cep telefonundan kontrolsüzce kullanabilmeleridir. Siber zorbalık davranışı olarak telefon üzerinden en fazla

küfür ettikleri görülmüştür. Bu ve benzeri durumlar okul içinde çatışmalara sebep olmaktadır.

Üniversite öğrencileriyle Bayram ve Saylı (2013) tarafından yapılan “Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı” adlı çalışmada öğrencilerin yüzde otuzunun siber zorbalık mağduru oldukları belirtilmiştir. Öğrenciler en çok siber mağduriyetlerinin e-posta, sosyal paylaşım sitesi, sohbet odaları yolu ile gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Mağdurlar zorbalığa genellikle taciz şeklinde uğramışlar ve bu durumda çoğunluk tacizciden uzak durduklarını, tacizcinin mesajlarını sildiklerini ve cevap vermediklerini belirtmiştir. Gene lise öğrencileri ile yapılmış başka bir çalışmada, lise öğrencilerinin internette ödev araştırmaktan daha çok interneti oyun ve sohbet amaçlı kullanmakta oldukları bulunmuştur. (Yılmaz E. , Şahin, Haseski ve Erol, 2014).

Siber zorbalığın boyutlarını incelediğimizde ilk boyut internet bağımlılığı ikinci boyut siber zorbalıktır. Diğer boyutlar ise çevrim içi nezaket, çevrimiçi mahremiyet ve çevrimiçi uygunsuz içeriktir (Mihçi ve Çakmak, 2017). Özdemir ve Akar (2011)’in çalışmasına göre siber zorbalık eğiliminde olan kişilerin facebook gibi sosyal paylaşım siteleri üzerinden zorbalık yapmalarının asıl nedeni zorbalık yaptıkları kişilerle yüz yüze olmamalarının verdiği rahatlıktır. Bunun yanı sıra kişilerin internet ortamında tanımadığı insanlarla iletişime geçerek, şifrelerini verip, resim ve video paylaşması da o kişinin siber zorbalıkla ilgili risk altında olmasına sebep olmaktadır (Eroğlu ve Güler, 2015). Ayrıca daha önceden sanal zorbalık yapmış olmak ya da sanal zorbalığa maruz kalmak ileride sanal zorbalık yapma ihtimalini arttırmaktadır (Dilmaç, 2009).

Normal hayatta boyun eğici davranış gösteren bireylerin bu durumlarının sanal ortamda yaptıkları sanal zorbalık ve sanal mağduriyet ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Boyun eğici davranış gösteren bireyler sanal ortamda saldırganlık davranışları sergilemektedirler. Normal yaşamda ulaşamadıkları doyuma sanal ortamdaki kişilerle ulaşmaya çalışarak alay etme, iftira atma, tehdit etme, korkutma, aşağılama gibi davranışları siber ortamda sergilemektedirler. Boyun eğici davranışı normal hayatta gerçekleştiren bireyler bu durumu sanal ortamda da siber zorbalık yaparak devam ettirmektedir. Ayrıca zorbalığa uğrayan bireyler sanal ortamda da siber zorbalığa boyun eğmeye devam etmektedirler (Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012).

Öğrencilerin dörtte birine yakınının siber mağdur ve yine dörtte birinin geleneksel zorbalık mağduru olduğu görülmüştür. Siber mağdur olanların yarıya yakını aynı zamanda geleneksel zorbalığın da mağduru durumundadır. Mağdur durumundaki öğrencilerin yarıdan

fazlası bu durum karşısında yardım aldıklarını ve genelde ailelerinden yardım istediklerini belirtmişlerdir. Geleneksel zorbalığa maruz kalanların siber zorbalığa maruz kalanlara oranla daha fazla yardım talep ettikleri gözlenmiştir. Kız öğrencilerinin erkek öğrencilere oranla zorbalık karşısında daha fazla yardıma başvurdukları görülmüştür. Yaş değişkeni açısından bakıldığında yaşı büyük olan öğrenciler küçük yaştaki öğrencilere oranla daha fazla yardım istemektedirler (Topçu ve Baker, 2016).

Siber zorbalık ile ilgili alan yazınları incelendiğinde yaş, cinsiyet, internet kullanım düzeyi ve internet kullanım sıklığı değişkenleri ile siber mağdur olma ve siber zorba olma durumu arasındaki ilişki ile ilgili yapılmış araştırma sonuçları birbirinden farklı hatta birbirine zıtlık göstermektedir (Gelibolu ve Diğerleri, 2016). Siber zorbalıkta erkekler kızlara göre daha fazla zorbaca davranış gösterirken siber mağduriyette cinsiyet ayrımına rastlanılmamaktadır. İki grup da aynı siber mağduriyet oranlarına sahiptir (Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012). Cinsiyet açısından bakıldığında kız ve erkek öğrencilerde siber zorbalık ile ilgili anlamlı bir farkın olmaması ile birlikte erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha çok siber zorbalık yaptıkları bulgulanmıştır. Siber mağduriyet oranlarına bakıldığında ise cinsiyetin önemli bir etken olmadığı sonucu ile karşılaşılmıştır (Peker, Eroğlu ve Ada, 2012). Cinsiyet açısından incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre bilişim araçlarını daha etik kullandıkları sonucu ortaya çıkmıştır (Yılmaz, Şahin, Haseski ve Erol 2014). Araştırma sonuçlarına bakıldığında siber zorbalık ve mağduriyet cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkekler kızlara göre daha fazla risk altındadırlar (Peker, 2015). Cinsiyet açısından veriler irdelendiğinde kadınların erkeklere oranla siber zorbalığa dahil olma ve siber zorbalıkla yapılan davranışları uygun bulma durumları daha düşüktür (Dönmez ve Akbulut, 2016). Erkeklerin kız öğrencilere oranla riskli internet kullanım oranları çok daha yüksek çıkmıştır (Gökçearsan ve Seferoğlu, 2016). Erkekler sosyal medyada kızlara göre daha fevri, atak ve saldırgan davranışlar göstermektedir. Kızlar erkeklere oranla daha temkinli, çekingen ve başkalarına saygılı davranacaklarını belirtmektedirler (Akca, Sayımer ve Ergül, 2015). Erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorba ve mağdur oldukları bulunmuştur (Polat ve Bayraktar, 2016). Bu çalışmada siber mağduriyet ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Fakat kızların erkeklere oranla daha az siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Bu durum toplumumuzda erkeklerin internet kullanımının kızların internet kullanımına oranla daha az denetlenmesi ve erkeklerin internete internet kafe gibi denetimsiz ortamları daha çok kullanarak girmesinin bir sonucu olabileceği düşünülebilir (Yaman, Karakülah ve Dilmaç, 2013). Erkeklerin daha çok görsel

uyaranlarla ilgili olarak daha çok oyun oynama, kumar oynama ve pornografi sitelerini tercih ederken kadınların ilişkileriyle bağlantılı olarak chat yaptıkları görülmüştür (Ögel, 2014: 215).

Zorbalığa okul ortamında dahil olan bireylerin çoğunluğunun zorbalığa sanal ortamda da dahil oldukları görülmektedir. Yani okul ortamında zorbalık yapan bireylerin çoğunluğunun sanal ortamda zorbalık yapmaya devam ettiği ve okul ortamında kurban durumunda olan bireylerin çoğunluğunun sanal ortamda da aynı şekilde kurban olmaya devam ettiği görülmektedir (Burnukara ve Uçanok, 2012).

Siber zorbalık konusu ile ilgili yapılan tüm araştırmalar, sanal zorbalığın ve internet bağımlılığının önlenmesi konusunda okul ve ailenin önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. Çocukların internet kullanım alışkanlıklarına bakılarak siber zorba veya mağdur olma durumları gözlemlenebilir. Geç saatlere kadar bilgisayar ve internet ile uğraşma, internetin başından kalktığına kızgın veya üzgün olma, okula gitmek istememe, sosyal çevreden uzaklaşma ve sanal ortamda ne ile uğraştıklarını gizleme gibi belirtiler siber zorbalığa maruz kalma ve siber zorbalık ile uğraşma belirtileridir (Ekşi ve Ümmet, 2013).

İnelöz ve Uçanok (2013) tarafından yapılan araştırmada ergenler zorbayı dengesiz, sorunlu ve özgüvensiz olarak ifade etmişler. Zorbalığı ise şiddet eğilimi, saldırganlık, sapıklık ve hoşgörüsüzlük olarak tanımlamışlardır. Ergenlerin bir kısmı da zorbalığın, zorbalığın keyif verici, karşısındakini küçük düşürmek, karşısındakine şaka yapmak, can sıkıntısından kurtulmak amaçlı gerçekleştirildiğini düşünmektedirler. Sanal zorbalığın nedeni ile ilgili ise birincil sebep olarak kişinin sanal ortamda gerçek kimliğini gizleyebilmesi olduğu ifade edilmiştir. Kurbanın tanımadığı kişilerle sanal ortamda konuşması da siber zorbalığın en çok dile getirilen ikincil sebebidir. Yaman, Karakülah ve Dilmaç (2013) yaptıkları araştırmada ergenlerin, zorba-kurban ilişkisini, birbirine şaka yapma, birbirini tanımayan olma, yarış içinde olma, aralarında var olan olumsuzluk veya kavgalı olma gibi ilişkisel sebeplerden olduğunu dile getirmişlerdir.

Öğrencilerin çoğunluğu arkadaş ortamını geliştirmek için veya canları sıkıldığı için ya da intikam almak için siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. İnternette fazla vakit harcamanın da siber zorbalık yapmaya sebep olabildiği görülmektedir (Yaman ve Peker, 2012).

3.1.3. Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Psikolojik Etkileri

Neden internet ve bilgisayar kullanıyoruz? Televizyon gibi size istediğini veren bir araç değil aksine sizin istediğinizi aldığınız bir araç. Aradığınız her şeyi buluyor, ödülleri kazanıyorsunuz, etkin katılmanızı ve en önemlisi eğlenceli vakit geçirmenizi sağlıyor. Kim olmak isterseniz o oluyor, kendiniz olmak zorunda kalmıyorsunuz. Tüm bunların yanında stresi atmanın sıkıntıları yok etmenin de en kolay yolu (Ögel, 2014: 213).

Ergenler, sanal ve gerçeklik ayırımında problem yaşamaktadırlar. İnterneti oyun oynamak, ilişki kurmak gibi amaçlar için kullanan ergenlerin sosyal paylaşımlarında çokça arkadaş etkisi altında kaldıkları görülmektedir. Ergenlik çağındaki bireylerin ayrıca öz denetimleri tam gelişmediğinden ve duygusal iniş çıkışları fazlaca olduğundan sosyal ortamlardaki paylaşımları da bu duygu durumlarından etkilenmektedir (Ünver, H., Şimşek, N. E., Olgun, N. N., Şahin, A., Şişmanlar, Ş. G., Coşkun, A. ve Biçer, Ü., 2016).

Yapılan araştırmalarda ergenler mağdurun özelliklerini kişilik olarak çabuk güvenen, fiziki olarak ise şişman veya çirkin, davranışsal olarak arkadaşını doğru seçemeyen, arkadaşlarıyla fazla yakın olan veya yalnız olan gibi özelliklerde olduklarını dile getirmişlerdir (İnselöz ve Uçanok, 2013). Erdemlilik ve aile desteği açısından kişinin içsel öz-değer alanları ile siber zorbalık ve mağduriyeti arasındaki ilişki incelenmiş ve kişinin içsel öz-değer alanları ile siber zorbalık ve mağduriyeti arasında negatif ilişki bulunmuş. Dışsal öz-değer olarak rekabeti ele aldığımızda dışsal öz-değer siber zorbalık ve mağduriyeti yordamaktadır. Rekabet duygusu güçlü olan bireyler dışarıdaki olayları sanal ortama taşıyarak devam ettirmekte ve bu sayede siber zorbalık yapmakta ve siber mağdur durumuna düşme olasılıkları olmaktadır. Öz-değeri onay almak üzerine yapılanmış olan bireylerin ise siber zorba ve mağdur olma oranları çok düşüktür (Eroğlu ve Güler, 2015).

Kişilik özellikleriyle sanal zorbalık arasında ilişki olduğu yorumlanmıştır. Narsist kişilik yapısına sahip kişilerin ve ergenlerin internete yoğun ilgi duydukları görülmüştür. İnternette uzun süre vakit geçirenlerin, internet bağımlısı olma ve sanal zorbalık yapma riski yüksektir. Bunun yanında kız ve erkeklerde bilişsel ve duygusal empati becerisi düşük kişilerin siber zorbalık puanları daha yüksek çıkmıştır (Ekşi, 2012). Zorbalık yapan öğrenciler mağduriyet yaşayan öğrencilere oranla daha az boyun eğici davranış göstermektedirler. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha çok zorbalık davranışlarına karıştıkları görülmüştür (Atik, Özmen ve Kemer, 2012). Erkek ve kız öğrencilerin maruz kaldıkları siber zorbalık davranışları hemen hemen aynı olmakla birlikte

kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha az siber zorbalık yaptıkları ve daha az siber zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir (Kavuk ve Keser, 2016).

Sanal zorbalara ilgi görme isteği diğer insanlara göre daha fazladır. Zorbalar sanal ortamlarda üstünlük ihtiyaçlarını karşılamak adına saldırgan ve yönlendirici davranışlar sergilemektedirler. Bu şekilde davranarak sanal ortam dışında bulamadıkları ilgi ve sempatiyi sanal ortamda bulmaya çalışmaktadırlar (Dilmaç, 2009). İnternet kullanımı sosyalleşmeyi arttırırken bir taraftan da sosyal izolasyona neden olmaktadır. İletişimi kolaylaştırıyor olsa da yakın iletişimi engelleyerek iletişimin zedelenmesine neden oluyor (Ögel, 2014: 212).

Bilgisayar ortamında yapılan, bankacılık, alış veriş, fotoğraf ve video çekme, oyun oynama, film izleme gibi daha birçok işi akıllı telefonlar yerine getirebilmektedirler. Tüm bu özellikleriyle mobil telefonlardan ayrılmakta ve küçük birer bilgisayara dönüştükleri göstermektedirler. Bu durum henüz tıpta adı konmamış olsa da akıllı telefon bağımlılığını beraberinde getirmektedir (Kuyucu, Gençlerde Akıllı Telefon Kullanımı Ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Sorunsalı Akıllı Telefon(Kolik) Üniversite Gençliği, 2017). Akıllı telefonun kullanımının bu denli artması siber zorbalık olaylarının da yüksek oranda akıllı telefon aracılığı ile gerçekleştirilmesine sebep olmaktadır.

Sosyal medyanın internet kullanımına etkileri; sosyal medyanın internet üzerinde en uzun zaman geçirilen sanal alan olduğu bilinmektedir ve bağımlılık yapmaktadır. Ayrıca sosyal medya kullanıcıları psikolojik olarak FOMO adı verilen “bir şeyleri kaçırmış olma tutkusu” rahatsızlığına yakalanmaktadırlar. Farklı ülkelere bakılarak sosyal medyada en çok zaman geçirilen site ise facebook olarak tespit edilmiştir (Dülger, 2014). Diğer bir araştırmada ise, bilgisayar başında çok durmaktan çıkabilecek sorunların: carpal tunnel sendromu, kuru gözler, baş ve sırt ağrıları, yeme ve uyku sorunları, kişisel temizlikte eksiklikler, içe dönüklük ve kaçınanlık gibi pek çok sorunun olabileceğidir (Ögel, 2014: 215).

Kara ve Kaçar (2017) tarafından yapılan “Akran Zorbalığı ve Toplumsal Önemi: İki Olgu Sunumu” adlı çalışmada akran zorbalığı, duyuşsal zorbalık ve siber zorbalık olarak iki vaka üzerinden incelenmiş. Her iki zorbalık türünde de gençler yaşadıkları sorunu aileleri ile rahatça paylaşmamışlardır. Ayrıca aileler sorunu öğrendiklerinde ergeni anlayan bir tutum sergilemek yerine 1. vakada sorunu yanlış anlamış 2. vakada ise yasaklayıcı tutum sergilemiş ve sorunun çözümünden iyice uzaklaşmış ve sorunu işin içinden daha çıkılmaz hale getirmiştir. Her iki zorbalık türü de kişilerin gelişim sürecini olumsuz yönde

etkilemiştir. Bireylerde içine kapanma, dikkat dağınıklığı, aileye karşı asi davranış sergileme, asosyalleşme, unutkanlık ve hatta intihar girişiminde bulunma gibi psikolojik sorunlara sebep olmuş.

3.1.3.1. Duygusal zarar görme ve aşağılanma

Yapılan araştırmalarda zorbalık yapanların ve mağdur olanların hiç bu tarz eylemlere karışmamış kişilerle karşılaştırıldıklarında daha çok psikolojik sorunla karşı karşıya oldukları ve akıl sağlığı merkezlerine diğerlerinden daha fazla gittikleri gözlenmiştir. Bunun yanında siber zorbalık yapan kişilerin madde kullanmak, rastgele ilişki kurmak, farklı suçlar işlemek gibi olumsuz sonuçlara sebep olan birçok eyleme karışmaya yöneldiği bulgulanmıştır (Yaman ve diğerleri, 2011: 195). Siber zorbalık yapanların hiç siber zorbalık yapmayanlara göre daha fazla sosyal problemler yaşadığı, kaygı ve stres altında olduğu, depresyon bulguları ölçeklerde belirlenmiştir (Odabaşı, 2017).

Öğrencinin yaşadığı negatif duygu ile siber zorbalık ve mağduriyet arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Yani öfke, suçluluk ve üzüntü gibi negatif duygular arttıkça kişinin siber zorbalık ve mağduriyet davranışlarının artacağı görülmektedir. Kişilerde negatif duygular arttıkça bireylerin siber zorba ve siber mağduriyete karışma olasılıkları diğerlerine göre daha fazla olduğu görülmüştür (Peker, 2015).

Siber zorbalık ile karşılaşma durumunda olan öğrenciler endişe, üzüntü ve kızgınlık gibi duygular yaşayabileceklerini belirtmişlerdir (Akca, Sayımer ve Ergül, 2015). Siber zorbalık ile toplumsal kaygı arasında pozitif ilişki bulunmuş ve siber zorbalık ile algılanan sosyal yetkinlik arasında ise negatif ilişki olduğu görülmüştür (Ateş ve Güler, 2016).

Sanal zorba üzerindeki yordayıcı değişkenler incelendiğinde fabik anksiyete, anksiyete, depresyon, öfke, opsesif kompulsif, psikotizm, paranoyak düşünceler, somatizasyon, kişiler arası duyarlılık vb psikolojik belirtilerin olduğu görülmüştür. Bu tarz psikolojik belirtilerin sanal zorbalığı yordadığı bulgulanmıştır (Batmaz ve Ayas, 2013). Ayrıca yapılan bir başka çalışmadaki analiz sonuçlarına göre siber zorbalık mağduru olanların olmayanlara göre daha az dostluk, affedicilik, hoşgörü vb insani değerlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Sınıf, yaş ve cinsiyet açısından demografik özelliklere bakıldığında ayırt edici farklılık bulunmamıştır (Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015). Bir başka çalışmada ise siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin intikam duygusuna kapıldıkları ve kız öğrencilerin genel olarak üzüntü, erkek öğrencilerin ise öfke duygusunu yoğun olarak yaşadıkları görülmektedir (Yaman ve Peker, 2012).

3.1.3.2. Dışlanma ve şiddet

Çevrimiçi saldırganlıklar okul ortamına taşınmaktadır. Sanal ortamdaki tehditler, okul ortamında fiziki kavgalara dönüşmektedir. Öğrenciler siber zorbalık eylemlerini yaparken sofistike davrandıkları gözlemlenmiştir. Siber zorbalığa maruz kalan bireylerin okula aidiyetleri etkilenmekte ve akademik başarıları düşmektedir (Yaman ve Diğerleri, 2017).

Ergenlikte okul zorbalığı grup zorbalığına da dönüşebilmektedir. Bir grup öğrencinin tek bir öğrenciye zorbalık yapması buna örnektir. Burada konuya örnek olan kişi aile yaşamı olarak problemleri bir yaşam sürmekte ve ruhsal olarak aileden tatmin olmamaktadır. Kişi kendisine ait pek çok özelliği eksik bulmakta ve akranları tarafından sevilmemekte ayrıca grup zorbalığına maruz kalmaktadır. Zorbalığın ve aile ortamının etkileri ile sık sık intiharı düşünmekte ölmek istemektedir (Yıldırım, Güneş, Kütük, Toros ve Ekinci, 2016). Zorbalığın vardığı en son psikolojik nokta intihardır ve bu yazın bunun bir örneğidir.

Kişilerin sosyal becerilere sahip olması ve ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik yapısı bireyleri hem siber mağdur olmaları hem de siber zorbalık yapmaları ile ters orantılıdır yani bu benlik yapısındaki kişiler daha az siber zorbalık içinde bulunurlar (Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba ve Pepsöy, 2012).

Erken yaşlarda okul ortamında zorbalık yapan bireylerin ileriki yaşlarda zorbalık yapmayanlara göre şiddet eğilimleri çok daha fazladır. Aynı şekilde zorbalığa maruz kalma da bir süre sonra zorbaya dönüşme veya ileriki yaşlarda çeşitli psikolojik rahatsızlıklara, özgüven eksikliğine sebep olmaktadır (Ünalmiş ve Şahin, 2012). Ergenlerin siber zorbalığa dahil olması ile saldırganlık davranışları arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Buradan ulaşılan sonuç günlük hayatta saldırganlık yapan ergenlerin bilişim ve iletişim araçlarını kullanırken saldırganlık yani siber zorbalık yapabileceğidir. Gerçek hayattaki normların bilişim ve iletişim araçlarını kullanırken olmaması da saldırganlığın sanal ortamda gösterilebilmesini tetiklemektedir (Peker, 2015). Sanal zorbalığa maruz kalan ergenlerde okul zorbalığına maruz kalan bireylerle benzer psikolojik sorunlar meydana gelmektedir (Burnukara ve Uçanok, 2012).

3.1.4. Siber Zorbalık ve Mağduriyet ile Aile İlişkisi

Teknolojiyi ve teknolojik aletleri düşman ilan etsek de kullanmak zorunda olduğumuz bir gerçek. Günümüz dünyasında teknolojiyi kullanmamak çok zor hatta imkânsız. Teknoloji her yerde, bizi bu manada zorluyor ve yeni nesli daha fazla zorlayacak. Aileler çocukları

internet konusunda uyarabilmek ve eğitebilmek için internet konusunda kendilerini eğitmeliler ve yeterince bilgi sahibi olmalılar (Ögel, 2014: 212).

Sosyal medyanın eğitime etkileri; sosyal medyanın gelişmesi ve Web 2.0 teknolojisi ile eğitim okul duvarları ile sınırlı kalmayıp duvarların dışına taşmıştır. Ayrıca sosyal medyanın yaygınlaştığı bu çağda dünyaya gelip yetişen çocuklar ile aileleri arasında eğitimin yönü değişmiş, çocukların sosyal medyayı ve interneti ebeveynlerinden daha iyi kullanması ile artık ebeveynler çocuklarından öğrenmeye istekli hale gelmiştir (Dülger, 2014).

İlköğretim öğrencilerinin, anne ve babalarının internet alanındaki kullanım becerilerine dair algıları yükseldikçe siber zorbalığa karışma durumları azalmaktadır. Aynı şekilde ailelerin denetimlerinin de fazla olması yine çocukların siber zorbalığa karışma durumlarını azaltmaktadır (Akbaba ve Eroğlu, 2013). Sosyal medyada ve internette yaptıkları ebeveyn tarafından takip edilen bireylerin siber zorba olma ve siber mağduriyete karışma olasılıklarının diğerlerine göre daha az olduğu görülmüştür (Peker, 2015).

Özellikle küçük yaşta internet kullanıcılarının ailenin yönlendirip yol göstermesine ve izlemesine ihtiyaçları vardır. Araştırmadan elde edilen bulgular ilköğretim çağındaki çocukların kendilerini tehdit altında hissettiğidir. Bu sebeple bilginin doğruluğunu tespit etme, istenmeyen mesajları reddetme ve kişisel olan bilgilerin paylaşımı gibi konularda çocuklar eğitime ihtiyaç duymaktadır (İnselöz ve Uçanok, 2013).

İnternet başında uzun süre bulunmak ve erken yaşlarda bilişim araçları ile tanışmak fiziksel gelişim, psikolojik gelişim ve bilişsel gelişimde çok sayıda soruna sebep olmaktadır. Söz konusu olan risklerle mücadele etmede yetişkinlerin yapması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz; çocuklar belli bir yaş seviyesine ve olgunluğuna erişene kadar içerik ve web sitelerinde sınırlama getirmeli, internet güvenlik araçlarından yararlanmalı, internette neler yaptığı ve ne kadar zaman geçirdiği denetlemeli, mümkünse internet etkinliklerini çocukla beraber yapmalıyız (Akbulut, 2013).

Yaman, Karakülah ve Dilmaç (2013) tarafından yapılan araştırmaya göre ise araştırmada internette bulunma süresi fazla olan öğrencilerin daha çok siber zorbalıkla uğraştıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada haftalık internette bulunulma süresinin fazla olmasının siber zorbalığı yordamadığı gözlemlenmiştir.

Bazı önlemleri şu şekilde verebiliriz. Bilgisayara internet filtresi eklemeli ve sürekli yenisi ile değiştirmeliyiz. Bilgisayar evde salon gibi açık alana konulmalı, çocuğun odasına

kontrol alanı dışına konulmaktan kaçınılmalı, çocuğun internette ne yaptığı ve kimlerle takıldığı takip edilmelidir (Ögel, 2014: 217).

Katılımcılara siber zorbalığın önlenmesi için aile tarafından yapılması gerekenler sorulduğunda, genelde verilen cevap ailenin çocuklarını sanal ortamda takip etmesi gerektiğidir (Mihçı ve Çakmak, 2017). Bunun yanı sıra ailelerin internet, bilgisayar ve cep telefonu kullanımı ile ilgili başka önlemler de almaları gerekmektedir. Bu önlemler Yaman ve diğerleri (2011: 203, 205) tarafından aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

1. Örnek olma, kendi internet kullanımlarında ve çevrimiçi olma durumu ile çocuğa örnek olmalıdır.
2. Cep telefonu, internet ve bilgisayar ne zaman alınmalı, bu çocuğa göre karar verilmeli fakat 6-8 yaş arasındaki çocukların ihtiyacı olmayacağı için alınmamalı veya alınsa da çok iyi kontrol edilmeli.
3. Bilgisayarın yeri, bilgisayar çocuğun kendi odası yerine ortak kullanım alanına konulmalı.
4. Kurallar, yasak koymak yerine cep telefonu ve internet kullanımı ile ilgili kurallar koyup uyulması sağlanmalı.
5. Filtre programlar, internetin zararlarından çocukların korunmasını sağlamak için alınıp bilgisayara kurulmalı ve zaman zaman güncellenmeli.
6. İletişim, internetin kullanımı sırasında yazılmaması veya söylenmemesi gereken ifadelerin kullanılmaması çocuklara hatırlatılmalı.
7. Yeterli ilgi ve sevgi göstermek, çocuklara yeterli ilgi ve sevgiyi vermek yerine ellerine telefon, bilgisayar gibi aletleri verip sessiz olmaları sağlanmamalı, böyle durumlarda ailede bulamadıkları sevgi ve ilgiyi sanal ortamda aramaya başlarlar.
8. Siber zorbalıktan korunma, sanal ortamda zorbalık ile karşılaşıldığında verilmesi gereken tepki ve bu durumdan nasıl kaçınılacağı ve sonuçlarının neler olabileceği konusunda eğitimler verilmeli.

Aileler interneti tamamen ortadan kaldırmak yerine internetin doğru kullanımı, internet güvenliği veya sanal zorbalığın riskleri ile ilgili çocukları ile konuşmalıdır (Ekşi ve Ümmet, 2013). Bu durumu destekleyici olarak Aksaray (2011) tarafından yapılan literatür taramasının sonucuna göre ebeveyn gözetimi ve ilgisi çocuğun siber zorbalığa maruz kalmasını ve siber zorbaca davranmasını büyük ölçüde azaltmış olduğu görülmektedir.

Ebeveyn ile iletişimi olmadığı veya problemlili olduğu için siber zorbalığa maruz kalan çocukların büyük çoğunluğu bu durumu aileleriyle paylaşmamaktadır. İlk önce anne ve babalar siber zorbalıkla ilgili açıklama yapmalı, çocuklarına bu durumda nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili bilgilendirmede bulunmalıdır.

Siber mağdurların aileden aldıkları sosyal destek, mağduriyet durumlarını negatif yordamaktadır yani aile ilişkileri ne kadar iyi ve düzgün ise mağduriyet durumu o kadar azalmaktadır. Siber mağduriyet durumu da arkadaşlık ilişkilerini negatif yönde yordamaktadır. Siber zorbalığa maruz kalan kişiler ruhsal bunalıma girerler ve aynı zamanda olaya şahit olan kişilere ve etraflarına öfkeli davranırlar. Bu sebeple de etraflarındaki kişilerin kendilerinden uzaklaşmasına sebep olurlar (Eroğlu ve Peker, 2011). Çapulcuoğlu (2016)'ya göre siber zorbalığın nedenleri ebeveyn ile çocuk arasında iletişim sorunları olması, şiddet eğilimli ailede yetişmiş olması, olumsuz davranışların model alınması, olumlu olmayan arkadaşlık ilişkileri kurması ve olumsuz koşullara sahip olması sayılabilir.

Siber zorbalık yaşayanlar genel olarak ailelerinden çok geç yardım isteğinde bulunurlar. Aileler siber zorbalık ve geleneksel zorbalığı anlamakta ve belirtilerini fark etmekte yetersiz kalıp genelde ergenlerdeki belirtileri yanlış yorumlamaktadırlar (Aslan ve Doğan, 2017).

Siber zorbalık ile ilgili kaynaklara bakıldığında zorbalığın zorbalık davranışını aileden öğrendikleri görülmüştür. Zorbalık yapanların ailelerinin şiddeti sık kullandıkları, ailede iletişimin yetersiz kullanıldığı ve çocukların da saldırganca davranmalarının desteklendiği görülmektedir. Mağdur ailelerinin tutumunun ise genelde korumacı olduğu ve aile bireylerinin birbirine bağımlı oldukları görülmektedir (Yaman ve Diğerleri, 2011: 202).

Aile açısından incelenen bir başka çalışmada ise babanın eğitim düzeyi riskli internet kullanımını etkilememekte fakat anne eğitim düzeyi arttıkça riskli internet kullanım düzeyinin de arttığı görülmektedir. Bu durum eğitim düzeyi artan annenin çalışarak çocuğu ile daha az vakit geçirmesi ile açıklanabilir (Gökçearsan ve Seferoğlu, 2016). Siber zorbalık ve mağduriyeti ailenin ekonomik durumu, çocuğun annesinin internet kullanma becerisini kendi becerisinden kötü olduğunu düşünmesi, annenin eğitim durumu, cinsiyet ve interneti en fazla çevrimiçi oyun amaçlı kullanmanın anlamlı bir biçimde yordadığı görülmektedir (Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık, ve Özkorumak, 2015; Eroğlu ve Diğerleri, 2015). Ailelerin tutum ve davranışlarının ergenleri anlamakta ve olayın çözümünde bilgi sahibi olmadıkları ve çok yetersiz oldukları vurgulanmıştır. Özellikle bu yönde ailelere ve öğretmenlere bilgilendirme çalışmaları yapılması gerektiğinin altı çizilmiştir (Kara ve Kaçar, 2017).

3.1.5. Siber Zorbalık ve Mağduriyet ile Okul İlişkisi

Okullarda gün geçtikçe artan disiplin sorunlara bir de siber zorbalık eklenmeye başlanmıştır. Öğrenciler okul ortamında başlattıkları zorbalığa sanal ortamda devam ederek olayları siber zorbalık boyutuna getirmektedirler.

Siber zorbalığın önlenmesi için aile ve okullara önemli sorumluluklar düşmektedir. Çocukların teknolojiyi sağlıklı kullanabilmeleri konusunda farkındalıkları ve etik anlayış becerileri kazandırılmalıdır. Çocuklar rahatsız edilmeden fakat etkin bir şekilde denetlenmelidir. Olumlu okul kültürü oluşturulup kararların birlikte alındığı demokratik ve tutarlı disiplin anlayışının benimsenmesi de siber zorbalığa ket vurabilir (Yaman, Karakülah ve Dilmaç, 2013).

Okul ortamı ergenler için bulunmaları gereken sosyal ve akademik ortam olmanın dışında vakitlerinin çoğunluğunu geçirdikleri bir yerdir ve buna bağlı olarak bu yerde birlikte uzunca zaman geçirdikleri akranları da hayatlarının odağındadır (Bayar ve Uçanok, 2012).

Tüm okul paydaşlarının siber zorbalığın farkında olmalı ve siber zorbalık ile karşılaşıldığında nasıl davranılacağını ve nasıl müdahale edilmesi gerektiğini bilmelidirler. Okul paydaşları tarafından bu gibi durumlarda ne yapılacağı bilinmemektedir (Keser ve Kavuk, 2015). Ülkemizde okullar 2010 yılından itibaren siber zorbalıkla ilgili farkındalığı arttırmak amaçlı bülten hazırlama, çıkarma; broşür hazırlama çıkarma; çoğu okul tiyatro hazırlama, sunma ve uzman davet edip paneller yapma gibi etkinliklere yer vermeye başlamışlardır (Odabaşı, 2017).

Okul ortamında ve sanal ortamda zorbalık ile karşı karşıya gelmemiş ve böyle bir eylemde bulunmamış bireyler, zorbalığa maruz kalan veya zorbalık yapan bireylere göre okul ortamını daha güvenilir ve olumlu değerlendirmişlerdir. Geleneksel zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma ile okul iklimini ve akran grubunu olumlu algılama arasında negatif ilişki olduğu görülmüştür (Bayar ve Uçanok, 2012). Okul kültüründe katı kurallara sıkıca bağlı olan bireylerin bu durumu ile siber zorbalık arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Yaman, Karakülah ve Dilmaç, 2013). Çevresinde siber zorbalığa şahit olmuş öğrencilerin olmayanlara göre farkındalık düzeylerinin daha fazla olduğu görülmüştür (Gezgin ve Çuhadar, 2012). Ayrıca bir başka araştırmaya katılan bireylerin izleyici olarak gördükleri siber zorbalığı rahat ifade ederken, kendi yaptıkları siber zorbalıkları özellikle açıklamaktan ve anlatmaktan kaçındıkları görülmüştür (Dönmez ve Akbulut, 2016).

Sanal zorbalığa maruz kalanlarda bu mağduriyetin sonucunda sanal zorbalığın psikolojik etkilerine rastlanılmaktadır. Sanal zorbalık karşısında mağdur olan öğrencilerin psikolojik sorunlar yaşamamaları için okul personeli, idarecileri, öğretmenleri ve en çok da psikolojik danışmanlarına önemli sorumluluklar düşmektedir (Horzum ve Ayas, 2013).

İnternette veri güvenliğinden doğabilecek zararların ve bu zararlardan meydana gelebilecek durumların meydana getirebileceği hukuksal durumların bilinmesi, öğretmenlerin bu konudaki farkındalıklarının ortaya çıkarılması ve konu ile ilgili ihtiyaçlara uygun eğitimlerin yapılması ile dijital veri güvenliği sağlanabilir (Yılmaz, Şahin ve Akbulut, 2015).

Başarılı öğrencilerin okul ortamındaki başarısız olan öğrencilere göre daha az siber zorbalık mağduru ve siber zorba oldukları görülmüştür (Polat ve Bayraktar, 2016). Oyun ve internet bağımlılığı okula devamı etkilemekte ve akademik başarıyı düşürmektedir (Yaman, Dönmez, Yurdakul ve Odabaşı 2017). Ortaokul öğrencilerinin gün içinde en fazla zaman ayırdıkları etkinliğin internet ve cep telefonu olduğu görülmektedir (Taylan, Aydın, ve Topal, 2017). Öğretmen adayları ile yapılan bu araştırmada, öğretmen adayları interneti çoğunlukla online oyun, alışveriş, sosyal hesaplar, ödev ve bilgi edinme amaçlı kullanmaktadırlar (A. Kaya ve B. Kaya, 2014).

Sınıf düzeyine göre lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyetlerini ölçen Semerci (2017) "Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyet Durumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı araştırmada lise son sınıf öğrencilerinin liseye yeni başlayan 9. Sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri görülmüştür. 9. Sınıf öğrencilerinin diğer sınıfta okuyan öğrencilere göre anlamlı düzeyde siber zorba ve mağdur olma durumları düşük çıkmıştır.

Lise öğrencilerinin sınıf düzeyine göre siber zorbalıktaki çaresizlikle başa çıkma yöntemlerinde bakıldığında 9 ve 10. sınıf öğrencilerinin 11. sınıfta okuyan öğrencilere göre anlamlı bir farklılıkla daha başarılı oldukları görülmüştür. Saldırganlık ile başa çıkmada ise 11. sınıfta okuyan öğrencilerin 9. sınıfta okuyan öğrencilere göre daha başarılı oldukları görülmektedir (Peker, 2014). Siber zorbalıkla başa çıkma stratejilerinde 10-25 yaş arası gençler en önemli stratejilerinin siber zorbayı engellemek olduğunu belirtmişlerdir. Genel olarak en çok göze çarpan stratejiler ise silmek ve engellemektir (Odabaşı, 2017). Ergenlerde sınıf seviyesi arttıkça sanal zorbalığın da arttığı görülmüştür (Kağan ve Ciminli, 2016).

Peker, Eroğlu ve itemel (2012) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre algılanan akademik başarı siber zorbalık davranışını etkilemektedir, algılanan akademik başarı düşük ise siber zorbalık davranışı artmaktadır.

Polat ve Bayraktar (2016) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına siber zorbalık ve mağduriyet açısından öğrencilerin okudukları okullar arasında anlamlı sayılabilecek bir fark bulunmamıştır. Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde diğer lise türlerine oranla daha fazla siber zorbalık ile karşılaşılmaktadır. Meslek liselerinde okuyan öğrencilerin imam hatip liselerinde okuyanlardan daha fazla siber zorbalıkta buldukları ve anadolu lisesi, genel lise ve meslek lisesindeki ğrencilerinde imam hatip lisesinde ğrenci olanlara göre daha fazla siber mağdur oldukları görülmüştür (zbay, 2013; Erden, 2017). Okul türleri açısından bakıldığında Anadolu lisesindeki öğrenciler diğer lise türlerindeki öğrencilere oranla daha fazla sanal zorbalık yapmaktadırlar (Kağan ve Ciminli, 2016).

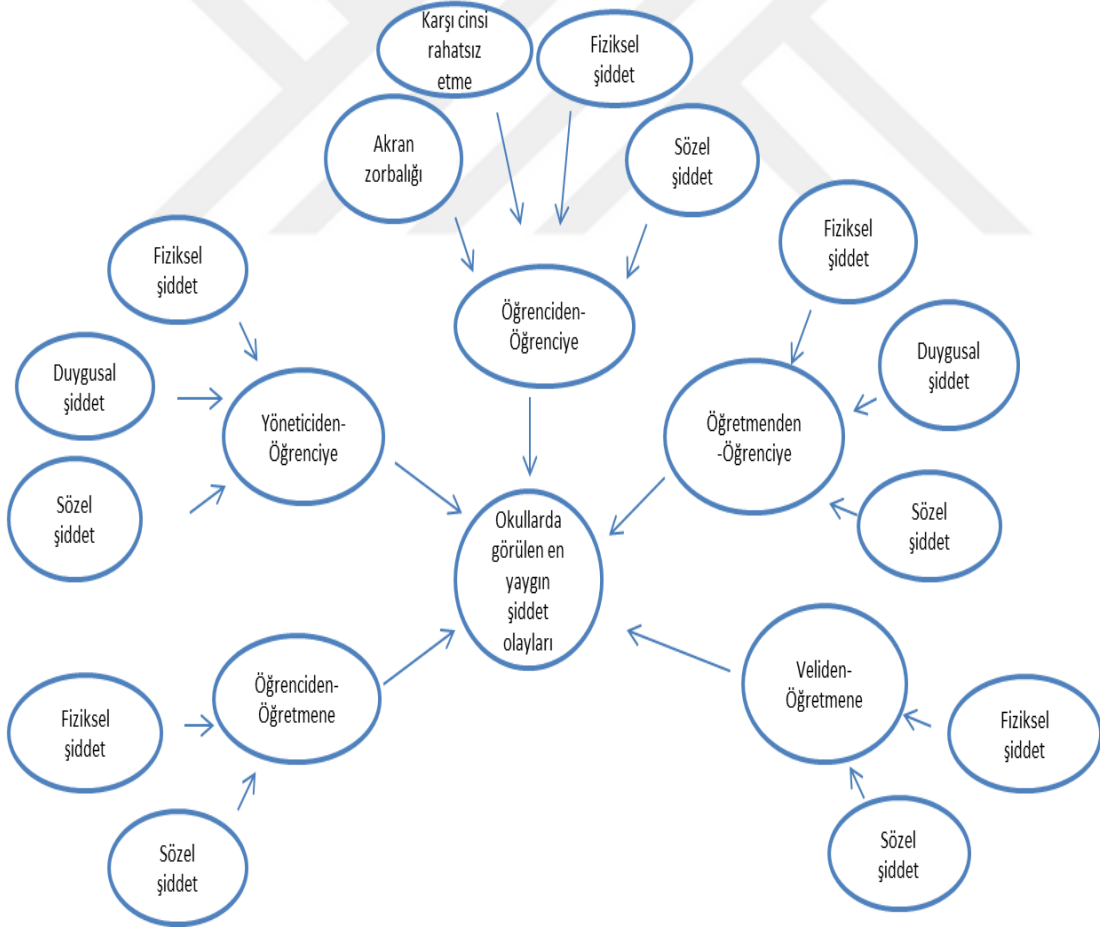
Okullarda şiddet giderek artan bir unsur olmaktadır bu durum okul yöneticilerinin bu konuyu engellemekte yetersiz kaldıklarının da göstergesidir (İnandı ve Yıldız, 2014). Zorbalık davranışı ortaya çıkmadan önce okulun paydaşları, đretmen, idari kadro, hizmetli kadro, rehberlik servisi birlikte çalışarak önlemler almalı ve bu konunun yaşanmaması için tedbirler oluşturmalıdırlar. Zorbalığa maruz kalan ya da zorbalık yapan öğrencilere okulda bir ekip kurularak bu durumla baş etme yöntemleri, öfke kontrolü gibi rehabilitasyon programları hazırlanıp uygulanmalıdır (zdiñer Arslan ve Savaşer, 2009). Siber zorbalık konusunda okul yöneticileri, okul rehberlik servisleri; đretmen, ğrenci ve ailelere eğitim verip onları bilinçlendirme çalışmaları yapmalıdır (Polat ve Bayraktar, 2016).

Öğrenci eğitiminde aile ya da okul tek başına düşünülemez. Öğrencilerin eğimi için okulların ailelerin desteğine ihtiyaçları vardır. En etkili yöntem, okul ile işbirliği açısından birebir görüşmedir. Ailenin okul ile işbirliği içerisinde olması öğrenciyi psikolojik anlamda olumlu olarak etkilemekte ve başarısını arttırmaktadır (Yıldırım ve Dönmez, 2008).

Zorbalık davranışlarının okulda yaygınlaşmaması hatta azaltılabilmesi açısından ebeveyn ve öğretmenlerin sürekli önlem içeren yöntem geliştirmeleri, iletişim halinde olmaları ve yöntemlerini birbirleri ile paylaşarak sorunları revize etmeleri gerekmektedir. Aksi durumda yanlış yöntemlerin kullanılması ya da hiçbir önlem alınmaması ğretmen ve ebeveynleri de şiddetin bir parçası haline getirecektir (Totan, 2015).

3.1.6. Siber Zorbalık ve Mağduriyet ile Okul Yöneticileri ve Öğretmen İlişkisi

Okullardaki şiddet olaylarına kişiden kişiye olarak bakıldığında (Şekil 2-1) beş çeşit şiddet olayından bahsedebiliriz. Bunlar öğrenciden öğrenciye, öğretmenden öğrenciye, öğrenciden öğretmene, veliden öğretmene ve yöneticiden öğrenciye şeklindedir. Okullarda görülen en yaygın şiddet olayı sorulduğunda yönetici ve öğretmen en çok öğrenciden öğrenciye cevabını vermiştir. Yine öğretmen ve yöneticilerle yapılan çalışmaya göre okullarda fiziksel, duygusal ve sözel olarak uygulanan şiddet olaylarının kaynağı okullardaki yöneticiler, öğretmenler, öğrenci velileri ve öğrenciler, hedefi ise öğretmen ve öğrenciler oluşturmaktadır. En yaygın şiddet olayı öğrenciden öğrenciye olan fiziksel şiddettir. İkinci sırada öğrenciden öğrenciye sözel şiddet ve üçüncü sırada da öğretmenden öğrenciye fiziksel şiddet yer almaktadır. Okullardaki zorbalık davranışları göz önüne alındığında akran zorbalığının ne kadar fazla ve önemli bir konu olduğu görülmektedir (Aküzüm ve Oral, 2015).

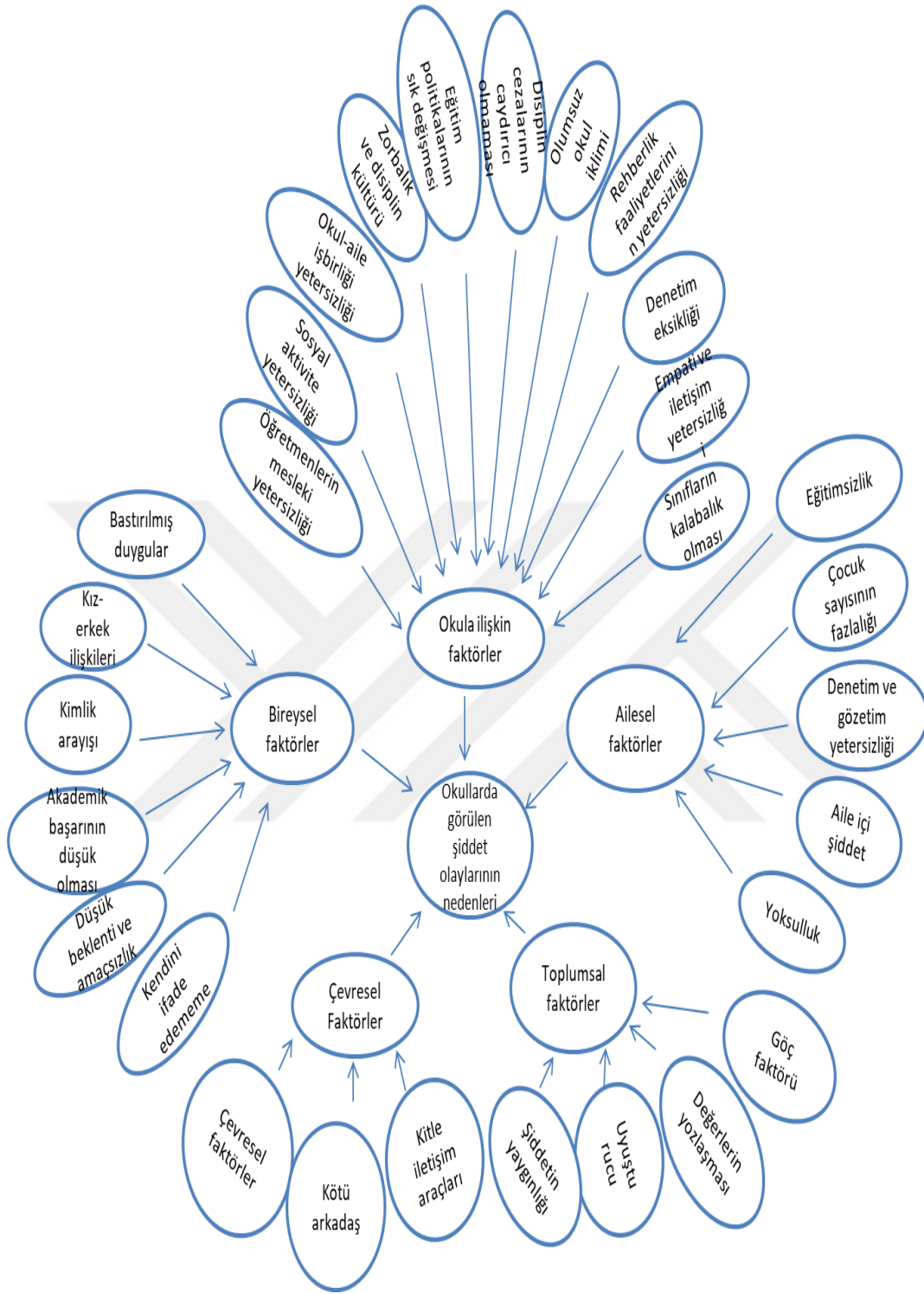

Şekil 3.1. Okullarda Görülen En Yaygın Şiddet Olayları İle İlgili Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Kaynak: (Aküzüm ve Oral, 2015)

Aküzüm ve Oral (2015) tarafından okullarda görülen şiddet olayları incelenen Şekil 2.2'ye bakıldığında okullardaki şiddetin en büyük nedenini aile içi şiddetin (%13.29) oluşturduğu görülmektedir. Aile içinde şiddet gören ve öğrenen kişi okulda şiddeti akranlarına veya kendinden küçüklere uygulamaktadır. İkinci sırada çevresel faktörler (%10.24) ve üçüncü sırada kitle iletişim araçlarının olumsuz etkisi (%9.97) olduğu görülmektedir. Okullarda görülen şiddet olaylarının önlenmesi için ortaya konulan çözüm önerilerinden en yüksek olan, aile eğitime yönelik çalışmaların arttırılması (%17.08) olmuştur. İkinci sırada okul-aile işbirliği (%7.90) gelmekte ve üçüncü sırada öğrenciye değerler eğitimi verilmesi (%7.59) vardır.

Şekil 3.2. Okullarda Görülen Şiddet Olaylarının Nedenleri İle İlgili Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Kaynak: (Aküzüm ve Oral, 2015)

Yönetim her alanda olduğu gibi eğitim alanında da çok önemlidir. Eğitim yönetimi, yönetimin işlevleri olan planlama, örgütleme, yöneltme, koordine etme ve kontrol etme

basamaklarının hepsini içinde barındırır. Bunlardan birinin işlevini yerine getirmemesi istenen başarı düzeyine ulaşmayı engelleyebilecek ve kaos ortamının oluşmasına neden olabilecektir.

Siber zorbalık, okulda eğitim gören öğrencileri direkt etkilediğinden eğitim yönetiminin kapsamı alanındadır. Dolayısıyla iyi bir planlama, örgütleme, koordinasyon, yöneltme ve kontrol etme işlevleri yerine getirildiğinde bu sorun çözülebilecek ya da en asgari seviyeye indirilebilecektir. Yeni kamu yönetimi anlayışıyla soruna bütüncül yaklaşılmalı ve yönetişimi ön plana çıkartılarak siber zorbalıkla tüm eğitim çalışanları ortak hareket etmelidir.

Öğretmenler; öğrenciler ile yakın, destekleyici ve daha adil ilişkilerde buldukları, sorunlarını ve düşüncelerini önemsedikleri, sınıf içi problemleri ve çatışmaları daha başarılı bir şekilde çözdükleri algısı oluştuğunda, öğrencilerin daha az zorbalık davranışına maruz kaldıkları ve bu davranışı daha az sergiledikleri görülmektedir (Bayar ve Uçanok, 2012).

Cep telefonu ve internet gibi siber araçların kullanımı sırasında zorba davranışlarına maruz kalınabilecek davranışlardan uzak durma, bu tarz tehditlerin farkında olma ve bu durumlara karşı tedbir alma, tehdit ortamı oluşturabilecek uyanları fark etmeye yönelik dikkatin açık olması, siber zorbalık duyarlılığı olarak isimlendirilir (Tanrıku, Kınay ve Arıca, 2013).

Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin (2014) öğretmen adayları ile yaptıkları “Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalık Duyarlılıkları ve Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeğinin Bazı Psikometrik Özellikleri” ile Yenilmez ve Seferoğlu (2013)’ün yaptığı “Sanal Zorbalık ve Öğretmenlerin Farkındalık Durumlarına Bir Bakış” adlı çalışmalarda bulgularda öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin farkındalık ve duyarlılıklarının yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca bu çalışmaların sonucunda öğretmen adayları sanal ortamlarda karşılaşabilecek oldukları siber zorbalık olaylarına karşı tedbirli olma eğiliminde olduklarını ve bu tarz eylemlerin farkında olduklarını belirtmişlerdir.

Rehber öğretmenler ile diğer branşlardaki öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalıkları karşılaştırıldığında rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalıkları daha yüksek bulunmuş bu durum sanal zorbalık olaylarıyla rehber öğretmenlerin daha sık karşılaşmış olmasından sebep olabileceği kanısına varılmıştır (Horzum ve Ayas, 2013). Cinsiyet açısından rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalıkları incelendiğinde kadın rehber öğretmenlerinin farkındalığının erkek rehber öğretmenlerin farkındalığından anlamlı ölçüde

yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma yaş değişkeni açısından incelendiğinde yaş olarak genç olan rehber öğretmenlerin yaşları ileri olan rehber öğretmenlere göre sanal zorbalık farkındalıklarının daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca görevde yeni olan rehber öğretmenlerin de görevde daha eski olan rehber öğretmenlere göre farkındalık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (Horzum ve Ayas, 2013).

Yapılan araştırmada bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümünde okuyan öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıkları yüksek bulunmuştur. Bu bölümde okuyan öğretmen adaylarının siber ortamlarda siber zorbalık ile karşılaşabilme olasılıklarının farkında oldukları ve buna yönelik önlem alabildikleri görülmektedir. Ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı oldukları anket sonuçlarına göre görülmüştür (Gezgin ve Çuhadar, 2012).

Çevrimiçi sosyal ağ siteleri; bilgi ve kaynak paylaşma, etkin katılım, etkili iletişim, eleştirel düşünme, iletişim gibi çokça gereksinime yönelik yapıdadır. Öğrenciler sıkça bu tarz siteleri kullanmaktadırlar. Bu sebeple çevrimiçi sosyal ağ sitelerinin öğretmenler tarafından eğitim amaçlı kullanılmaları gerekmektedir (Kuzu Demir ve Akbulut, 2017).

3.1.7. Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Hukuksal Boyutu

Bilişim ortamında işlenen suçların kelime anlamını karşılamak için; “bilgisayarla işlenen suçlar”, “bilgisayar suçu”, “bilgisayar suçları”, “bilgisayarla ilgili suç”, “bilgisayar suçluluğu”, “bilişim ihlali”, “internet suçları”, “siber uzay suçları”, “ileri teknoloji suçu” ve “çok yargısal suçlar” gibi kavramlar kullanılmaktadır (Dülger, 2014: 84, 85).

Siber suçun işlenme şekilleri;

1. Truva Atı (Trojen Horse); yasal bir program içerisine kendisini kopyalayıp kullanıcıdan habersiz illegal işlemler yapan virüs tekniği.
2. Salam Tekniği; çok sayıda kaynaktan, özellikle bankalarda çok sayıda banka hesabından, çok küçük veri transferi yapılmasını sağlar.
3. Gizli Kapılar (Trap Door); sistem şifrelerini ele geçirmek veya yeni şifreler tanımlamak gibi işlemler yapan ve işini tamamlayıp kendini yok eden programlardır.
4. Bilişim Korsanlığı (Hacking); özellikle sisteme sızmak için kullanılan yöntemler bütünüdür. Bu amaç için kullanılan yöntemler şifre kırmak, ağı gözetlemek, oturum çalmak, tampon belleği taşırmak, DoS saldırıları yapmak vb.

5. Bilgi Aldatmacası; bilgisayar ortamına yanlış bilgi girerek veya bilgisayar ortamındaki bilgileri değiştirerek durumdan çıkar sağlama.
6. Çöpe Dalma; bilgisayar kullanımından geriye kalan artıklar da denilebilir bu yöntem. Genellikle bilgisayar belleğinde kalan kullanımı durdurulmuş veya silinmiş veriler ya da çıktısı alınmış evrak ya da şeritleri kullanır.
7. Gizlice Dinleme; ağa nakledilen verilerin gizlice ele geçirilmesi ya da bilgisayarın yaydığı elektromanyetik dalgaların yakalanarak ekran görüntüsüne çevrilmesi.
8. Süper Darbe; bu amaçla yapılmış programlar (virüsler) bütün kontrolleri aşarak sisteme müdahale edip meydana gelen sorunları da hızlı bir şekilde düzeltmektedirler.
9. Eş Zamansız Saldırıları; özellikle işletim sistemlerinin eş zamansız yaptığı işlemleri kullanarak bunlar üzerinden bilgisayara yapılan saldırı çeşitleridir.
10. Ağ Solucanları; iletişim ağında diledikleri gibi dolaşan ve bir kopyasına ağa bağlı diğer donanımlara kopyalayan bilgisayara zarar verme zorunluluğu olmayan yazılımlardır.
11. Tavşanlar; sürekli üreyerek bilgisayar sistemi içerisinde koloniler oluşturan ve bilgisayara sürekli olarak gereksiz işler yapması için komut yollayan ve bunun sonucunda sistemi yavaşlatan hatta zamanla tamamen çalışmaz hale getiren yazılımlardır.
12. Bukalemunlar; kendini normal çalışan bir sisteme, zararsız normal bir dosya gibi gösterip, sisteme kayıt olduktan sonra asıl kimliğini ortaya çıkartarak amacına uygun işler yapan yazılım türleridir.
13. Mantık Bombaları; belirlenmiş özel durumlara göre yazılmış yazılımlardır. Özel durum gerçekleştiğinde yazılım turuva atı gibi davranarak bilgisayara zarar verir.
14. SPAM (İstem Dışı Alınan Elektronik Postalar); genelde istenmeyen bu postalar reklam yani ticari amaçlı atılan e-postalardır.
15. Bilişim Virüsleri; kendi kendine çoğalabilen, bulaşan ve sisteme bazen bekleyip bazen hemen zarar veren yapıdaki yazılımlardır (Singer ve Friedman, 2015).

Türk Ceza Kanununda siber suçlar ile ilgili direk maddeler bulunmamaktadır, fakat siber zorbalıkla nitelendirilebilecek bazı maddeler vardır. Bu maddeler; cinsel taciz (TCK

Madde 105), tehdit (TCK Madde 106), şantaj (TCK Madde 107), kişinin huzur ve sükûnunu bozma (TCK Madde 123), hakaret (TCK Madde 125), özel hayatın gizliliğini ihlal, hakaret (TCK Madde 134) vb.dir. 5651 nolu kanun ile de internet ortamındaki yayınlar ve bu yayınları yaparak gerçekleştirilen suçlar ile ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Yalnız TCK'da 12 yaşından küçüklerin cezai sorumluluğu bulunmamaktadır ve 12-15 ile 15-18 yaş arasındakilerin cezai sorumlulukları kısmidir (Odabaşı, 2017:103). Yani lise ve ortaokul çağındaki çoğu genç için işledikleri suçun ya cezai yaptırımını yok ya da kısmidir. Ülkemizdeki yasal düzenlemelerde internetin düzgün kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili düzenleme yapılmış fakat siber zorbalık ile ilgili bir düzenleme yoktur (Yaman ve diğerleri, 2011: 220).

Son yıllarda siber güvenlikle ve zorbalıkla ilgili ve veri çalma, internet sitelerinin ve bilişim sistemlerinin gövde gösterisi, bilgi yasa dışı maddi menfaat temin etme gibi amaçlarla çalınması, ele geçirilmesi gibi konularda düzenlemeler 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 10. bölümünde yapılmıştır (Arslan, 2018). 5237 sayılı TCK'nın 10.bölümünde özetle: 1-Başkasına ait bir sisteme girip bilgi çalan ve çalmaya devam edenlere adli para cezası ve bir yıla kadar hapis uygulanacaktır. 2-Başkasına ait veriler çalınıp karşı taraftan yok edilirse veya değişiklik yapılırsa ceza iki yıla çıkarılacaktır. 3-Hukuka aykırı şekilde bilişim sistemlerinin kendi içinde olan veya teknik başka araçlar kullanılarak işlenen suçlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır, ifadeleri yer almaktadır (5237 Türk Ceza Kanunu, Onuncu Bölüm, 2016).

Ülkemizde sanal suçlar ile ilgili düzenleme olarak ülkemizin taraf olduğu sözleşmeler ve mevzuatımızda doğrudan ve dolaylı olarak bulunan yasal düzenlemeler mevcuttur. Bunlara örnek; Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler: İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi. İç Hukuktaki Düzenlemeler; 1982 Anayasası, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, Türk Ceza Kanunu, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Türk Silahlı Kuvvetleri Ortaöğretim Okulları Yönetmeliği, Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki Eğitim Merkezleri Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği gösterilebilir (Yetim, 2015). Bilişim suçlarının uluslararası boyutu; bilişim suçları internetin hayatımıza girmesi ve yaygınlaşması ile ülkelerin dışına taşmış

uluslararası suç niteliğine ulaşmıştır. Böylece bilişim suçları uluslararası ceza hukukunun kapsamına girmiştir (Dülger, 2014: 66).

Siber zorbalıkla mücadelede hukuki süreç ne kadar hızlı yürütülürse yürütülsün sanal ortamda bilgiler paylaşıldığı andan itibaren yayılım hızı o kadar yüksektir ki hukuki süreç bunu engellemekte yetersiz kalmaktadır. Hukuk yolu ile bilgiler yayınlandığı siteden kaldırılrsa dahi pek çok kişi tarafından görülmüş, kopyalanmış hatta farklı ortamlarda dağıtılmaya başlanmış dahi olabilir. Bu da siber zorbalığın etkilerinin yaşanmasının önüne geçemeyeceği anlamına gelmektedir (Seçkin, 2017).

Suç istatistiklerine bakıldığında bilişim suçları diğer suçlardan çok daha fazla işlenmektedir. Klasik suçlar işlenir ve biter, bilişim suçları işlense bile etkisinin ne olacağı ve ne kadar uzun süreceği çoğu zaman kestirilemez; bu açıdan klasik suçlar ile bilişim suçları arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Mevcut mevzuat günümüzdeki ve ilerleyen zamanlardaki teknolojik gelişmeler için yeterli değildir (Dülger, 2014: 66).

Günümüz ergenlerinde sosyal medya kullanımının çok fazla olması ve sosyal medyadaki paylaşımlarının sebep ve sonuçlarının ergenler tarafından bilinçli olarak düşünülüp yapılamadığından pek çok ergen paylaşımlarına ait hukuki süreç ile karşı karşıya gelmektedir. Paylaşılan iletilerdeki içeriklerin kabahatten öte suç unsuru oluşturduğu pek çok ergen hatta yetişkin tarafından kavranamamaktadır (Ünver ve Diğerleri, 2016). Bilişim suçları ile ilgili bilgi sahibi olan bireylerin bu konu ile ilgili bilgi sahibi olmayanlara göre daha az internet bağımlısı oldukları görülmektedir (Eroğlu ve Bayraktar, 2017). Günlük bilgisayar ve internet kullanım süresi fazla olanların günlük daha az bilgisayar ve internet kullananlara göre dijital veri güvenliği konusunda farkındalıkları daha fazladır (Yılmaz, Şahin ve Akbulut, 2016).

İnternetin denetimsiz olması ve bundan kaynaklanan zararlı içeriklerin varlığı toplumun ve bireylerin ahlak değerlerini tahrip etmektedir. Siber saldırılar gibi başkasının bilgilerine ulaşma ve yaymaya yönelik etik dışı saldırılar sanal olarak büyük tahribatlar oluşturmaktadır (Söylemez ve Balaman, 2015). Çağımızdaki en büyük sorunlardan biri de mahremiyettir. Bilişim ortamında mahremiyet kişisel bilgilerin korunması ve gizliliğidir (Arıkan ve Duymaz, 2014).

Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin çoğu siber zorbalık ile ilgili hukuki olarak ne yapacakları konusunda bilgi sahibi değildirler. Kestel, Akbıyık, Yılmaz, Şahin ve Akbulut

(2016) yaptıkları araştırmada, araştırmaya katılan erkeklerin dijital veri güvenliği farkındalığı kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır.

Sanal bir organizma olan internet ve sosyal medya sürekli bu ortamda olup biten her şeyi kamuoyuna yansıtılmaktadır. Bu platform doğasından ötürü denetlenmeyi ve düzenlenmeyi pek mümkün kılmamaktadır. Kendi içinde demokratik ve aynı zamanda anarşik bir yapısı vardır. Bu platformu yasalarla düzenlemek çok mümkün ve yeterli olamadığı için hukuksal düzenlemelerin yanı sıra eğitime ve toplumu bu konuda bilinçlendirmeye önem verilmelidir (Yetim, 2015).

3.2. İlgili Araştırmalar

Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilgili geçmişten günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilgili günümüzden geçmişe doğru sıralanan bazı çalışmaların zetleri şu şekildedir.

Korkmaz (2018) "Bilişsel Davranışçı Temelli Siber Zorbalık nleme Programının Etkisi" adlı çalışmada araştırmacı bilişsel davranışçı temelli siber zorbalık nleme programının, siber zorbalık yapma konusunda hatta akran zorbalığını azaltma konusunda öğrenciler üzerinde olumlu sayılabilecek etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmaya %53,2'si kız %46,8'i ise erkek olmak üzere toplam 158 ortaokul ğrencisi katılmıştır.

Akgl (2018) tarafından yapılan "Ergenlerde Gelişimsel Değişkenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlişkisinin İncelenmesi" adlı çalışmada 13-20 yaş arası ergenler dört ay ara ile boylamsal olarak incelenmiştir. Yapılan bu araştırmada kadınların erkeklerden daha fazla siber zorbalık mağduru oldukları erkeklerin ise kadınlardan daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulgulanmıştır. Yaşa göre yapılan incelemede ise 13-17 yaş aralığında siber zorbalığın daha fazla yapıldığı 15 yaş civarındaki ergenlerin ise diğer yaş gruplarına oranla daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları gözlenmiştir. Araştırmaya göre duygularını kontrol etmeyi başarabilen ergenlerin siber zorbalık düzeyleri azalmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca yine bu ergenlerin akran ilişkileri de diğer ergenlere göre daha iyidir. Siber zorbalıkta bulunmuş olunmasının ileride siber mağdur olmayı yordamadığı fakat siber mağdur olanların ileride siber zorba olma durumunu yordadığı grlmştir, yani siber mağduriyet yaşayanların siber zorbalık yapma oranları artmaktadır.

İğdeli (2018) tarafından yapılan "niversite ğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalık Duyarlılıklarının eşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi" adlı çalışmada siber zorbalık ve siber mağdur olma durumu arasında düşük

düzeyde pozitif ilişki olduğu ortaya çıkmış. Aynı şekilde siber zorbalık ile siber zorbalığa duyarlılık arasında düşük düzeyde negatif ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları sınıflara göre incelendiğinde birinci sınıflar daha fazla siber zorbalık yaparken dördüncü ve üzeri sınıfların daha fazla mağdur oldukları görülmüş ancak bu durum gruplar arasında anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Araştırmada öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıklarının sınıflarına göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sabancı (2018) “Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Yordayıcıları Olarak Akılcı Olmayan İnançlar Psikolojik Sağlık ve Psikolojik İhtiyaçlar” adlı çalışmasında 849 lise öğrencisi (430 kız-419 erkek ve 223-9, 215-10, 223-11, 188-12) ankete katılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin %14,9’u siber zorba, %18,6’sı siber mağdur ve %8,9’u hem siber zorba hem de mağdurdur. Araştırmaya göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha az siber zorbalık yaptıkları ve daha az mağduriyet yaşadıkları görülmüştür. Sınıf düzeyinin siber zorba ve mağduriyeti yordamadığı çıkan sonuçlardandır. Anne eğitim durumuna bakıldığında anne eğitim durumu lise ve üniversite olanların daha düşük eğitim durumuna sahip annesi olanlara göre daha fazla siber zorba ve siber mağdur oldukları görülmüştür. Aynı şekilde baba eğitim durumunun da eğitim seviyesi yükseldikçe siber zorbalık ve mağduriyeti yordadığı görülmüştür. Yine ebeveyn tutumları açısından siber zorba ve mağduriyete bakılan koruyucu tutum içerisindeki ebeveynlerin çocuklarının siber zorbalık ve mağduriyet puanları düşük çıkmıştır. İlgisiz ebeveyn tutumuna sahip çocukların diğer gruptaki öğrencilere oranla daha fazla siber zorba oldukları görülmüştür. Baskıcı tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarının ise daha fazla siber mağdur oldukları bulgulanmıştır. İnternete bağlanılan ortam siber zorbalık ve mağduriyeti yordamamaktadır. Fakat internet kullanım süresi arttıkça ergenlerin siber zorba ve mağdur olma oranlarının da arttığı görülmüştür.

Yelci (2018) “Ortaokul Öğrencilerinde Siber Zorbalık ile Saldırganlık İlişkisinin İncelenmesi” adlı çalışmasına 497 kız ve 307 erkek olmak üzere toplam 804 öğrenci katılmıştır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla siber zorba ve mağduriyet puanları düşük çıkmıştır. Sınıf düzeyi açısından siber zorbalık ve mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farka rastlanılmamıştır. Başarı durumuna göre siber zorbalık ve mağduriyet puanlarına bakıldığında akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin akademik başarısı orta derece ve düşük derece olan öğrencilere göre siber zorbalık oranının daha düşük seviyede olduğu görülmüştür. Gelir düzeyi sosyoekonomik olarak düşük olan öğrencilerin yüksek olan öğrencilere göre daha fazla siber mağdur oldukları görülmüştür. Siber zorbalık durumu

için sosyoekonomik düzeyin anlamlı bir etkisine rastlanılmamıştır. Anne ve baba eğitim düzeyi ve birliktelik durumu açısından siber zorbalık ve mağduriyet oranlarına bakıldığında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Özen (2018) “Yarık Damak-Dudak Tanılı Ergenlerde Psikiyatrik Komorbidite, Psikolojik Profilin Belirlenmesi ile Problemlerli İnternet Kullanımı ve Geleneksel-Siber Zorbalık-Mağduriyet İlişkisinin İncelenmesi” adlı çalışmaya bakıldığında, siber zorbalık yapan bireylerin çeşitli psikolojik rahatsızlıklara sahip oldukları ve siber zorbalığa maruz kalanların da mağduriyet sonucunda çeşitli psikolojik rahatsızlık edindikleri belirtilmiştir. İnternette geçirilen süre arttıkça problemlerli internet kullanımı ve internet bağımlılığı oranlarının arttığı görülmüştür.

Gülen (2017) tarafından yapılmış olan “Ergenlerin Problem Çözme Becerileri ve Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi” adlı çalışmaya Anadolu, Meslek ve Fen Liselerinde okumakta olan 258 (%62,6) kız ve 154 (%37,4) erkek toplam 412 öğrenci katılmıştır. Problem çözme becerisinin siber zorbalığa maruz kalmayı negatif ve düşük düzeyde yordadığı görülmüş ve siber zorbalıkta başa çıkma davranışlarından sosyal destek arama davranışını da negatif yordadığı görülmüştür. Siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarında kızların erkeklere göre yardım arama, mücadele etme ve çevrimiçi güvenlik konularında daha başarılı oldukları görülmüştür. Sınıf düzeyi açısından bakıldığında mücadele etme davranışı hariç anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. 11. sınıf öğrencilerinin saldırganlıkla baş etmede daha iyi oldukları görülmüştür. Filtreli internet kullananların filtresiz kullananlara oranla siber zorbalıkla daha iyi baş edebildikleri görülmüştür. Filtre sayesinde zararlı içerik, mail resim vb pek çok zararlı yazılımdan korunma sağlanmaktadır. Ayrıca güvenlik duvarı sayesinde de bilgilerinin çalınması yüksek oranda engellenmiş olup daha güvenli internet kullanımı sağlanmakta bu da beraberinde siber zorbalıktan korunmayı getirmektedir.

Gencer (2017) “Ortaokul Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Davranışları ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi” adlı çalışma 7. ve 8. sınıflarla yapılmış ve 390 kız 387 erkek öğrenciye uygulanmıştır. Sınıf düzeyi açısından bakıldığında internet bağımlılığı konusunda anlamlı bir fark bulunulamamıştır. Siber zorbalık davranışı ise sınıf düzeyine göre artış göstermekte ve anlamlı derecede sınıf düzeyinin artması siber zorbalığı yordamaktadır. Cinsiyet açısından siber zorbalık davranışı ve internet bağımlılığına bakıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla internet bağımlısı ve siber zorba oldukları görülmüştür. Anne baba eğitim düzeyine bakıldığında siber zorbalık

davranışını yordamadıkları görülmüştür. Evde internet olması internet bağımlılığını yordamazken siber zorbalığı anlamlı derecede yordadığı görülmektedir. Yine evde internet bağlantısı olmasının hem internet bağımlılığını hem de siber zorbalığı yordamadığı görülmüştür.

Metli (2017) “Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve İnsani Değerleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmasının bulgularında; kız öğrencilerin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü değerlerinin, erkek öğrencilerinkinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortaokulda 309 öğrenci ile yapılan bu çalışmada 191 kız 118 erkek öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin %61,8’i kız, %38,2’si erkek. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre siber zorbalık durumları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Evinde kendine ait bilgisayar olup olmaması anlamlı bir fark yaratmadığı yani bu durumun siber zorbalığı yordamadığı görülmüştür. Ortaokulda 6. 7. ve 8. sınıflarla yapılan bu araştırmada sınıf seviyesi arttıkça siber zorbalık durumunun da arttığı görülmüştür. İnternetin kullanım amacına göre bakıldığında yapılan araştırma interneti sosyal ağlara girmek için kullananların, interneti ders çalışmak için kullananlardan daha fazla siber zorbalık yaşadıkları görülmektedir. Aynı şekilde interneti kullanım amacının insani değerlere (sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü) göre incelenmesine bakıldığında ders çalışmak için kullananların sosyal ağlar, eğlence ve diğer için kullananlara oranla daha yüksek insani değerlere sahip oldukları görülmüştür. Öğrencilerin günlük internet kullanım süresi siber zorbalık ve mağduriyeti anlamlı olarak yordamaktadır. Aynı şekilde internet olmadan bilgisayar kullananların siber zorbalık ve mağduriyet durumları arasında zayıf ama pozitif ilişki bulunmuştur. Siber zorbalık ile insani değerler arasındaki ilişkiye bakıldığında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Metin (2017) “Ortaokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri ve Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi” adlı çalışmayı 22 ortaokul öğretmeni (17’si kadın (%77,3) ve 5’i (%22,7) erkek) ile yapmıştır. Bu çalışmada öğretmenlerin %95,5’inin yani 22 kişiden 21’inin siber zorbalığı duyduğu hatta daha önceden siber zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Siber zorbalığa maruz kalma şekillerine bakıldığında en fazla rastlananlar hakaret, kişisel bilgi ve resimlerin kişinin rızası olmadan paylaşılması, cinsel taciz, kişisel hesaplarının çalınması, kredi kartı bilgilerinin çalınması, dolandırmaya teşebbüs ve profil taklidi. Siber zorbalığa maruz kalan öğretmenler zorbalık karşısında ağırlıklı olarak öfke ve üzüntü hissettiklerini belirtirken, korku ve huzursuzluğun da çokça hissettikleri duygular olduğunu belirtmişlerdir.

Erbicer (2017) tarafından yapılan “niversite ğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin Sosyal Uyuma ve Bazı Kişisel Değışkenlere Göre İncelenmesi” adlı çalışmaya 257(%54) kadın ve 219(%46) erkek toplamda 505 niversite ğrencisi katılmıştır. Aile ilişkileri açısından siber zorbalık düzeylerine bakıldığında aile ilişkileri yüksek ve düşük olan bireylerin orta düzey olanlara göre siber zorbalık puanları daha yüksek çıkmış ve siber mağduriyet düzeyi ise aile ilişkileri düşük olan bireylerde daha yüksek çıkmıştır. Sosyal normlara uyum açısından bakıldığında sosyal normlara uyumu yüksek olan bireylerin düşük olanlara göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları yüksek çıkmıştır. Sosyal uyum açısından bakıldığında sosyal normlara uyumu yüksek olan bireylerin sosyal normlara uyumu düşük olan bireylere göre daha az siber zorba ve siber mağdur oldukları grlmştir.

Görücü (2016) tarafından yapılan “Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuk ve Ergenlerin Siber Zorbalık ve Mağduriyeti ile İlişkili Etmenlerin Araştırılması” adlı bu araştırmada DEHB (Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu) grubunda 14 kız (%21,5), 51 erkek (%78,5); kontrol grubunda ise 14 (%23,7) kız, 45 (%76,3) erkek bulunmaktadır. Grupların yaş ortalaması yaklaşık 14’tür. Araştırmaya katılan her iki grup da interneti en çok dev amaçlı kullandıklarını ve sonraki kullanım sebeplerinin sosyal paylaşım, bilgi arama ve medya (TV, müzik vb) olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan gruplara bakıldığında DEHB grubundakilerin 11’i (%16,9) kontrol grubunun 2’si (%3,4) siber zorba, DEHB grubundakilerin 15’i (%23,1) kontrol grubunun 15’i (%25,4) siber mağdur, DEHB grubundakilerin 18’i (%27,7) kontrol grubunun 16’sı (%27,1) hem siber zorba hem mağdur ve DEHB grubundakilerin 21’i (%32,3) kontrol grubunun 26’sı (%44,1) siber zorbalık ile karşılaşmamıştır.

Taştekin (2016) tarafından yapılan “Ergenlerin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Saygısı ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkiler” adlı çalışmaya 445 erkek ve 450 kız toplam 895 lise ğrencisi katılmıştır. Çalışma verileri cinsiyet açısından değerlendirildiğinde erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptığı ve siber mağdur oldukları görülmektedir. Çalışma yaş değişkeni açısından incelendiğinde, yaş arttıka siber zorbalık puanı artmış fakat siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark görülmemiştir. Anne eğitim düzeyi açısından bakıldığında siber zorbalık ve mağduriyette anlamlı bir fark olmadığı grlmştir. Anadolu lisesi, fen lisesi ve meslek lisesi türlerine göre siber zorbalık durumları karşılaştırıldığında meslek lisesi ğrencilerinin siber zorbalık puanları fen lisesi ve anadolu lisesinde okuyan öğrencilere göre anlamlı derecede düşük çıkmış ve siber

mağduriyet açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Siber mağduriyet yaşayan öğrenciler bu mağduriyetlerini en fazla arkadaşları ile (%36,2) paylaştıklarını belirtmişlerdir. Siber zorbalığa uğrayan öğrenciler en fazla %44,3 ile üzüntü ve %18,3 ile öfke hissettiklerini ve yine Öğrencilerin%27,2 hiçbir şey hissetmediğini belirtmiştir.

Eroğlu (2014) “Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi”, 327’si (%53,96) kadın ve 279’u erkek (%46,06) toplam 606 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri yaşa ve sınıf düzeyine göre farklılık göstermemektedir. Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri anne eğitim düzeyi açısından incelenmiş ve anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Baba eğitim düzeyi açısından incelendiğinde baba eğitim düzeyi lise olan ergenlerin diğer öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ve siber mağdur olduğu görülmüştür.

Özer (2016) tarafından yapılan “Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri ile Siber Zorbalığın Öğrenciler Üzerindeki Etkileri ve Öğrencilerin Siber Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri” adlı araştırmaya 196 (%51.4) erkek, 185 (%48.6) kadın, toplam 381 öğrenci katılmıştır. Yapılan anket sonucunda öğrencilerin %49’u siber zorbalık olarak internet ya da telefon yoluyla huzursuz edilmeye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Siber zorbalığa maruz kalma yaşa göre anlamlı bir değişkenlik göstermemiş fakat erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören ortaokul öğrencileri ile yapılan bu çalışmada 8. sınıf öğrencilerinin 7. sınıf öğrencilerine oranla siber zorbalığa maruz kalma durumu anlamlı derecede artış göstermiştir. Öğrencilerin akademik başarıları ile siber mağduriyet arasında bir farklılığa rastlanılmamıştır. Anne ve baba eğitim düzeyi ciddi bir fark yaratmamakla birlikte anne eğitim düzeyi düştükçe çok az da olsa öğrencilerin siber mağduriyet yaşantılarında azalma görülmüştür. Kendine ait bir bilgisayarın olup olmaması bu durumu etkilemezken, cep telefonunun olması, internetinin olması, sosyal medya hesabının olması ve internette geçirilen sürenin fazla olması siber mağdur olma oranlarını arttırmıştır. Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerde daha çok öfke, üzüntü, hayal kırıklığı, stres ve utanç duygularının yaşandığı görülmüştür. Baş etme yöntemleri arasında yine son sıralarda öğretmene, aileye, psikoloğa ve polise başvurma son sırada yer almaktadır.

Baykal (2016) “Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etmenlerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği” Afyonkarahisar ilinde yapılan araştırmanın örneklemini imam hatip lisesi, kız meslek lisesi, sağlık meslek lisesi ve anadolu

lisesinde öğrenim gören 208'i (%31,1) erkek, 461'i (%68,9) kız, toplam 669 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin %46'sı hiç siber zorbalık davranışında bulunmadıklarını belirtmiştir. Siber zorbalık davranışında bulunan öğrencilerin %95,96'sı düşük düzey siber zorbalık, %3,43'ü orta düzey siber zorbalık, %0,59'u (4 öğrenci) yüksek düzey siber zorbalık içeren davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir. Öğrenciler seçenekler arasında en fazla "İnternette kimliğini gizleme" ve "İnternette küfür/hakaret içerikli mesajlar gönderme" hareketinde bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %43'ü hiçbir siber zorbalığa maruz kalmadıklarını belirtmiştir. Siber zorbalık davranışına maruz kalan öğrencilerin %93,72'si düşük düzeyde, %5,53'ü orta düzeyde ve %0,74'ü ise yüksek düzeyde siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında kızların erkeklerden daha az siber zorbalık yaptıkları ve siber mağduriyet yaşadıkları görülmektedir. Okul açısından bakıldığında siber zorbalık ve mağduriyet puanlaması en yüksekte en düşüğe sağlık meslek lisesi, imam hatip lisesi, anadolu lisesi ve kız meslek lisesidir. Bu araştırmanın sonucuna göre en fazla siber zorbalık yapan ve siber zorbalığa maruz kalan sağlık meslek lisesi ve imam hatip lisesindeki öğrenci grubu olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyinde anlamlı bir farka rastlanılmamıştır. Anne eğitim düzeyine bakıldığında annenin eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları da artmıştır. Üniversite mezunu bir annesi olan bir öğrencinin lise mezunu annesi olan öğrenciden siber zorbalık ve mağduriyet puanları daha yüksek çıkarken, lise mezunu annesi olan bir öğrencinin de ilköğretim mezunu annesi olan öğrenciden siber zorbalık ve mağduriyet puanları daha yüksek çıkmıştır. Günlük internet kullanımı 5-6 saat olanların, 0-2 saat, 3-4 saat ve 7 saat ve üstünde internet kullananlara göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları ve siber zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. İnternet kullanımı ebeveyn tarafından kontrol edilenlerin kontrol edilmeyenlere göre daha fazla siber zorbalık davranışında buldukları ve siber zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. İlgisiz ebeveyn tutumuna sahip öğrencilerin otoriter ve demokratik ebeveynlere göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları ve mağduriyet yaşadıkları görülmektedir.

Küçük (2016) "Siber Zorbalık Ölçeği Türkçe Uyarlaması" Milli Eğitime bağlı 5 devlet 3 özel okulda yapılmıştır. Çalışmaya 322 kız, 311 erkek olmak üzere toplam 633 öğrenci katılmıştır. İnternetin kullanım amacına cinsiyet açısından bakıldığında kız öğrencilerin daha çok ders amaçlı internet kullanırken erkek öğrencilerin daha çok eğlence amaçlı kullandığı görülmüştür. Öğrencilerin genel olarak internette en fazla sosyal ağlara girdikleri görülmektedir. Kız ve erkek öğrenciler en fazla sosyal ağlar aracılığıyla 52(%32,9) kız ve

29(%20,3) erkek öğrenci ve sms yoluyla 52(%16,1) kız ve 29(%9,3) erkek öğrenci rahatsız edildiklerini belirtmişlerdir. Kız ve erkek öğrencilerin internet ortamında başkasını rahatsız ettiklerini bildirdikleri ilk sıradaki mecra sosyal ağlar 24(7,5) kız ve 37(%11,9) erkek öğrencidir. İkinci sıradaki internet mecrası kızlarda sms 15(%4,7) kız öğrenci iken, erkeklerde sanal ortam oyunları 32(%10,3) erkek öğrenci yer almaktadır.

Bıyık (2016) tarafından yapılan “Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri Arasında Siber Mağduriyet, Kişisel Özellikler ve İletişim Becerileri İlişkisi” adlı bu araştırmanın örneklemini 2014-2015 öğretim yılı bahar dönemi Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu’nda 1 ve 2. sınıfta okuyan 94 (%26,3) kız ve 264 (%73,70) erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %67,04’ü siber mağdur, %22,34’ü kısmen siber mağdur olduklarını ve %10,62’si siber mağdur olmadıklarını belirtmiştir. Cinsiyet, sınıf, interneti kullanım süresi ve bilgisayar kullanım becerisi değişkenlerine göre siber mağduriyet yaşanma durumunda anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. İletişim becerileri ise cinsiyet bilgisayar kullanım becerisi ve sınıf değişkenine göre farklılaşmazken, interneti kullanım süresine göre değişiklik göstermektedir. İletişim becerisi ile siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Pekşen Süslü (2016) “Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Benlik Saygısı, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Tutum ve Duyarlılıklarının Drama Metoduyla İncelenmesi” adlı çalışma lisede okuyan 554 (%51,1) kız ve 531 (%48,9) erkek toplam 1.085 öğrenci ile yapılmıştır. Bu çalışmada devlet okulu ile özel okul siber zorbalık puanları açısından karşılaştırılmış ve anlamlı bir farka rastlanılmamıştır, siber mağduriyete bakıldığında ise devlet okulunda okuyan öğrencilerin anlamlı düzeyde daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları görülmüştür. Cinsiyet, yaş, anne ve baba eğitim durumu açısından siber zorbalık puanlarında anlamlı bir farka rastlanılmamıştır. Cinsiyet, yaş ve anne eğitim düzeyi, siber mağduriyeti de etkilemezken babanın eğitim düzeyinin etkilediği görülmektedir. Babanın eğitim düzeyi yükseldikçe siber mağduriyete ilişkin puanlar da artmıştır. Günde 1-3 saat arası internet kullananlara göre 3 saatten fazla kullananların siber zorbalık ve mağduriyet puanları anlamlı derecede daha düşük çıkmış, yani internet kullanım süresi arttıkça siber zorbalık ve mağduriyet puanları da düşmüştür.

Özer (2016) “Ortaokul ve lise öğrencilerinin siber zorbalık tutum ve duyarlılıklarının drama metoduyla incelenmesi” adlı bu çalışmada ortaokul (34) ve lise (26) öğrencilerine 7 haftalık bir drama eğitimi verilerek son test ve ön test uygulaması yapılarak

gerçekleştirilmiştir. Ön test ve son test yapılan bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin drama eğitimi sonrası siber zorbalığa karşı meyilleri azalırken lise öğrencilerinde bir farka rastlanılmamıştır. Cinsiyete göre siber zorbalık ön test ve son testte bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Siber zorbalık yapmayanların siber zorbalık yapmış olanlara göre daha duyarlı oldukları söylenemez iken siber zorbalık yapan öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri yapmayanlara göre yüksek çıkmıştır. Drama eğitiminden sonra siber zorbalığa uğramış olanların duyarlılıkları siber zorbalığa uğramamış olanlardan daha yüksek çıkmıştır.

Ümmetler İlhan (2016) “Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlık Düzeyleri ile Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi (Çekmeköy Örneği)” adlı bu çalışma 442 (%56,7) erkek ve 337 (%43,3) kız toplam 779 öğrenci ile yapılmıştır. Öğrencilerin %10’undan fazlası siber zorba ve mağdur olduğunu belirtmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında kız ve erkeklerde siber mağduriyet puanları arasında bir farklılık bulunmazken, siber zorbalık puanları erkeklerin kızlara oranla anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Yaş değişkeni açısından her iki durumda da anlamlı bir fark görülmemiştir. Anne baba ayrı olan öğrencilerin birlikte olanlara göre siber mağduriyet ve siber zorbalık puanları yüksek çıkmıştır. Anne eğitim durumu lisans ve üstü olan öğrencilerin siber mağduriyet puanları daha düşük bulunmuş ve diğer anne eğitim durumlarında bir farklılaşma görülmemiştir. Anne eğitim düzeyi lisans ve lisansüstü olan öğrenciler olmayanlara göre daha az siber mağdur olmaktadır. Anne eğitim düzeyi düştükçe siber zorbalık durumu ve baba eğitim durumu düştükçe öğrencilerin siber zorba olma durumları ve mağdur olma durumları artış göstermektedir. İnterneti ve sosyal medyayı daha fazla kullanan öğrencilerin siber mağdur olma oranlarında da artış olduğu görülmüştür. İnternete okul ve evden bağlanan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdikleri görülmüştür. Ankete katılan öğrencilerin çoğunluğu interneti oyun amaçlı (%23) kullandığını söylemiştir ardından en fazla oran araştırma ve ödev (%20,4) olduğu görülmektedir.

Ünver (2016) tarafından yapılan “Siber Zorbalık ile Problemlı İnternet Kullanımı ve Riskli İnternet Davranışı Arasındaki İlişki ve Bu Değişkenlerin Çeşitli Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi” anadolu lisesi, anadolu öğretmen lisesi, genel lise, meslek lisesi ve imam-hatip lisesinde 308 kız ve 215 erkek olmak üzere toplam 523 lise öğrencileri ile yapılan bu çalışmada siber zorbalık, problemlı internet kullanımı ve riskli internet davranışlarına bakılmıştır. Bu üç unsurun da yaşa, sınıf düzeyine, anne ve babanın eğitim düzeyine, internete bağlanılan mekana ve ziyaret edilen sitelere göre bir değişkenlik göstermediği görülmüştür. Cinsiyet açısından bakıldığında ise siber zorbalık ve problemlı

internet kullanımında anlamlı bir fark görülmezken, riskli internet kullanımı erkeklerin fazla olduğu görülmüştür. Lise türleri açısından bakıldığında imam-hatip lisesinde okuyan öğrencilerin diğer lise türlerinden siber zorbalık, problemlili internet kullanımı ve riskli internet davranışı puanları anlamlı derece düşük çıkmıştır. Siber zorbalık puanı en yüksek olan okul türü genel lise, problemlili internet kullanımı puanı en yüksek olan okul türü anadolu öğretmen lisesi ve riskli internet kullanımı puanı en yüksek olan okul türü anadolu lisesidir. İnterneti günlük 0-2 saat arası kullanan öğrencilerin 3 saat ve üstü kullanan öğrencilere göre siber zorbalık, problemlili internet kullanımı ve riskli internet davranış puanları düşük çıkmıştır. Ebeveynlerin süre kontrolü yapıyor olması ve internette gezilen sayfaların ebeveyn ile paylaşan öğrencilerin de diğerlerine göre siber zorbalık, problemlili internet kullanımı ve riskli internet davranış puanları düşük çıkmıştır.

Özdemir (2015) “Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Anne-Baba ve Akran İlişkilerine Göre İncelenmesi” adlı bu çalışma fen lisesi, anadolu lisesi ve meslek lisesinde eğitim gören 489 lise öğrencisi 282(%57,7) kız ve 207(%42,3) erkek ile yapılmıştır. Okul türü açısından siber zorbalık ve mağduriyet puanlarına bakıldığında, her ikisinin de puanlarında çok yüksek farklılık söz konusu olmamakla birlikte anadolu lisesinde okuyan öğrencilerin puanları, fen ve mesleki ve teknik anadolu lisesi öğrencilerine göre daha yüksek ve mesleki ve teknik anadolu lisesinde okuyan öğrencilerin puanları ise fen ve anadolu lisesinde okuyan öğrencilere göre daha düşük çıkmıştır. Akademik başarı ve cinsiyet etkenlerine siber zorbalık açısından bir arada bakıldığında kız öğrencilerin akademik başarısı arttıkça siber zorbalık yapma oranları düşerken erkeklerde durum biraz daha farklı olarak gözlenmiştir. Akademik başarı puanı 0-59 arasında olan erkek öğrencilerin puan ortalaması 20,62, akademik başarı puanı 60-69 arasında olan erkek öğrencilerin puan ortalaması 17,84, akademik başarı puanı 70-84 arasında olan erkek öğrencilerin puan ortalaması 17,70, akademik başarı puanı 85-100 arasında olan erkek öğrencilerin puan ortalaması 18,21 olarak bulunmuştur. Yaş değişkeninin siber zorbalığı ve mağduriyeti anlamlı derecede yordamadığı görülmektedir. Siber zorbalık düzeyi ile siber mağduriyet düzeyi arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Siber zorbalığın ve mağduriyetin anne ve baba ile ilişkisi olup olmadığına bakıldığında anne ile ilişkisi olmadığı kanaatine varılırken baba ile ilişkili bulunmuştur.

Tamer (2014) tarafından yapılan “Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları ve Buna Yönelik Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitimi: Pilot Uygulama” adlı bu araştırma İstanbul, Kocaeli, Kayseri, Mersin ve Balıkesir illerinde okuyan 563 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiş. Örneklemin kapsamı anadolu ve fen lisesi öğrencileri ile sınırlandırılmış.

Anket verileri sanal zorbalık yapan ve zorbalık mağdurları açısından karşılaştırılmış ve aranarak cinsel içerikli ses çıkarma, cinsel içerikli mesaj veya mail yollama, virüslü mail yollama, internet ya da telefon üzerinden tehdit etme şeklinde siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin siber zorbalık yapmaktan kaçındıkları görülmüş.

Evegü (2014) tarafından yapılan “Ergenlerde Siber Zorbalığın Utangaçlık ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı bu çalışma genel liselerde okuyan 418 erkek ve 491 kız öğrenci olmak üzere toplam 909 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Erkeklerin hem siber zorbalık hem de siber mağduriyet puanları kızlardan yüksektir. Erkeklerin %10,7’si siber zorba ve %8,8’i siber mağdur, kızların %3,0’ı siber zorba ve %4,4’ü siber mağdur oldukları görülmüştür. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları anne eğitim düzeyi, yaş ve sınıf değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık içermemektedirler. Baba eğitim düzeyinin siber zorbalığı etkilediği fakat siber mağduriyeti etkilemediği görülmektedir. Baba eğitim düzeyi arttıkça siber zorbalık puanlarının arttığı görülmektedir. Cep telefonu kullanım süresinin ve internetin kullanım süresinin artması siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarını arttırmıştır.

Özbay (2013) “Ergenler Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksimiti ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki” adlı bu çalışma 650 kız ve 607 erkek olmak üzere toplam 1257 lise öğrencisi ile yapılmıştır. Lise türü olarak genel lise, anadolu lisesi, imam hatip lisesi, meslek lisesi ve özel lise seçilmiştir. Siber zorbalık puanı erkeklerin kızlardan daha yüksek çıkmış ve siber mağduriyet arasında cinsiyete göre bir farklılık bulunmamıştır. Sınıf düzeyine göre değerlendirme yapıldığında siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir farklılık görülmezken siber zorbalık puanları sınıf düzeyi arttıkça artmaktadır. İnternete girilen süre arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları artmaktadır. İnterneti kullanım amacına göre de siber zorbalık ve mağduriyet oranlarında farklılık bulunmuştur. İnternete ödev hazırlamak ve ders çalışmak için giren öğrencilerin diğer öğrencilere oranla daha az siber zorbalık yaptıkları ve daha az siber mağduriyet yaşadıkları görülmüştür. Okul türleri açısından bakıldığında siber zorbalık ve mağduriyet puanı en düşük olan okul türü imam hatip lisesi iken; siber zorbalık puanı en yüksek olan okul özel lise ve siber mağduriyet puanı en yüksek olan okul meslek lisesi çıkmıştır.

Tanrıkulu (2013) “Siber Zorbalıkla İlgili Değişkenlerin İncelenmesi ve Gerçeklik Terapisi Yönelimli Bir Müdahale Programının Siber Zorbaca Davranışlar Üzerindeki Etkisi” adlı bu çalışma meslek lisesi, genel lise ve anadolu lisesinde okuyan 229 kız ve 279 erkek olmak üzere toplam 508 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında

erkek öğrencilerin siber zorbalık puanlarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Okul türü, sınıf düzeyi, yaş açısından siber zorbalık puanlarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Baba eğitim düzeyi açısından bulgular incelendiğinde babası okur-yazar olmayanların ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olanlara göre siber zorbalık puanları daha fazladır. Anne eğitim düzeyi açısından siber zorbalık puanlarına bakıldığında annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin okur-yazar değil, ilkökul, ortaokul, lise mezunu olanlara göre siber zorbalık puanları daha yüksek çıkmıştır. İnterneti ödev, sosyal medya ve oyun için kullananlara göre diğer seçeneği işaretleyen öğrencilerin siber zorbalık puanları daha yüksek çıkmıştır. İnterneti kullanma sıklığı arttıkça siber zorbalık puanlarının da arttığı görülmüştür.

Dilber (2013) tarafından yapılan “Ergenlerde Görülen Siber Zorba/Mağdur Yaşantılarının Utanç/Suçluluk ve İntikam Duyguları Çerçevesinde İncelenmesi (Bursa İli Örneği)” adlı bu çalışma kız meslek lisesi, endüstri meslek lisesi, anadolu güzel sanatlar lisesi, genel lise ve anadolu liselerinde okuyan 245’i erkek, 308’i kız toplam 553 öğrenci ile yapılmıştır. Okul türü, sınıf, cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile ekonomik durumu değişkenleri açısından öğrencilerde siber zorbalık ve mağduriyet açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yöntem bölümü olan bu bölümde sıra ile araştırmanın yöntemi, araştırma grubu, veri toplama teknikleri kapsamında kullanılan ölçme araçlarının geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ve verilerin analizi kısımları açıklanmıştır.

4.1. Yöntem

Araştırmanın kapsamı doğrultusunda literatür taraması yapılarak ve ilgili bulunan literatürler incelenerek araştırmaya başlanmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarını inceleyen ve karşılaştıran bu araştırmada niceliksel veri toplama yöntemi uygulanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel ve devlet ortaöğretim okullarında öğrenim gören öğrencilere yönelik, ilgili araştırma problemi kapsamında mevcut olan durumu tespit etmek amacıyla gerekli izinler alınarak anket yöntemiyle tarama yapılmıştır.

Bu araştırmada betimsel araştırmanın bir türü olan korelasyonel (İlişkisel) araştırma modeli kullanılarak ergenlerin okul türü açısından siber zorbalık ve siber mağduriyeti yordayıcılığının incelenmesi amaçlanmıştır. Korelasyonel araştırma iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin herhangi bir müdahalede bulunulmaksızın incelenmesine denilmektedir. Korelasyonel araştırma tanım olarak nedensel araştırmaya benziyor gibi görünmektedir fakat nedensel araştırmada neden-sonuç ilişkisi aranmaktadır yani bağımlı bağımsız değişken bulunmaktadır. Korelasyonel araştırmada ise değişkenlerin birlikte değişimleri söz konusudur, neden-sonuç ilişkisi aranmamaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015).

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın genel evreni MEB'e bağlı lise ve dengi okullarda okuyan öğrencilerdir. Araştırma için ulaşılabilir evren; Ankara merkez ilçelerinde bulunan lise ve dengi okullarda eğitim gören öğrencilerdir. Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Ankara'nın Altındağ, Çankaya ve Keçiören merkez ilçelerindeki 6 farklı ortaöğretim okullarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır (Ankara MEM, 2018).

Ortaöğretim okul türleri ve okul türlerine ait sayılar "tabakalı örnekleme" yöntemi ile belirlenmiş olup ulaşılabilir evreni temsil eder niteliktedir. Mesleki ve teknik anadolu lisesi ile anadolu lisesi ülkemizde genel olarak sayıca diğer ortaöğretim okul türlerinden fazla olduğu için bu okul türleri sayıca çok tutulmuştur. Sosyal bilimler lisesi, fen lisesi ve temel

lise daha az sayıda olduğu için hedef evrende de diğer ortaöğretim okullarına göre daha azdır.

Okul Adı/Merkez İlçe	Altındağ	Çankaya	Keçiören	Toplam
Anadolu Lisesi	2	4	2	8
Anadolu İmam Hatip Lisesi	1	-	3	4
Fen Lisesi	-	2	1	3
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	6	3	1	10
Sosyal Bilimler Lisesi	-	2	-	2
Temel Lise	-	2	1	3
Toplam	9	13	8	30

Tablo 4.1. Anket Uygulanan Okulların İlçelere Göre Dağılımı

Araştırma örneklemini; araştırma evrenini oluşturan MEB'e bağlı olarak eğitim veren 30 ortaöğretim okulu (Tablo 4.1) öğrencileri arasından "basit seçkisiz örnekleme" yöntemi ile belirlenmiştir. Bu yöntemle öğrencilerin seçimi tamamen tesadüfe bırakılmıştır. Buna göre araştırmanın evreni, Ankara merkez ilçelerinden Altındağ, Çankaya ve Keçiören'de bulunan 6 farklı okul türüne ait toplam 30 okulda eğitim gören toplam 17.623 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın evrenini oluşturan öğrenci sayısı tüm okulların web sitesine girilerek, güncel öğrenci sayılarının toplamının hesaplanması ile elde edilmiştir.

Ankara merkez ilçelerinden seçilen 30 okul için evren ortalaması tahmini için örneklem büyüklüğünü hesaplamada aşağıdaki eşitlik kullanılmıştır:

$$n = \frac{n_0}{1 + \frac{n_0}{N}}$$

Yukarıdaki formülde $n_0=[(tS)/d]^2$ eşitliği kullanılarak hesaplanmaktadır. T değeri tabloda güven düzeyine denk gelen değeri, S evren için tahmini sapma değerini ve d sapma miktarıdır. N ise evren sayısını belirtmektedir. $(n_0 / N) < 0.05$ olması durumunda n_0 örneklem büyüklüğü için iyi bir değer kabul edilmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2015, S:95). (Tabloda karşılık gelen t değeri=1,96, S değeri 0,5 ve d=0,05'dir)

Formülde yerine koyarsak;

$$n_0=[(tS)/d]^2 = [(1,96 \times 0,5) / 0,05]^2 = 384,16$$

$$n = [n_0 / (1 + (n_0 / N))] = [384,16 / (1 + (384,16 / 17623))]]$$

$$= 375,967 = 376$$

Çalışma için 1.154 kişi “basit seçkisiz örnekleme” yöntemi ile seçilmiş olup, evreni temsil edebilecek olan $n=376$ sayısının yaklaşık 3,5 katı büyüklüğünde bir örneklem alınma yoluna gidilmiştir.

Toplam ankete katılan öğrenci sayısı 1.154 olup bunlardan 13 tanesi, yarısından sonrası işaretlenmemiş ya da çoğu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiş olması gerekçesi ile geçersiz sayılmış ve geriye kalan 1.141 kişinin anket bulguları değerlendirmeye alınmıştır.

Evren ve dağıtılan anket sayısı aşağıda Tablo 4.2’de gösterilmektedir.

S. No	Okul Adı	Evren	Dağıtılan Anket Sayısı	Geçerli Anket Sayısı
1	Açı Temel Lisesi	547	33	33
2	Aliye Yahşi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	184	43	42
3	Altındağ Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	474	48	48
4	Ankara Anadolu Lisesi	906	28	28
5	Ankara Fen Lisesi	409	35	34
6	Ankara Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi	415	46	44
7	Ankara Türk Telekom Sosyal Bilimler Lisesi	530	41	41
8	Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	1.167	40	40
9	Aydınlıkevler Anadolu Lisesi	649	36	36
10	Aydınlıkevler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	1.552	43	42
11	Cumhuriyet Fen Lisesi	530	40	40
12	Çankaya İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	589	43	43
13	Etlik Anadolu İmam Hatip Lisesi	750	35	35
14	Etlik Anadolu Lisesi	854	45	44
15	Çankaya Balgat Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	902	41	41
16	Dr. Binnaz Ege - Dr. Rıdvan Ege Anadolu Lisesi	647	31	30
17	Final Akademi Anadolu Lisesi	170	33	31
18	Final Temel Lisesi	125	35	35
19	Hasan Ali Yücel Sosyal Bilimler Lisesi	507	48	47
20	İskitler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	1.068	42	42
21	Keçiören Fen Lisesi	120	30	30
22	Kirami Refia Alemdaroğlu Anadolu Lisesi	696	30	30
23	Kültür Temel Lisesi	209	40	40
24	Necip Fazıl Kısakürek Anadolu İmam Hatip Lisesi	177	27	27
25	Ömer Seyfettin Anadolu Lisesi	688	30	30
26	Prof. Dr. Necmettin Erbakan Anadolu İmam Hatip Lisesi	703	39	39
27	Yıldırım Beyazıt Anadolu İmam Hatip Lisesi	186	35	33
28	Yıldırım Beyazıt Anadolu Lisesi	540	50	49
29	Yıldırım Beyazıt Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi	360	39	39
30	Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	969	48	48
TOPLAM		17.623	1.154	1.141

Tablo 4.2. Araştırmanın Evreni ve Dağıtılan Anket Sayısı

Tablo 4.2’de yer alan 30 okulun her birine araştırmacı tarafından tek tek gidilerek ortalama 2,5 ayda (Kasım 2018’in başından Ocak 2019’un ortasına kadar) veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Tüm anketler araştırıcı tarafından bizzat uygulanmış olup, öğrenciler tarafından anlaşılamayan sorular cevaplanıp açıklanarak hatalı doldurma oranı minimuma düşürülmeye çalışılmıştır. Okullara gidilmeden bir veya birkaç gün önceden telefonla ulaşılıp öğrencilerin uygunluk durumu kontrol edilmiştir. Okulların her birinde idarenin izini ve ğrenci durumu değerlendirilerek ortalama 35 (en az 27, en çok 50) anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

4.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan Siber Zorbalık Anketi; demografik bilgiler, internet ve akıllı telefon kullanımı, sanal ortam etkileşimi ve sanal ortamda rahatsız edici davranışlar olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bu aşamada siber zorbalık lğinin seçilmesindeki sebeplerden ve tek tek lğin bölümlerinden bahsedilmektedir.

Araştırma kapsamında ortaöğretim ğrencilerinin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını ortaya çıkarmak üzere çok sayıda ölçek ve soru formu incelenmiştir. Eğitim Yönetimi Alanı ve tez konusu dikkate alınarak Selda Küçük tarafından 2016’da Türkçeye uyarlaması yapılan “Siber Zorbalık Anketi”, bu aşamadaki Tez Danışmanının gözetimi ve yönlendirmesi doğrultusunda araştırmanın lği olarak seçilmiştir. Bu lğin seçilmesindeki sebepler;

1. Yeni lek geliştirmenin zaman ve maliyet açısından sorun olması,
2. Kullanılacak lme aracı ile ölçülmek istenen okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını ortaya çıkarmada anlamlı olduğuna karar verilmesi,
3. lğin hem siber zorbalığı hem de siber mağduriyeti aynı anda ölçüyor olması,
4. lğin orijinal formunda ve çevrilen formunda yapılmış olan geçerlilik güvenirlik analizlerinin yüksek oluşu.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılacak olan “Siber Zorbalık Anketi (Cyber Bullying Scale)” Stewart ve arkadaşları tarafından 2014 yılında geliştirilmiştir. Siber Zorbalık Anketinin Türkçeye uyarlanması Selda Küçük tarafından 2016’da "Siber Zorbalık lği Türkçe Uyarlaması" adlı tez çalışması ile yapılmıştır (Küçük, 2016). Anketin Türkçe uyarlaması ayrıca 2017 tarihinde Adli Tıp Bülteni’nde "Siber Zorbalık lği Türkçe Uyarlaması" adlı makale yayınlanarak açıklanmıştır (Küçük, 2017).

Ölçek olarak Siber Zorbalık Anketi'nin seçilmek istenmesinin nedeni iç tutarlılık ve güvenilirliğinin yüksek olması (Ölçeğin iç tutarlılık ve güvenilirliğinin göstergesi olan Cronbach alfa katsayısı 0,86, Ölçeğin orijinal formunda ise iç tutarlık katsayısı 0,94 olarak bulunmuştur). Ölçek maddeleri yapılacak araştırma amacıyla bağdaşmaktadır. Bu anlamda yeterli kapsam ve güncelliğe sahip olarak değerlendirilmiştir.

Aşağıda veri toplama aracının bölümleri hakkında bilgi verilmiştir.

4.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Ankete katılan öğrencilerle ilgili cinsiyeti, sınıfı, okul türü, anne ve baba eğitim düzeyi bilgilerini içermektedir.

4.3.2. İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımı

Ölçeğin bu bölümünde amaçlarımızın 1. sorusu olan “Ortaöğretim öğrencilerinin internet ve akıllı telefon kullanım durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?”e yanıt bulmak için oluşturulmuş 12 soru yer almaktadır. Sorular bilgisayar, akıllı telefon, tablet ve internet kullanımı, interneti ve bilişim cihazlarını hangi sıklıkla kullandıkları ve en çok ne amaçla kullandıklarıdır.

4.3.3. Sanal Ortam Etkileşimi

Sanal ortam etkileşimi bölümünde öğrencilerin siber zorbalık yapıp yapmadıkları, siber mağdur olup olmadıkları ve siber mağduriyet yaşadılar ise bunun sonucunda hangi durumlar meydana geldiği ve kimden (kimlerden) yardım istedikleri çoklu seçenekler ile sorulmaktadır.

Bu bölümde çalışmanın amaçlarında yer alan “Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba olma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” ve “Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorularının cevaplarını ortaya koymak amacı ile 4 tane çok seçenekli soru yer almaktadır.

4.3.4. Sanal Ortamda Rahatsız Edici Davranışlar

Sanal ortamda rahatsız edici davranışlar bölümü ölçekteki Likert tipi soruların yer aldığı bölümdür. Ölçeğe ait geçerlilik güvenilirlik çalışmaları bu bölüm üzerinden yapılmış olup “Veri Toplama Aracının Güvenirliliği” başlığı altında verilmiştir ve Tablo 4.4'te

“Ölçeğin Alt Faktörlerine Ait Cronbach Alfa Değer”i ve 3.5’te “Madde Toplam Korelasyonu” gösterilmiştir.

Ölçeğin bu bölümü “duygusal zarar görme ve aşağılanma” ile “dışlanma ve şiddet” olmak üzere 2 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörlere ait madde numaraları aşağıdaki Tablo 4.3’te gösterilmiştir.

Araştırma Ölçeğinin Alt Faktörleri	Madde Numaraları
Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma	6, 7, 8, 9, 11, 12, 13
Dışlanma ve Şiddet	1, 2, 3, 4, 5, 10

Tablo 4.3. Ölçeğin Alt Faktörlerine Ait Madde Numaraları

Ölçekteki 14 Likert tipi sorudan 1 tanesi tez danışmanı rehberliğinde çoktan seçmeli sorular arasına alınarak kalan 13 tanesi aynı şekilde kullanılmıştır. Ölçeğin alt faktör numaraları buna göre yeniden düzenlenmiştir.

Bu bölümünde “Ortaöğretim öğrencilerinin sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu) ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” ve “Ortaöğretim öğrencilerinin sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumları kişisel cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorularını ortaya koymak amacı ile 13 Likert tipi soru bulunmaktadır. Likert sorular beş şıktan oluşmakta ve bu şıklar hiç, neredeyse hiç, bazen, hemen hemen her zaman ve her zaman şeklindedir.

4.4. Veri Toplama Aracının Güvenirliği

Ortaöğretim öğrencilerinin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan ölçme aracı Selda Küçük tarafından Türkçeye uyarlanmış olan “siber zorbalık” ölçeğidir. Ölçek içerisinde yer alan 14 soru Likert tipi olup bunların geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları "Siber Zorbalık Ölçeği Türkçe Uyarlaması" adlı tez çalışmasından alınmıştır.

Güvenirlik Analizi: Tablo 4.4 incelenecek olursa, ölçeğin iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0,87$ bulunmuştur. Faktörlerin iç tutarlılık katsayılarına bakarsak birinci faktör için $\alpha=0,85$ ve ikinci faktör için $\alpha=0,74$ olarak hesaplanmıştır (Küçük, 2017).

Siber Zorbalık Anketi	Cronbach Alfa Değeri
Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma	0,85
Dışlanma ve Şiddet	0,74
Toplam Puan	0,87

Tablo 4.4. Ölçeğin Alt Faktörlerine Ait Cronbach Alfa Değeri

Analiz sonuçlarına göre, tüm maddelerin toplam puan ile olan ilişkilerinin [$r=0,52$; $p<0,01$ (SZÖ16)] ile [$r=0,72$; $p<0,01$ (SZÖ5)] arasında değiştiği görülmüştür. Tüm maddelerin toplam puan ile korelasyonlarının $r=0,20$ 'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Küçük, 2016).

Madde Toplam Korelasyonu Tablo 4.5'deki gibidir.

Alt Boyutlar	Maddeler	Madde Toplam Korelasyonu	Özdeğer ve Açıklanan Varyans
Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma	6-Bir çocuk diğer çocukların sizden artık hoşlanmaması için yazılı ya da online mesajlarla sizin hakkınızda yalan söyler mi?	0,61	5,353 % 41,18
	7-Başka bir çocuk tarafından isteklerinizi gerçekleştirmediğiniz takdirde sevmeyeceğinizi belirten yazılı ya da online mesajlar alır mısınız?	0,57	
	8-Herhangi bir arkadaşın diğer arkadaşlarını sizden uzak tutacak, sizi aşağılayıcı mesajlar atar mı?	0,56	
	9-İsteklerini yapmadığınız takdirde, başka bir çocuktan fiziksel olarak incitici mesajlar alır mısınız?	0,69	
	11-Başka bir çocuk online ortamda acımasız dedikodu, söylenti veya başka kırıcı bir şey göndererek ya da paylaşarak sizi küçümser mi?	0,55	
	12-Başka bir çocuk sizin yerinize geçerek, itibarınızı zedeleyecek ve arkadaşlık ilişkilerinize zarar verecek mesajlar gönderir mi?	0,53	
	13-Başka bir çocuğun, izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı online olarak paylaşması başınıza gelir mi?	0,52	
Dışlanma ve Şiddet	1-Başka bir çocuktan sizi fiziksel olarak incitmekle ilgili online (çevrimiçi) ya da yazılı mesaj alır mısınız?	0,54	1,239 % 9,53
	2-Başka çocuklar sizi kasıtlı olarak online gruplardan çıkarır mı?	0,72	
	3-Başka bir çocuk yazılı mesaj ya da online ortamda size kaba bir şey söyler mi?	0,65	
	4-Size kızgın olan bir çocuk sizi online gruplardan çıkararak intikam alır mı?	0,57	
	5-Güvenliğinizi tehdit eden yazılı ya da online mesaj alır mısınız?	0,64	
	10-Online kavgalarda bulunur musunuz?	0,6	

Tablo 4.5. Madde Toplam Korelasyonu

4.5. Araştırma Verilerinin Analizi

Elde edilen verilerin çözümlenmesinde (analizinde) IBM SPSS Statistics 24, Microsoft Excel 2010 programları kullanılmıştır.

Sıklık Düzeyi	Ölçeğin Puanlaması
Hiç	1 puan
Neredeyse Hiç	2 puan
Bazen	3 puan
Hemen Hemen Her Zaman	4 puan
Her Zaman	5 puan

Tablo 4.6. Sıklık Düzeyi ve Karşılık Geldiği Ölçek Puanı

Ölçek Tablo 4.6’da gösterildiği gibi “Hiç”=1, “Neredeyse Hiç”=2, “Bazen”=3, “Hemen Hemen Her Zaman”=4 ve “Her Zaman”=5 olarak puanlanmaktadır.

Ortaöğretim öğrencilerinin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını ortaya çıkarmaya yönelik siber zorbalık ölçeğindeki Likert tarzı ifadeler beş seçenek ve dört fark aralığına sahip olduğu için $4/5=0.80$ ’lik bir fark aralığı hesaplanmıştır.

Sıklık Düzeyi	Anlamsal Değeri	Aralık Değeri
Hiç	Çok Düşük	1,00 -1,80
Neredeyse Hiç	Düşük	1,81- 2,60
Bazen	Orta	2,61- 3,40
Hemen Hemen Her Zaman	Yüksek	3,41- 4,20
Her Zaman	Çok Yüksek	4,21- 5,00

Tablo 4.7. Aralık Değeri

Ölçeğin fark aralığına göre belirlenen düzeylere ilişkin puanlamalar (Tablo 4.7); 1,00 -1,80; “Hiç”, 1,81- 2,60; “Neredeyse Hiç”, 2,61- 3,40 “Bazen”, 3,41- 4,20 “Hemen Hemen Her Zaman” ve 4,21- 5,00 “Her Zaman” olarak değerlendirilmiştir. Bunların anlamsal ifadeleri ise; çok düşük, düşük, orta, yüksek ve çok yüksektir.

Ortaöğretim öğrencilerinin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını ortaya çıkarmak ve siber zorbalık ve mağduriyet ile okul türleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için istatistiksel karşılaştırmalar yapılmıştır. Yapılan istatistiksel karşılaştırmalarda grup sayısının iki olması ve anket uygulanan kişinin 30 üzeri olması sebebiyle “T Testi” uygulaması yapılmıştır. Grup sayısı 2’den fazla ve anket uygulaması 30 kişinin üstünde olduğu adına “One Way Anova Testi” uygulanmıştır. Sorulara ilişkin farklılık nedenini incelemek adına “Post-Hoc Testi” yapılmamıştır. En uygun teste karar verebilmek amacıyla “Levene Testi” yapılmıştır. “Post-Hoc” ve “Levene” sonuçlarına göre “Tamhane” ve “Tukey” testi yapılarak anlamsal oranlara bakılmıştır. Siber zorbalık, siber mağduriyet, duygusal zarar görme ve aşağılanma ile dışlanma ve şiddet arasındaki ilişkiyi hesaplamak için “Korelasyon Analizi” yapılmıştır. Hesaplamalarda anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir. P değeri 0.05’ten küçük ise gruplar arasında farklılıklar “anlamlı”, p değeri 0,05’ten büyük ise “anlamlı değil” olarak kabul edilmiştir.

5. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde ortaöğretim öğrencilerine uygulanan anket verilerinden elde edilen bulgulara ait tablolar ve yorumlar yer almaktadır. Anket toplamla 1.154 kişiye uygulanmış olup 13 tanesi tüm şıkları işaretleme, işaretlenmesi gereken alanların çoğunluğunu boş bırakma gibi çeşitli nedenlerle geçersiz kabul edilerek, 1.141 anket üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

5.1. Öğrencilerin Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencilerine ait demografik özelliklerin yüzde ve frekans dağılımı aşağıdaki Tablo 5.1’de gösterilmiştir.

Tablo 5.1 incelendiğinde, örneklem içerisinde yer alan öğrencilerin %50,1’ini kız %49,9’unu erkek öğrenciler oluşturmakta olduğu görülmektedir. Buna göre kız ve erkek öğrenci sayısı evreni eşit oranda temsil etmektedir.

Öğrencilerin sınıflara göre dağılımlarına bakıldığında en yüksek oranın %34,2 lise 2 öğrencilerine ait olduğu görülmektedir. Öğrenciler ve sınıf düzeyleri seçkisiz örneklem ile seçilmiş olup genellikle okul yönetiminin seçimleri ve anket uygulayıcısının kısıtlı yönlendirmeleri ile anket uygulanılacak sınıf düzeyleri belirlenmiştir. Lise 3. sınıf öğrencileri %27,3, lise 1. sınıf öğrencileri %23,1 ve lise 4. sınıf öğrencileri %15,4’tür. Sınıf düzeyleri açısından en düşük katılım oranının lise 1 ve lise 4 öğrencilerinde olmasının sebebi: lise 1. sınıf öğrencilerinin okula yeni başladıkları için buldukları okullara tam uyum sağlayamadıklarından veya devam etmekte zorluk çektiklerinden anket uygulaması için okul yönetimi tarafından daha az tercih edilmiştir. Lise 4. sınıf öğrencilerinin de okuldaki son yılları olması sebebiyle üniversiteye hazırlık ya da meslek liselerinde staj eğitimi için okul dışında olmaları nedeniyle daha az oranda lise son sınıf öğrencisine ulaşılmıştır. Bu sebeplerle ağırlıklı olarak lise 2 ve lise 3 öğrencilerine anket uygulaması yapılmıştır.

Öğrencilerin Kişisel Özellikleri		n	%
Cinsiyet	Kadın	572	50,1
	Erkek	569	49,9
Sınıf	Lise-1	264	23,1
	Lise-2	390	34,2
	Lise-3	311	27,3
	Lise-4	176	15,4
Anne Eğitim Durumu	Mezun Değil	34	3,0
	İlkokul	286	25,3
	Ortaokul	228	20,1
	Lise	364	32,2
	Üniversite	220	19,4
Baba Eğitim Durumu	Mezun Değil	20	1,8
	İlkokul	186	16,5
	Ortaokul	215	19,2
	Lise	362	32,2
	Üniversite	341	30,3
Okul Türü	Anadolu Lisesi	289	25,3
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	138	12,1
	Fen Lisesi	106	9,3
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	412	36,1
	Sosyal Bilimler Lisesi	88	7,7
	Temel Lise	108	9,5
TOPLAM		1.141	100

Tablo 5.1. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Öğrencilerin anne mezuniyet durumlarına bakıldığında; en fazla %32,2 ile lise mezunu ve en az %3 ile mezun değil olduğu görülmüştür. Öğrencilerin dörtte birinin annesinin ise ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. 9 öğrenci diğer sorulara cevap verip anne mezuniyet durumunu cevaplamamış yüzde hesabı 1.132 kişi üzerinden yapılmıştır. Anne mezuniyet durumunun cevaplanmama sebepleri annenin vefatı veya anne baba ayrılığı sebebi ile annenin küçük yaştan itibaren görülmemiş olmasından kaynaklı, mezun olduğu okulun öğrenci tarafından bilinmiyor olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin baba mezuniyet durumlarına bakıldığında; en fazla %32,2 lise mezunu (öğrencilerin anne mezuniyet durumu oranı ile aynı) ve en düşük %1,8 mezun değil olduğu görülmüştür. 17 öğrenci diğer sorulara cevap verip baba mezuniyet durumunu cevaplamamıştır ve yüzde hesabı 1.124 kişi üzerinden yapılmıştır. Baba mezuniyet

durumunun cevaplanmama sebeplerinin de annenin mezuniyet durumunun cevaplanmamasının sebepleri ile aynı olduğu düşünülmektedir.

Anne ve babanın mezuniyet durumları karşılaştırıldığında; öğrencilerin annelerinin yarıya yakını ortaokul ve altı mezunu iken, sadece %19,4'ü üniversite mezunudur. Babaların ise %62,5'i lise ve üniversite mezunudur. Bu bulgulara dayanarak annelerin eğitim seviyesinin babalara göre daha düşük seviyede olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin ortaöğretim okul türlerine göre dağılımı sırasıyla %36,1 mesleki ve teknik anadolu lisesi, %25,3 anadolu lisesi, %12,1 anadolu imam hatip lisesi, %9,5 temel lise, %9,3 fen lisesi ve %7,7 sosyal bilimler lisesi olduğu görülmektedir. Anadolu lisesi ile mesleki ve teknik anadolu liselerinin genel olarak diğer liselere göre sayıca fazla olması; temel lise, fen lisesi ve sosyal bilimler lisesinin diğer okullara göre çok az sayıda olması okulların anket uygulamasına göre oranları arasındaki farkı açıklamaktadır. Orta öğretim türü okulların seçimlerine ait oranlar tabakalı örnekleme göre (Tablo 4.1) belirlenmiştir.

5.2. Öğrencilerin İnternet ve Akıllı Telefon Kullanma Durumları

Bu başlık altında amaçlarımızın ana problemine bağlı olarak oluşturulan “Ortaöğretim öğrencilerinin internet ve akıllı telefon kullanım durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu soru kapsamında bilgisayar, akıllı telefon, tablet ve internet kullanımı, interneti ve bilişim cihazlarının kullanım sıklığı ve en çok ne amaçla kullandıklarına dair 12 soru yer almaktadır.

Araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencilerine ait internet ve akıllı telefon kullanımının yüzde ve frekans dağılımı aşağıdaki Tablo 5.2’de gösterilmiştir.

Tablo 5.2 incelendiğinde “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna öğrencilerin %88,07 evet cevabını vermiştir. %11,93 ise evinde bilgisayar tablet olmadığını belirtmiştir. Anketi cevaplayan öğrencilerin yaklaşık %9’unun evinde tablet ya da bilgisayar bulunduğu görülmektedir.

		n	%
Evinizde bilgisayar/tablet var mı?	Evet	1004	88,07
	Hayır	136	11,93
Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?	Evet	631	55,30
	Hayır	510	44,70
Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?	Evet	1045	91,59
	Hayır	96	8,41
Kişisel internet bağlantınız var mı?	Evet	984	86,32
	Hayır	157	13,68
İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?	Evet	431	37,81
	Hayır	709	62,19
İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?	Cep telefonu	994	87,19
	Bilgisayar/Tablet	146	12,81
İnternete günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?	1saatten az	94	8,25
	1-2 saat	270	23,71
	2-3 saat	345	30,29
	3 saatten çok	430	37,75
Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?	Evet	608	53,33
	Hayır	532	46,67
Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?	Evet	272	23,88
	Hayır	867	76,12
İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?	1saatten az	826	72,58
	1-2 saat	164	14,41
	2-3 saat	49	4,31
	3 saatten çok	99	8,70
TOPLAM		1.141	100,0

Tablo 5.2. Öğrencilerin İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Bulgular

“Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ise %55,3’ü evet, 44,7’si hayır cevabını vermiştir. “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna verilen yanıtla kıyaslandığında çoğunlukla evdeki bilgisayar ya da tabletin ankete katılan öğrenciye ait olduğu ya da sadece kendilerinin kullanmakta olduğu görülmektedir.

“Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna %91,59 oranında öğrenci, yani öğrencilerin neredeyse tamamı evet cevabını vermiştir. Öğrencilerin çok azı %8,41’i kendisine ait akıllı telefonu olmadığını belirtmiştir.

“Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna %86,32 evet, %13,68 hayır cevabını vermiştir. Ankete katılan öğrencilerin çoğunluğunda kişisel internet bağlantısı vardır. Bu bulgu “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” ve “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorularına verilen cevaplar ile doğru orantılıdır.

“İnternete girme sürenizi anneniz/babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?” sorusuna öğrencilerin %37,81’i evet, %62,19’u hayır cevabını vermiştir.

Öğrencilerin çoğunluğu internette geçirdikleri sürenin herhangi bir aile büyüğü tarafından denetlenmediğini belirtmiştir.

“İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?” sorusuna %87,19 cep telefonu ile %12,81 ise bilgisayar veya tablet ile bağlandığını belirtmiştir. Öğrencilerin çoğunluğunda akıllı telefonun ve kişisel interneti olması sebebi ile öğrenciler çoğunlukla cep telefonu ile internete bağlandıklarını belirtmişlerdir.

“İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?” sorusuna öğrencilerin %8,25’i 1 saatten az, %23,71’i 1-2 saat aralığında, %30,29’u 2-3 saat aralığında ve %37,75’i 3 saatten çok olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu günlük olarak interneti 3 saat üstünde kullanmaktadır. İnterneti 1 saatten az kullanma ile “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna hayır yanıtının verilme oranları neredeyse aynıdır. Bu da akıllı telefon kullanmama ile internetin az kullanılmasının ilişkili olduğunu göstermektedir.

“Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna çoğunluk %53,33 evet cevabını vermiştir. %46,67 ise hayır diyerek bağlanmadıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin neredeyse yarısı okul içerisinde telefon kullanmaktadır. Okul içinde telefon kullanımı yasak olup, birçok okulda okula girişte telefonlar toplanılmaktadır. Bazı okullarda ise ders esnasında telefon toplanılıp ders bitiminde öğrenciye teslim edilmektedir. Çoğu okulun okulda telefon kullanımı yasağını uygulamaması sebebiyle okul içinde internete bağlanma oranı yüksek çıkmıştır.

“Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna çoğunluk %76,12 hayır cevabını vererek bağlanmadıklarını belirtmiştir. %23,88 ise evet diyerek bağlandıklarını belirtmiştir. Buradan sonuçla öğrencilerin dörtte birinin ders esnasında telefon kullanarak internete bağlandığını görmekteyiz. Ders sırasında internete bağlanma oranı, okul içinde internete bağlanma oranına göre daha düşük düşüktür. Bu da bize öğrencilerin genellikle ders okul içinde ders dışında internete bağlandıklarını göstermektedir.

“İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” sorusuna öğrencilerin %72,58’i 1 saatten az, %14,41’i 1-2 saat aralığında, %4,31’i 2-3 saat aralığında ve %8,7’si 3 saatten çok olduğunu belirtmiştir. 1 saatten az cevabının çoğunlukta olmasının sebebi öğrencilerin çoğunluğunun (%86,32) kişisel internetinin olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalar internet ve akıllı telefon kullanımı ile ilgili benzer ve farklı sonuçlara rastlanılmıştır. Akbaba ve Eroğlu, (2013)

tarafından yapılan çalışmada 11 -15 yaş arasında yapılan araştırmaya göre araştırmaya katılan bu yaş aralığındaki gençlerin haftalık internet kullanım süresi ortalama 8 buçuk saattir. Baykal (2016) günlük internet kullanımı 5-6 saat olanların, 0-2 saat, 3-4 saat ve 7 saat ve üstünde internet kullananlara göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları ve siber zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. Pekşen Süslü (2016) günde 1-3 saat arası internet kullananlara göre 3 saatten fazla kullananların siber zorbalık ve mağduriyet puanları anlamlı derecede daha düşük çıkmış, yani internet kullanım süresi arttıkça siber zorbalık ve mağduriyet puanlarının düştüğü görülmektedir. Ünver (2016) İnterneti günlük 0-2 saat arası kullanan öğrencilerin 3 saat ve üstü kullanan öğrencilere göre siber zorbalık, problemlerini internet kullanımı ve riskli internet davranış puanları düşük çıkmıştır. Ebeveynlerin süre kontrolü yapıyor olması ve internette gezilen sayfaların ebeveyn ile paylaşan öğrencilerin de diğerlerine göre siber zorbalık, problemlerini internet kullanımı ve riskli internet davranış puanları düşük çıkmıştır. Burada verilen araştırma sonuçlarından anlaşılacağı gibi günlük internet kullanımı azımsanamayacak kadar yüksektir ve internette geçirilen süre arttıkça siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa maruz kalma oranları da artmaktadır.

		N	\bar{X}	Standart Sapma	Ortalamanın Standart Hatası	t	P
Evinizde bilgisayar/tablet var mı?	Kadın	572	1,15	0,357	0,015	2,495	0,013
	Erkek	569	1,1	0,296	0,012		
Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?	Kadın	572	1,54	0,499	0,021	6,713	0,000
	Erkek	569	1,35	0,477	0,02		
Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?	Kadın	572	1,12	0,32	0,013	3,837	0,000
	Erkek	569	1,05	0,224	0,009		
Kişisel internet bağlantınız var mı?	Kadın	572	1,15	0,361	0,015	1,598	0,110
	Erkek	569	1,12	0,327	0,014		
İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?	Kadın	572	1,63	0,487	0,02	0,312	0,755
	Erkek	569	1,62	0,486	0,02		
İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?	Kadın	572	1,05	0,212	0,009	8,428	0,000
	Erkek	568	1,21	0,407	0,017		
İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?	Kadın	570	2,9	0,996	0,042	2,566	0,010
	Erkek	569	3,05	0,943	0,04		
Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?	Kadın	572	1,48	0,5	0,021	0,744	0,457
	Erkek	569	1,46	0,502	0,021		
Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?	Kadın	572	1,79	0,411	0,017	2,172	0,030
	Erkek	569	1,74	0,453	0,019		
İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?	Kadın	571	1,35	0,793	0,033	5,137	0,000
	Erkek	567	1,63	1,026	0,043		

Tablo 5.3. Öğrencilerin Cinsiyete Göre İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin T Testi

Tablo 5.3 incelendiğinde yapılan t testlerinin sonucunda kız ve erkek öğrenciler arasında “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p=0,013<0,05$). Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre evlerinde daha fazla bilgisayar/tablet olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin cinsiyetine göre “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p=0,000<0,05$). Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok sadece kendilerinin kullandığı bilgisayar veya tablete sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetine göre “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p=0,000<0,05$). Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok kendilerine ait cep telefon (akıllı telefon) sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetine göre “Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,110>0,05$).

Öğrencilerin cinsiyetine göre “İnternete girme sürenizi anneniz/babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,755>0,05$).

Öğrencilerin cinsiyetine göre “İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p=0,000<0,05$). Erkekler en çok bilgisayar ve tablet ile internete bağlandıklarını belirtmişlerdir. Kız öğrencilerin ise en çok akıllı telefon ile internete bağlandıkları görülmektedir.

Öğrencilerin cinsiyetine göre “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p=0,010<0,05$). Erkeklerin kızlara oranla günlük daha uzun süre interneti kullandıkları görülmektedir.

Öğrencilerin cinsiyetine göre “Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,457>0,05$).

Öğrencilerin cinsiyetine göre “Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p=0,030<0,05$). Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla ders sırasında internete bağlandıkları görülmektedir.

Öğrencilerin cinsiyetine göre “İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” sorusu ile anlamlı bir farklılık olduğu tespit

edilmiştir ($p=0,000<0,05$). Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla internete bağlanmadan bilgisayarda vakit geçirdikleri görülmektedir.

Tablo 5.4 incelendiğinde öğrencilerin ortaöğretim sınıf düzeylerine göre, “İnternet ve Akıllı Telefon Kullanım” durumu ile genel olarak anlamlı bir fark gösterdiği tespit edilmiştir. Sınıf düzeyine göre “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?”, “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?”, “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?”, “Kişisel internet bağlantınız var mı?”, “İnternete girme sürenizi anneniz/babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?”, “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?”, “Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?”, “Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?” soruları ile anlamlı bir fark gösterdiği belirlenmiştir (p -değeri $<0,05$). “İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?” ve “İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” sorularının anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir (p -değeri $>0,05$).

Sınıf düzeyine göre farklılık elde edilmiş olan sorulara ilişkin farklılık nedenini incelemek adına Post-Hoc Testi yapılması gerekir. En uygun teste karar verebilmek amacıyla yapılan Levene Testine göre sadece “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?” sorusu için Tukey Testi; diğer sorular için Tamhane Testi kullanılmıştır.

Tablo 5.4 incelenecek olursa; sınıf düzeyine göre “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Lise 1 ve lise 2; lise 1 ve lise 3; lise 1 ve lise 4 öğrencilerinin “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan lise 1; ortalaması en düşük sınıf düzeyi ise lise 3 olarak belirlenmiştir. Yani evinde bilgisayar/tablet olan ortalama öğrenci sayısı en fazla lise 3 öğrencilerinde; evinde bilgisayar/tablet olan ortalama öğrenci sayısı en düşük lise 1 öğrencileri olarak elde edilmiştir.

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Evinizde bilgisayar/tablet var mı?	Gruplar arası	2,601	3	0,867	8,16	0,000	VAR
	Gruplar içi	120,694	1136	0,106			
	TOPLAM	123,295	1139				
Evde sadece sizin kullandığımız bir bilgisayar veya tablet var mı?	Gruplar arası	2,576	3	0,859	3,494	0,015	VAR
	Gruplar içi	279,16	1136	0,246			
	TOPLAM	281,736	1139				
Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?	Gruplar arası	5,159	3	1,72	23,604	0,000	VAR
	Gruplar içi	82,757	1136	0,073			
	TOPLAM	87,916	1139				
Kişisel internet bağlantınız var mı?	Gruplar arası	6,351	3	2,117	18,744	0,000	VAR
	Gruplar içi	128,302	1136	0,113			
	TOPLAM	134,653	1139				
İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?	Gruplar arası	16,767	3	5,589	25,091	0,000	VAR
	Gruplar içi	253,04	1136	0,223			
	TOPLAM	269,807	1139				
İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?	Gruplar arası	0,485	3	0,162	1,449	0,227	YOK
	Gruplar içi	126,8	1135	0,112			
	TOPLAM	127,285	1138				
İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?	Gruplar arası	17,079	3	5,693	6,1	0,000	VAR
	Gruplar içi	1058,233	1134	0,933			
	TOPLAM	1075,311	1137				
Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?	Gruplar arası	24,726	3	8,242	35,863	0,000	VAR
	Gruplar içi	261,073	1136	0,23			
	TOPLAM	285,799	1139				
Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?	Gruplar arası	5,846	3	1,949	10,659	0,000	VAR
	Gruplar içi	207,679	1136	0,183			
	TOPLAM	213,525	1139				
İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?	Gruplar arası	5,697	3	1,899	2,222	0,084	YOK
	Gruplar içi	968,436	1133	0,855			
	TOPLAM	974,134	1136				

Not: “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?” sorusu için Levene Testine ilişkin p-değeri=0,071>0,05. Diğer sorular için Levene Testine ilişkin p-değeri=0,000<0,05

Tablo 5.4. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Açısından İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Anova Testi

Sınıf düzeyine göre “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Lise 1 ve lise 3 öğrencilerinin “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan lise 1; ortalaması en düşük sınıf düzeyi ise lise 3 olarak belirlenmiştir. Yani evinde sadece kendisinin kullandığı bilgisayar veya tablet olan öğrenci sayısı en fazla lise 3 öğrencilerinde; evinde sadece kendisinin kullandığı bilgisayar veya tablet olan öğrenci sayısı en düşük lise 1 öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Sınıf düzeyine göre “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Lise 1 ve lise 2; lise1 ve lise 3; lise1 ve lise 4 öğrencilerinin “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan lise 1; ortalaması en düşük sınıf düzeyi ise lise 4 olarak belirlenmiştir. Yani kendisine ait cep telefonu (akıllı telefon) olan ortalama öğrenci sayısı en fazla lise 4 öğrencilerinde; kendisine ait cep telefonu (akıllı telefon) olan ortalama öğrenci sayısı en düşük lise 1 öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Sınıf düzeyine göre “Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Lise 1 ve lise 2; lise 1 ve lise 3; lise 1 ve lise 4; lise 2 ve lise 4; lise 3 ve lise 4 öğrencilerinin “Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan lise 1; ortalaması en düşük sınıf düzeyi ise lise 4 olarak belirlenmiştir. Yani kendisine ait internet bağlantısı olan ortalama öğrenci sayısı en fazla lise 4 öğrencilerinde; kendisine ait internet bağlantısı olan ortalama öğrenci sayısı en düşük lise 1 öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Sınıf düzeyine göre “İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Lise 1 ve lise 3; lise 1 ve lise 4; lise 2 ve lise 3; lise 2 ve lise 4 öğrencilerinin “İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan lise 4; ortalaması en düşük sınıf düzeyi ise lise 1 olarak belirlenmiştir. Yani internete girme süresi anne/ baba ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetlenen ortalama öğrenci sayısı en fazla lise 1 öğrencilerinde; internete girme süresi anne/baba ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetlenen ortalama öğrenci sayısı en düşük lise 4 öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Sınıf düzeyine göre “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tukey Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Lise 1 ve lise 2; lise 1 ve lise 4 öğrencilerinin “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan lise 4; ortalaması en düşük sınıf düzeyi ise lise 1 olarak belirlenmiştir. Yani interneti günde ortalama kullanma süresi en fazla olan sınıf düzeyi lise 4 öğrencileri; interneti günde ortalama kullanma süresi en düşük olan sınıf düzeyi ise lise 1 öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Sınıf düzeyine göre “Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Lise 1 ve lise 2; lise 1 ve lise 3; lise 1 ve lise 4 öğrencilerinin “Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan lise 1; ortalaması en düşük sınıf düzeyi ise lise 4 olarak belirlenmiştir. Yani okul içinde internete bağlanan ortalama öğrenci sayısı en fazla lise 4 öğrencilerinde; okul içinde internete bağlanan ortalama öğrenci sayısı en düşük lise 1 öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Sınıf düzeyine göre “Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Lise 1 ve lise 2; lise 1 ve lise 3; lise 1 ve lise 4 öğrencilerinin “Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan lise 4; ortalaması en düşük sınıf düzeyi ise lise 1 olarak belirlenmiştir. Yani ders sırasında internete bağlanan ortalama öğrenci sayısı en fazla lise 4 öğrencilerinde; ders sırasında internete bağlanan ortalama öğrenci sayısı en düşük lise 1 öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Tablo 5.5 incelendiğinde öğrencilerin ortaöğretim anne eğitim durumunun “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?”, “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var

mı?”, “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?”, “Kişisel internet bağlantınız var mı?”, “İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” soruları ile anlamlı bir fark gösterdiği belirlenmiştir (p-değeri<0,05). “İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?” “İnternete girme sürenizi anneniz/babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?”, “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?”, “Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?”, “Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?” soruları ile anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir (p-değeri>0,05).

Anne eğitim durumuna göre farklılık elde edilmiş olan sorulara ilişkin farklılık nedenini incelemek adına Post-Hoc Testi yapılması gerekir. En uygun teste karar verebilmek amacıyla yapılan Levene testine göre sorular için Tamhane Testi kullanılmıştır.

Tablo 5.5 incelenecek olursa; anne eğitim durumuna göre “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Annesi, ilkokul ve lise; ilkokul ve üniversite; ortaokul ve üniversite mezunu olan öğrencilerinin “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan anne eğitim düzeyi ilkokul; ortalaması en düşük anne eğitim düzeyi üniversite olarak belirlenmiştir. Yani evinde bilgisayar/tablet olan ortalama öğrenci sayısı en fazla annesi üniversite mezunu öğrencilerde; evinde bilgisayar/tablet olan ortalama öğrenci sayısı en düşük annesi ilkokul mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Evinizde bilgisayar/tablet var mı?	Gruplar arası	4,85	4	1,212	11,62 2	0,000	VAR
	Gruplar içi	117,57	1.127	0,104			
	TOPLAM	122,42	1.131				
Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?	Gruplar arası	6,435	4	1,609	6,632	0,000	VAR
	Gruplar içi	273,384	1.127	0,243			
	TOPLAM	279,82	1.131				
Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?	Gruplar arası	3,194	4	0,799	10,84 3	0,000	VAR
	Gruplar içi	83	1.127	0,074			
	TOPLAM	86,194	1.131				
Kişisel internet bağlantınız var mı?	Gruplar arası	2,791	4	0,698	6,07	0,000	VAR
	Gruplar içi	129,53	1.127	0,115			
	TOPLAM	132,321	1.131				
İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?	Gruplar arası	0,499	4	0,125	0,526	0,716	YOK
	Gruplar içi	266,939	1.127	0,237			
	TOPLAM	267,437	1.131				
İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?	Gruplar arası	0,144	4	0,036	0,325	0,861	YOK
	Gruplar içi	124,775	1.126	0,111			
	TOPLAM	124,92	1.130				
İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?	Gruplar arası	5,374	4	1,344	1,432	0,221	YOK
	Gruplar içi	1.055,158	1.125	0,938			
	TOPLAM	1.060,532	1.129				
Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?	Gruplar arası	0,959	4	0,24	0,956	0,431	YOK
	Gruplar içi	282,831	1.127	0,251			
	TOPLAM	283,791	1.131				
Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?	Gruplar arası	0,487	4	0,122	0,647	0,629	YOK
	Gruplar içi	212,064	1.127	0,188			
	TOPLAM	212,551	1.131				
İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?	Gruplar arası	9,561	4	2,39	2,815	0,024	VAR
	Gruplar içi	954,528	1.124	0,849			
	TOPLAM	964,089	1.128				

Her bir inceleme için yapılan Levene Testine ilişkin p-değeri=0,000<0,05

Tablo 5.5. Öğrencilerin Anne Eğitim Durumu Açısından İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Anova Testi

Anne eğitim durumuna göre “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Annesi, ilkokul ve üniversite; ortaokul ve üniversite; lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerinin “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan anne eğitim düzeyi ilkokul; ortalaması en düşük anne eğitim düzeyi üniversite olarak belirlenmiştir. Yani evinde sadece kendisinin kullandığı bilgisayar veya tablet olan ortalama öğrenci sayısı en fazla annesi üniversite mezunu öğrencilerde; evinde sadece kendisinin kullandığı bilgisayar veya tablet olan ortalama öğrenci sayısı en düşük annesi ilkokul mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Anne eğitim durumuna göre “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Annesi, ilkokul ve ortaokul; ilkokul ve lise; ilkokul ve üniversite mezunu olan öğrencilerinin “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan anne eğitim düzeyi ilkokul; ortalaması en düşük anne eğitim düzeyi üniversite olarak belirlenmiştir. Yani kendisine ait cep telefonu (akıllı telefon) olan ortalama öğrenci sayısı en fazla annesi üniversite mezunu öğrencilerde; kendisine ait cep telefonu (akıllı telefon) olan ortalama öğrenci sayısı en düşük annesi ilkokul mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Anne eğitim durumuna göre “Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Annesi, ilkokul ve ortaokul; ilkokul ve lise; ilkokul ve üniversite mezunu olan öğrencilerinin “Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan anne eğitim düzeyi ilkokul; ortalaması en düşük anne eğitim düzeyi üniversite olarak belirlenmiştir. Yani kendisine ait internet bağlantısı olan ortalama öğrenci sayısı en fazla annesi üniversite mezunu öğrencilerde; kendisine ait internet bağlantısı olan ortalama öğrenci sayısı en düşük annesi ilkokul mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Anne eğitim durumuna göre “İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan

Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Annesi, ilkokul ve lise mezunu olan öğrencilerinin “İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan anne eğitim düzeyi ilkokul; ortalaması en düşük anne eğitim düzeyi lise olarak belirlenmiştir. Yani internete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama kullanma süresi en fazla olan ortalama öğrenci sayısı annesi lise mezunu öğrencilerde; internete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama kullanma süresi en düşük olan ortalama öğrenci sayısı annesi ilkokul mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Tablo 5.6 incelendiğinde öğrencilerin ortaöğretim baba eğitim durumuna göre, “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?”, “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?”, “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?”, “Kişisel internet bağlantınız var mı?” soruları ile anlamlı bir fark gösterdiği belirlenmiştir (p -değeri $<0,05$). “İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?”, “İnternete girme sürenizi anneniz/babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?”, “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?”, “Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?”, “Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?”, “İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” soruları ile anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir (p -değeri $>0,05$).

Baba eğitim durumuna göre farklılık elde edilmiş olan sorulara ilişkin farklılık nedenini incelemek adına Post-Hoc Testi yapılması gerekir. En uygun teste karar verebilmek amacıyla yapılan Levene testine göre sorular için Tamhane Testi kullanılmıştır.

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Evinizde bilgisayar/tablet var mı?	Gruplar arası	6,77	4	1,692	16,721	0,000	VAR
	Gruplar içi	113,255	1.119	0,101			
	TOPLAM	120,025	1.123				
Evde sadece sizin kullandığımız bir bilgisayar veya tablet var mı?	Gruplar arası	6,203	4	1,551	6,399	0,000	VAR
	Gruplar içi	271,153	1.119	0,242			
	TOPLAM	277,356	1.123				
Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?	Gruplar arası	3,31	4	0,828	11,295	0,000	VAR
	Gruplar içi	81,995	1.119	0,073			
	TOPLAM	85,305	1.123				
Kişisel internet bağlantınız var mı?	Gruplar arası	2,433	4	0,608	5,245	0,000	VAR
	Gruplar içi	129,741	1.119	0,116			
	TOPLAM	132,173	1.123				
İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?	Gruplar arası	1,128	4	0,282	1,191	0,313	YOK
	Gruplar içi	264,929	1.119	0,237			
	TOPLAM	266,057	1.123				
İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?	Gruplar arası	0,241	4	0,06	0,54	0,706	YOK
	Gruplar içi	124,55	1.118	0,111			
	TOPLAM	124,791	1.122				
İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?	Gruplar arası	1,421	4	0,355	0,378	0,825	YOK
	Gruplar içi	1.050,351	1.117	0,94			
	TOPLAM	1.051,772	1.121				
Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?	Gruplar arası	0,768	4	0,192	0,765	0,548	YOK
	Gruplar içi	280,947	1.119	0,251			
	TOPLAM	281,715	1.123				
Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?	Gruplar arası	0,49	4	0,122	0,649	0,627	YOK
	Gruplar içi	211,086	1.119	0,189			
	TOPLAM	211,576	1.123				
İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?	Gruplar arası	7,064	4	1,766	2,068	0,083	YOK
	Gruplar içi	953,105	1.116	0,854			
	TOPLAM	960,169	1.120				

Her bir inceleme için yapılan Levene Testine ilişkin p-değeri=0,000<0,05

Tablo 5.6. Öğrencilerin Baba Eğitim Durumu Açısından İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Anova Testi

Baba eğitim durumuna göre “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Babası, mezun değil ve lise; mezun değil ve üniversite; ilkokul ve lise; ilkokul ve üniversite; ortaokul ve üniversite; lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerinin “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan baba eğitim düzeyi mezun değil; ortalaması en düşük baba eğitim düzeyi üniversite olarak belirlenmiştir. Yani evinde bilgisayar/tablet olan ortalama öğrenci sayısı en fazla babası üniversite mezunu öğrencilerde; evinde bilgisayar/tablet olan ortalama öğrenci sayısı en düşük babası mezun olmayan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Baba eğitim durumuna göre “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Babası, ilkokul ve üniversite; ortaokul ve üniversite mezunu olan öğrencilerinin “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan baba eğitim düzeyi ilkokul; ortalaması en düşük baba eğitim düzeyi üniversite olarak belirlenmiştir. Yani evinde sadece kendisinin kullandığı bilgisayar veya tablet olan ortalama öğrenci sayısı en fazla babası üniversite mezunu öğrencilerde; evinde sadece kendisinin kullandığı bilgisayar veya tablet olan ortalama öğrenci sayısı en düşük babası ilkokul mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Baba eğitim durumuna göre “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Babası, ilkokul ve lise; ilkokul ve üniversite mezunu olan öğrencilerinin “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan baba eğitim düzeyi ilkokul; ortalaması en düşük baba eğitim düzeyi üniversite olarak belirlenmiştir. Yani kendisine ait cep telefonu (akıllı telefon) olan ortalama öğrenci sayısı en fazla babası üniversite mezunu öğrencilerde; kendisine ait cep telefonu (akıllı telefon) olan ortalama öğrenci sayısı en düşük babası ilkokul mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Baba eğitim durumuna göre “Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren

sınıf düzeyleri tespit edilmiştir. Babası, ilkokul ve lise; ilkokul ve üniversite mezunu olan öğrencilerinin “Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan baba eğitim düzeyi İlkokul; ortalaması en düşük baba eğitim düzeyi lise olarak belirlenmiştir. Yani kendisine ait internet bağlantısı olan ortalama öğrenci sayısı en fazla babası lise mezunu öğrencilerde; kendisine ait internet bağlantısı olan ortalama öğrenci sayısı en düşük babası ilkokul mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Tablo 5.7 incelendiğinde öğrencilerin ortaöğretim okul türlerine göre, “İnternet ve Akıllı Telefon Kullanım” durumu ile genel olarak anlamlı bir fark gösterdiği tespit edilmiştir. Okul türüne göre “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?”, “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?”, “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?”, “Kişisel internet bağlantınız var mı?”, “İnternete girme sürenizi anneniz/babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?”, “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?”, “Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?”, “Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?”, “İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” soruları ile anlamlı bir fark gösterdiği belirlenmiştir (p- değeri<0,05). “İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?” sorusu ile anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir (p-değeri>0,05).

Okul Türüne göre farklılık elde edilmiş olan sorulara ilişkin farklılık nedenini incelemek adına Post-Hoc Testi yapılması gerekir. En uygun teste karar verebilmek amacıyla yapılan Levene testine göre Tamhane Testi kullanılmıştır.

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Evinizde bilgisayar/tablet var mı?	Gruplar arası	5,869	5	1,174	11,344	0,000	VAR
	Gruplar içi	117,44	1.135	0,103			
	TOPLAM	123,309	1.140				
Evde sadece sizin kullandığımız bir bilgisayar veya tablet var mı?	Gruplar arası	8,919	5	1,784	7,413	0,000	VAR
	Gruplar içi	273,123	1.135	0,241			
	TOPLAM	282,042	1.140				
Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?	Gruplar arası	6,271	5	1,254	17,433	0,000	VAR
	Gruplar içi	81,652	1.135	0,072			
	TOPLAM	87,923	1.140				
Kişisel internet bağlantınız var mı?	Gruplar arası	5,606	5	1,121	9,805	0,000	VAR
	Gruplar içi	129,791	1.135	0,114			
	TOPLAM	135,397	1.140				
İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?	Gruplar arası	9,638	5	1,928	8,405	0,000	VAR
	Gruplar içi	260,311	1.135	0,229			
	TOPLAM	269,949	1.140				
İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?	Gruplar arası	0,994	5	0,199	1,785	0,113	YOK
	Gruplar içi	126,308	1.134	0,111			
	TOPLAM	127,302	1.139				
İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?	Gruplar arası	19,788	5	3,958	4,248	0,001	VAR
	Gruplar içi	1.055,524	1.133	0,932			
	TOPLAM	1.075,312	1.138				
Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?	Gruplar arası	17,354	5	3,471	14,659	0,000	VAR
	Gruplar içi	268,729	1.135	0,237			
	TOPLAM	286,082	1.140				
Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?	Gruplar arası	4,589	5	0,918	4,985	0,000	VAR
	Gruplar içi	208,992	1.135	0,184			
	TOPLAM	213,581	1.140				
İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?	Gruplar arası	28,387	5	5,677	6,779	0,000	VAR
	Gruplar içi	948,025	1.132	0,837			
	TOPLAM	976,412	1.137				

Her bir inceleme için yapılan Levene Testine ilişkin p-değeri=0,000<0,05

Tablo 5.7. Öğrencilerin Okul Türü Açısından İnternet ve Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Anova Testi

Okul türüne göre “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri tespit edilmiştir. Anadolu lisesi ve anadolu imam hatip lisesi, anadolu lisesi ve fen lisesi; anadolu lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve fen lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve sosyal bilimler lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve özel lise; fen lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; mesleki ve teknik anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin “Evinizde bilgisayar/tablet var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Okul türüne göre “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri belirlenmiştir. Anadolu lisesi ve anadolu imam hatip lisesi, anadolu imam hatip lisesi ve fen lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve sosyal bilimler lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve özel lise öğrencilerinin “Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü anadolu imam hatip lisesi; ortalaması en düşük okul türü ise fen lisesi olarak belirlenmiştir. Yani evinde sadece kendisinin kullandığı bilgisayar veya tablet olan ortalama öğrenci sayısı en fazla fen lisesi öğrencilerinde; evinde sadece kendisinin kullandığı bilgisayar veya tablet olan ortalama öğrenci sayısı en düşük anadolu imam hatip lisesi öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Okul türüne göre “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri tespit edilmiştir. Anadolu lisesi ve anadolu imam hatip lisesi; anadolu lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve fen lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve sosyal bilimler lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve özel lise; fen lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; mesleki teknik anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesi; mesleki teknik anadolu lisesi ve özel lise öğrencilerinin “Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü anadolu imam hatip lisesi; ortalaması en düşük okul türü ise fen lisesi olarak belirlenmiştir. Yani kendisine ait cep telefonu (akıllı telefon) olan ortalama öğrenci sayısı en fazla fen lisesi öğrencilerinde; kendisine ait cep telefonu

(akıllı telefon) olan ortalama öğrenci sayısı en düşük anadolu imam hatip lisesi öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Okul türüne göre “Kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri belirlenmiştir. Anadolu lisesi ve anadolu imam hatip lisesi; anadolu lisesi ve fen lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve fen lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve sosyal bilimler lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve özel lise; fen lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; mesleki teknik anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin “kişisel internet bağlantınız var mı?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü anadolu imam hatip lisesi; ortalaması en düşük okul türü ise fen lisesi olarak belirlenmiştir. Yani kendisine ait internet bağlantısı olan ortalama öğrenci sayısı en fazla anadolu fen lisesi öğrencilerinde; kendisine ait internet bağlantısı olan ortalama öğrenci sayısı en düşük anadolu imam hatip lisesi öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Okul türüne göre “İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri tespit edilmiştir. anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve sosyal bilimler lisesi; fen lisesi ve sosyal bilimler lisesi; mesleki teknik anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesi; sosyal bilimler lisesi ve özel lise öğrencilerinin “internete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü sosyal bilimler lisesi; ortalaması en düşük okul türü ise anadolu imam hatip lisesi olarak belirlenmiştir. Yani internete girme süresi anne/ baba ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetlenen ortalama öğrenci sayısı en fazla anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinde; internete girme süresi anne/ baba ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetlenen ortalama öğrenci sayısı en düşük sosyal bilimler lisesi öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Okul türüne göre “İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri belirlenmiştir. Anadolu imam hatip lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi öğrencilerinin “interneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz?” sorusuna

ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü mesleki teknik anadolu lisesi; ortalaması en düşük okul türü ise anadolu imam hatip lisesi olarak belirlenmiştir. Yani interneti günde ortalama kullanma süresi en fazla mesleki ve teknik anadolu lisesi öğrencilerinde; interneti günde ortalama kullanma süresi en düşük anadolu imam hatip lisesi öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Okul türüne göre “Okul içinde internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri tespit edilmiştir. Anadolu lisesi ve anadolu imam hatip lisesi; anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve fen lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve sosyal bilimler lisesi; fen lisesi ve özel lise; mesleki teknik anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesi; mesleki teknik anadolu lisesi ve özel lise; sosyal bilimler lisesi ve özel lise öğrencilerinin “okul içinde internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü anadolu imam hatip lisesi; ortalaması en düşük okul türü ise sosyal bilimler lisesi olarak belirlenmiştir. Yani okul içinde internete bağlanan ortalama öğrenci sayısı en fazla sosyal bilimler lisesi öğrencilerinde; okul içinde internete bağlanan ortalama öğrenci sayısı en düşük anadolu imam hatip lisesi öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Okul türüne göre “Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri belirlenmiştir. Anadolu lisesi ve özel lise; anadolu imam hatip lisesi ve fen lisesi; fen lisesi ve özel lise; mesleki teknik anadolu lisesi ve özel lise; sosyal bilimler lisesi ve özel lise öğrencilerinin “ders sırasında internete bağlanıyor musunuz?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü özel lise; ortalaması en düşük okul türü ise fen lisesi olarak belirlenmiştir. Yani ders sırasında internete bağlanan ortalama öğrenci sayısı en fazla fen lisesi öğrencilerinde; ders sırasında internete bağlanan ortalama öğrenci sayısı en düşük özel lise öğrencileri olarak elde edilmiştir.

Okul türüne göre “İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” sorusuna ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tamhane Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren okul türleri tespit edilmiştir. Anadolu lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; anadolu imam hatip lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi;

fen lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; mesleki teknik anadolu lisesi ve özel lise öğrencilerinin “internete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz?” sorusuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü mesleki teknik anadolu lisesi; ortalaması en düşük okul türü ise anadolu lisesi olarak belirlenmiştir. Yani internete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama kullanma süresi en fazla mesleki teknik anadolu lisesi öğrencilerinde; internete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama kullanma süresi en düşük anadolu lisesi öğrencileri olarak elde edilmiştir.

5.2.1. Öğrencilerin İnterneti Kullanım Amaçları

Aşağıdaki tabloda öğrencilerin internete bağlandıklarında en çok ne yaptıklarının önem derecesine göre sıralaması yer almaktadır.

Tablo 5.8’de öğrencilerden internete bağlandıklarında internette en çok yaptıklarını sıralamaları istenmiştir. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği çoktan seçmeli bu soruda en çok yaptıklarına ”1” ve sıklık derecesi düşen maddelere daha yüksek numaralar vermeleri istenmiştir.

1.sırada %23,2 ile “sosyal ağlar” yer almaktadır. Günümüzde hemen hemen herkesin bir sosyal ağ hesabı bulunmakta ve günlük aktif kullanılmaktadır. Buradaki sonuçtan da anlaşıldığı gibi ankete katılan öğrencilerin internette en çok vakit harcadıkları yer sosyal ağlardır.

	Önem Derecesi			Ağırlıklı Ort.		Önem Sırası
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	n	%	
Ders çalışmak/ödev hazırlamak	189	150	177	1.044	15,64	4
Sosyal ağlar	337	196	146	1.549	23,20	1
Müzik dinlemek/indirmek	135	252	223	1.132	16,96	2
Mesajlaşmak	160	204	203	1.091	16,34	3
Film izlemek/indirmek	87	146	156	709	10,63	6
Eğlence (oyun vb)	186	91	98	838	12,55	5
Alışveriş yapmak	18	16	27	113	1,69	8
Haber edinmek	26	34	47	193	2,89	7
Diğer	7			7	0,10	9

*Ağırlıklı toplam=1. derece frekansı x 3 + 2. derece frekansı x 2 + 3. derece frekansı x 1 şeklinde hesaplanmıştır.

Tablo 5.8. Öğrencilerin İnternete Bağlanma Amaçlarının Önem Derecesine Göre Dağılımı

İnternette en çok yaptıkları işlemlerde 2 ve 3. sırada %16,96 “müzik dinlemek/indirmek” ve %16,34 “mesajlaşmak” yer almaktadır. Ortaöğretim öğrencilerinde ergenlik ile birlikte daha duygusal bir yapı gözlemlenmektedir. Müzik dinlemek ve indirmenin ikinci sırada yer alması bundan kaynaklanabilmektedir. Ders çalışmak %15,64 ile 4. sırada yer almaktadır. 5. olarak “Eğlence (oyun vb)” ve 6. “Film izlemek/indirmek” gelmektedir. Ders çalışmak orta sıralarda yer almasından internetin çok fazla bu amaç için kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Öte taraftan %2,89 ile “Haber edinmek” ve %1,69 ile “Alışveriş yapmak” son sıralarda yer almaktadır.

Bu verilerden sonuçla, internetin çoğunlukla eğlenmek yani güzel vakit geçirmek ve iletişim kurmak için kullanıldığı, haber edinmek ve ders çalışmak/ödev hazırlamak gibi bilgi edinmek amaçlı pek kullanılmadığını görmektedir.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalar internet ve akıllı telefon kullanımı ile ilgili benzer ve farklı sonuçlara rastlanılmıştır. Metli (2017) İnternetin kullanım amacına göre bakıldığında yapılan araştırma interneti sosyal ağlara girmek için kullananların, interneti ders çalışmak için kullananlardan daha fazla siber zorbalık yaşadıkları görülmektedir. Görücü (2016) tarafından yapılan çalışmaya “Dikkat Eksikliği” ve “Hiperaktivite Bozukluğu” olan çocuk ve ergenler olmak üzere iki grup katılmıştır. Her iki grup da interneti en çok ödev amaçlı kullandıklarını ve sonraki kullanım sebeplerinin sosyal paylaşım, bilgi arama ve medya (TV, müzik vb) olduğunu belirtmiştir. Ümmetler İlhan (2016) yaptığı çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu interneti oyun amaçlı (%23) kullandığını söylemişlerdir, oyundan sonra en fazla oranın araştırma ve ödev (%20,4) olduğu görülmektedir. Akca, Sayımer ve Ergül (2015) tarafından yapılan araştırmaya katılan ortaokul öğrencileri interneti en fazla sosyal medya için kullanmış olduklarını belirtmişlerdir. Bayram ve Saylı (2013) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada öğrenciler siber mağduriyetin en fazla e-posta, sosyal paylaşım sitesi, sohbet odaları yolu ile başlarına geldiğini belirtmişlerdir. Yine lise öğrencileri ile yapılmış başka bir çalışmada, lise öğrencilerinin internette ödev araştırmaktan daha çok interneti oyun ve sohbet amaçlı kullanmakta oldukları görülmektedir (Yılmaz E. , Şahin, Haseski ve Erol, 2014).

Öğrencilerin fiziki ortam olarak nereden internete bağlandıklarına dair araştırma sorusuna bağlı bulgular aşağıda yer almaktadır.

5.2.2. Öğrencilerin İnternete Bağlanma Ortamları

Aşağıdaki tabloda öğrencilerin internete en çok bağlandıkları fiziki ortamın önem derecesine göre sıralaması yer almaktadır.

	Önem Derecesi			Ağırlıklı Ort.		Önem Sırası
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	n	%	
Evden	1046	39	22	3238	61,73	1
Okuldan	34	316	175	909	17,33	2
İnternet Kafeden	11	70	99	272	5,19	4
Ulaşım Araçlarından	44	215	264	826	15,75	3

*Ağırlıklı toplam=1. derece frekansı x 3 + 2. derece frekansı x 2 + 3. derece frekansı x 1 şeklinde hesaplanmıştır.

Tablo 5.9. Öğrencilerin İnternete Bağlanma Ortamlarının Önem Derecesine Göre Dağılımı

Tablo 5.9’da öğrencilerden internete bağlandıkları ortamları sıralamaları istenmiştir. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği çoktan seçmeli bu soruda en çok yaptıklarına ”1” ve sıklık derecesi düşen maddelere daha yüksek numaralar vermeleri istenmiştir.

Tablo 5.9 incelendiğinde öğrencilerin internete en çok evden (%61,73) bağlandıklarını görmektedir. Tablo 5.2’deki verilerden öğrencilerin %86,32’sinin kişisel internetinin olması, %88,07’sinin evinde tablet veya telefon olması gibi verilerle paralellik gösterdiği görülmektedir. İnternet kullanımı için evin diğer ortamlara göre daha rahat bir ortam oluşu, evde geçirilen boş vaktin bol olması gibi etkenlerin öğrencilerin internete en çok bağlandıkları yerin ev olmasına sebep olan nedenlerden olduğu düşünülmektedir.

2. sırada %17,33 ile okuldan, 3. sırada %15,75 ile ulaşım araçlarından ve son sırada %5,19 ile internet kafe yer almaktadır. Artık hemen hemen tüm ortaöğretim öğrencilerinin (%91,59) kendinize ait cep telefonunun (akıllı telefon) olması (Tablo 5.2), %88,07’sinin evinde tablet veya telefon olması (Tablo 5.2), %86,32’sinin kişisel internetinin olması (Tablo 5.2) sebepleri ile internetin en az kullanıldığı alan internet kafe çıkmıştır. Diğer az olan kullanım alanı ulaşım aracı çıkmıştır. Bunun sebebi olarak tüm öğrencilerin ulaşım aracı kullanmaması ve kullanılsa dahi çok uzun mesafe ulaşım yapılmaması olarak tahmin edilmektedir.

5.3. Öğrencilerin Siber Zorba Olma Durumları

Bu başlık altında ana probleme bağlı olarak oluşturulan “Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba olma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırmaya katılıp geçerli kabul edilen 1.141 anketten 214 (%18,76) (Tablo 5.10) kişi çeşitli yollarla siber zorbalık yaptığını belirtmiştir. Tablo 5.15’de hangi yollarla siber zorbalık yapıldığına dair yüzde ve kişi sayıları verilmiştir.

	Evet (n)	Hayır (n)	Evet (%)	Hayır (%)
Toplam (1.141)	214	927	18,76	81,24

Tablo 5.10. Öğrencilerin Siber Zorbalıkta Bulunma Durumları

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklere göre siber zorba olma oranları Tablo 5.11’de verilmiştir.

		Evet (n)	Hayır (n)	Evet (%)	Hayır (%)
Cinsiyet	Kadın (572)	72	500	12,59	87,41
	Erkek (569)	142	426	25,00	75,00
Sınıf	Lise-1 (264)	47	217	17,80	82,20
	Lise-2 (390)	74	315	19,02	80,98
	Lise-3 (311)	61	249	19,68	80,32
	Lise-4 (176)	32	144	18,18	81,82
Anne Eğitim Durumu	Mezun Değil (34)	11	23	32,35	67,65
	İlkokul (286)	50	235	17,54	82,46
	Ortaokul (228)	44	184	19,30	80,70
	Lise (364)	65	299	17,86	82,14
	Üniversite (220)	42	178	19,09	80,91
Baba Eğitim Durumu	Mezun Değil (20)	6	14	30,00	70,00
	İlkokul (186)	36	149	19,46	80,54
	Ortaokul (215)	40	175	18,60	81,40
	Lise (362)	66	296	18,23	81,77
	Üniversite (341)	63	278	18,48	81,52
Okul Türü	Anadolu Lisesi (289)	35	254	12,11	87,89
	Anadolu İmam Hatip Lisesi (138)	26	111	18,97	81,03
	Fen Lisesi (106)	31	75	29,25	70,75
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (412)	94	318	22,82	77,18
	Sosyal Bilimler Lisesi (88)	18	70	20,45	79,55
	Temel Lise (108)	10	98	9,26	90,74

Tablo 5.11. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Siber Zorbalıkta Bulunma Durumları

Tablo incelendiğinde öğrencilerin siber zorbalık yapma oranları cinsiyet açısından karşılaştırıldığında, erkek öğrencilerin %25'i kız öğrencilerin ise %12,59'u çeşitli yollarla siber zorbalıkta bulduklarını ifade etmişlerdir. Elde edilen bulgulara bakılarak erkek öğrencilerin oranının kız öğrencilerin iki katı olduğunu söyleyebiliriz.

Öğrencilerin siber zorbalık yapma oranlarını sınıf değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, sınıf türlerine göre siber zorbalık oranlarının birbirine yakın seviyelerde olması göze çarpmaktadır. Ayrıntılı incelersek lise 1. sınıf ve lise son sınıf öğrencilerinin siber zorbalık oranlarının ara sınıflara kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. En fazla siber zorbalıkta bulunan lise 3. sınıf öğrencileri ve en az siber zorbalıkta bulunan lise 1. sınıf öğrencileridir.

Öğrencilerin siber zorbalık yapma oranlarını anne eğitim durumu değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, anne eğitim düzeyi mezun değil olan öğrencilerin en fazla siber zorbalıkta bulunduğu görülmektedir. Anne eğitim durumu mezun değil olan öğrencilerin %32,35'i siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. En düşük oran %17,54 ve %17,86 ile anne mezuniyet durumu ilkokul ve lise olanlara aittir. Tablo 5.11'e dikkatli bakıldığında mezun değil durumu dışındaki eğitim durumu değişkenine ait öğrencilerin oranları arasında fazla bir fark göze çarpmamaktadır.

Öğrencilerin siber zorbalık yapma oranlarını baba eğitim durumu değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, baba eğitim düzeyi mezun değil olan öğrencilerin en fazla siber zorbalıkta bulunduğu görülmektedir. Baba eğitim durumu mezun değil olan öğrencilerin %30'u siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. En düşük oran %18,23 ile baba mezuniyet durumu lise olanlara aittir. Öğrencilerin anne mezuniyet durumu ile baba mezuniyet durumunun siber zorbalık ile ilişkisi çok benzer çıkmıştır. Her ikisinde de anne ve babası mezun olmayanların siber zorbalık oranları diğer mezuniyet durumlarına göre yüksek çıkmıştır.

Öğrencilerin siber zorbalık yapma oranlarını okul türü açısından karşılaştırdığımızda, en yüksek oran %29,25 fen lisesi öğrencilerine aittir. En düşük oran ile en az siber zorbalıkta bulunan okul %9,26 temel lisedir. Fen lisesi ve sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin sınav sistemi ile okula alınmış olması sebebi ile siber zorbalığın yüksek çıkması şaşırtıcı bir sonuç olmaktadır. Yine temel lise öğrencilerinin siber zorbalık oranlarının düşük olması dikkat çeken bir sonuçtur. Bu durumun fen lisesi öğrencilerinin de zorbalık yaptığı fakat diğer pek çok lisedeki gibi alenen yapılan geleneksel zorbalık değil de, rahatça kimliğin gizlenebildiği bir tür olan ve alenen yapılmasına gerek olmayan siber zorbalık yaptıkları görülmektedir.

Bunun sebebi fen lisesi öğrencisinin genel olarak zeki, çalışkan, efendi gençler olarak algılanması ve bu algının fen lisesi öğrencileri tarafından bozulmak istenilmiyor olması olabilir. Özel liselerdeki oranların düşük çıkma nedenleri ise; özel liselerin genel amacı öğrencilerini üniversite giriş sınavına hazırlamaktır ve öğrencilerin pek çoğu da okudukları devlete bağlı lise türlerini yarıda bırakarak özel liseye geçiş yapmaktadır, bu geçiş yapanların pek çoğu da ders başarısı yüksek, üniversite hedefi olan öğrencilerdir. Tüm bu sayılan nedenlerden ötürü özel liselerin siber zorbalık puanları düşük çıkmış olabilmektedir.

Aşağıda Tablo 5.12’de öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından siber zorba olmasına ilişkin t testi yer almaktadır. Burada yapılan t testinin amacı cinsiyet açısından siber zorba olma durumunda bir farklılık olup olmadığını tespit etmektir.

		N	\bar{X}	Standart Sapma	Ortalamanın Standart Hatası	t	P
Siber Zorbalık	Kadın	572	0,13	0,332	0,014	-5,426	0,000
	Erkek	568	0,25	0,433	0,018		

Tablo 5.12. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Açısından Siber Zorba Olmasına İlişkin T Testi

Tablo 5.12 incelendiğinde yapılan t testlerinin sonucunda kız ve erkek öğrenciler arasında siber zorba olma durumları açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p=0.000 < 0,05$). Kız öğrencilerin siber zorba olmalarına ilişkin ortalamaları erkek öğrencilere göre daha düşüktür. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, siber zorba olma ile cinsiyet ilişkisi incelendiğinde benzer sonuçlara rastlanılmıştır. Cinsiyet açısından siber zorbalık oranlarına bakıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla siber zorba oldukları tespit edilmiştir (Baykal, 2016; Evegü, 2014; Gencer, 2017; Metli, 2017; Peker, Eroğlu ve Ada, 2012; Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012; Polat ve Bayraktar, 2016; Tanrıku, 2013; Ümmetler İlhan, 2016; Yelci, 2018).

Siber zorbalığın cinsiyet açısından erkeklerde daha fazla olmasına neden olabilecek sebepler ile ilgili araştırma bulguları: Erkekler sosyal medyada kızlara göre daha fevri, atak ve saldırgan davranışlar göstermektedir. Kızlar erkeklere oranla daha temkinli, çekingen ve başkalarına saygılı davranacaklarını belirtmektedirler (Akca, Sayımer ve Ergül, 2015). Fakat kızların erkeklere oranla daha az siber zorbalık yaptığı bulunmuştur. Bu durum toplumumuzda erkeklerin internet kullanımının kızların internet kullanımına oranla daha az denetlenmesi ve erkeklerin internete internet kafe gibi denetimsiz ortamları daha çok kullanarak girmesinin bir sonucu olabileceği düşünülebilir (Yaman, Karakulah ve Dilmaç,

2013). Cinsiyet açısından incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre bilişim araçlarını daha etik kullandıkları sonucu ortaya çıkmıştır (Yılmaz, Şahin, Haseski ve Erol 2014). Erkeklerin kız öğrencilere oranla riskli internet kullanım oranları çok daha yüksek çıkmıştır (Gökçearslan ve Seferoğlu, 2016). Cinsiyet açısından veriler irdelendiğinde kadınların erkeklere oranla siber zorbalığa dahil olma ve siber zorbalıkla yapılan davranışları uygun bulma durumları daha düşüktür (Dönmez ve Akbulut, 2016).

Siber zorbalık oranlarının cinsiyet değişkeni dışındaki değişkenler açısından bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan anova testi Tablo 5.13’de verilmiştir.

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Sınıf Düzeyi	Gruplar arası	0,059	3	0,02	0,128	0,944	YOK
	Gruplar içi	173,734	1.135	0,153			
	TOPLAM	173,793	1.138				
Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	0,709	4	0,177	1,163	0,325	YOK
	Gruplar içi	171,553	1.126	0,152			
	TOPLAM	172,262	1.130				
Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	0,275	4	0,069	0,449	0,773	YOK
	Gruplar içi	171,08	1.118	0,153			
	TOPLAM	171,355	1.122				
Okul Türü	Gruplar arası	4,122	5	0,824	5,508	0,000	VAR
	Gruplar içi	169,707	1.134	0,15			
	TOPLAM	173,828	1.139				

Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Eğitim Durumları ve Okul Türlerine İlişkin Levene Testi p-değeri = 0,000 < 0,05

Tablo 5.13. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Eğitim Durumları ve Okul Türleri Açısından Siber Zorba Olmasına İlişkin Anova Testi

Tablo 5.13 incelendiğinde öğrencilerin ortaöğretim okul türlerine göre, “Siber Zorba Olma” durumu ile anlamlı bir fark gösterdiği tespit edilmiştir ($p=0,000<0,05$). Sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumlarına göre “Siber Zorba Olma” durumu ile anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir.

Okul türüne göre farklılık elde edilmiş olan sorulara ilişkin farklılık nedenini incelemek adına Post-Hoc Testi yapılması gerekir. En uygun teste karar verebilmek amacıyla yapılan Levene Testine göre Tamhane Testi kullanıldı.

Tablo 5.14 incelendiğinde p-değeri<0,05 olan okul türlerinin birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Anadolu lisesi ve fen lisesi; anadolu lisesi ve mesleki teknik anadolu lisesi; fen lisesi ve özel lise; mesleki ve teknik anadolu lisesi ve özel lise öğrencilerinin siber zorba olma durumuna ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü fen lisesi; ortalaması en düşük okul türü ise özel lise olarak belirlenmiştir. Yani siber zorba olma durumu en fazla fen lisesi öğrencilerinde; siber zorba olma durumu en düşük özel lise öğrencileri olarak elde edilmiştir. Tablo 5.11'deki siber zorbalık oranlarını destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Konu ile ilgili yorum Tablo 5.11'in açıklamalarının altında yer almaktadır.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, siber zorba olma ile ilgili yapılan araştırmalarda benzer ve farklı sonuçlara rastlanılmıştır. Dilber (2013) tarafından yapılan çalışmada okul türü, sınıf, cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile ekonomik durumu değişkenleri açısından öğrencilerde siber zorbalık açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Evegü (2014) Siber zorbalık puanları anne eğitim düzeyi, yaş ve sınıf değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık içermemektedirler. Tanrıkulu (2013) Okul türü, sınıf düzeyi, yaş açısından siber zorbalık puanlarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Ünver (2016) tarafından yapılan bu çalışmada siber zorbalık unsurunun yaşa, sınıf düzeyine, anne ve babanın eğitim düzeyine, internete bağlanılan mekana ve ziyaret edilen sitelere göre bir değişkenlik göstermediği görülmüştür. Pekşen Süslü (2016) Cinsiyet, yaş, anne ve baba eğitim durumu açısından siber zorbalık puanlarında anlamlı bir farka rastlanılmamıştır. Bu çalışmalar bulgular açısından bizim çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

(I) Okul Türü	(J) Okul Türü	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p	Farklılık Görülen Okul Türleri
Anadolu Lisesi(1)	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	-0,069	0,04	0,524	
	Fen Lisesi(3)	-,171*	0,044	0,001	1-3
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	-,107*	0,03	0,004	1-4
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	-0,083	0,047	0,485	
	Özel Lise(6)	0,029	0,044	0,987	
Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	Anadolu Lisesi(1)	0,069	0,04	0,524	
	Fen Lisesi(3)	-0,103	0,05	0,314	
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	-0,038	0,038	0,916	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	-0,015	0,053	1	
	Özel Lise(6)	0,097	0,05	0,371	
Fen Lisesi(3)	Anadolu Lisesi(1)	,171*	0,044	0,001	
	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	0,103	0,05	0,314	
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	0,064	0,042	0,647	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	0,088	0,056	0,615	
	Özel Lise(6)	,200*	0,053	0,002	3-6
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	Anadolu Lisesi(1)	,107*	0,03	0,004	
	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	0,038	0,038	0,916	
	Fen Lisesi(3)	-0,064	0,042	0,647	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	0,024	0,045	0,995	
	Özel Lise(6)	,136*	0,042	0,015	4-6
Sosyal Bilimler Lisesi(5)	Anadolu Lisesi(1)	0,083	0,047	0,485	
	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	0,015	0,053	1	
	Fen Lisesi(3)	-0,088	0,056	0,615	
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	-0,024	0,045	0,995	
	Özel Lise(6)	0,112	0,056	0,334	
Özel Lise(6)	Anadolu Lisesi(1)	-0,029	0,044	0,987	
	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	-0,097	0,05	0,371	
	Fen Lisesi(3)	-,200*	0,053	0,002	
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	-,136*	0,042	0,015	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	-0,112	0,056	0,334	

Tablo 5.14. Öğrencilerin Siber Zorba Olmalarının Hangi Okul Türlerine Göre Farklılaştığını Belirlemeye Yönelik Tamhane Testi Sonuçları

5.3.1. Öğrencilerin Siber Zorbalıkta Bulunma Yolları

Aşağıdaki Tablo 5.15’de siber zorbalıkta bulunan öğrencilerin siber zorbalığı en çok hangi seçenek ve seçeneklerle gerçekleştirdiğini görülmektedir.

Öğrencilerle yapılan 1.441 geçerli anketten 214 tanesi Tablo 5.15 ‘de bulunulan maddelerden en az bir tanesi ile siber zorbalıkta bulunduğunu ifade etmiştir.

	Frekans	%
Elektronik Posta ile	21	1,84
Yazılı Mesaj ile	137	12,01
Resimli Mesaj ile	62	5,43
Anında Karşılıklı Mesaj ile	72	6,31
Kişisel Videolarınız ile	37	3,24
Sosyal İletişim Ağları ile	153	13,41
Sohbet Odaları ile	111	9,73
Sanal Ortam Oyunu ile	162	14,20
Web Site vb	20	1,75
Toplam	775	-

Tablo 5.15. Öğrencilerin Siber Zorbalıkta Bulunma Yollarının Dağılımı

Öğrenciler en çok “sanal ortam oyunu” %14,2, “sosyal iletişim ağları” %13,41 ve “yazılı mesaj” %12,01 ile zorbalıkta bulduklarını ifade etmişlerdir. Diğerleri sırası ile “sohbet odaları” %9,73, “anında karşılıklı mesaj” %6,31, “resimli mesaj”%5,43, “kişisel video” %3,24 “elektronik posta” %1,84 ve “web site” 1,75’dir. Öğrencilerin Tablo 5.8’de internete en çok ne için bağlandıklarının sıralaması yer almaktadır. İlk üç sıra içerisinde mesaj ve sosyal paylaşım siteleri yer almaktadır. Gene siber zorbalıkta bulunma yollarının dağılımına bakıldığında en fazla mesaj ve sosyal paylaşım siteleri aracılığı ile siber zorbalıkta bulunulduğu görülmektedir.

Üniversite öğrencileriyle Bayram ve Sayılı (2013) tarafından yapılan çalışmada öğrenciler en çok siber mağduriyetlerinin e-posta, sosyal paylaşım sitesi, sohbet odaları yolu ile gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Üniversite öğrencileriyle Bayram ve Sayılı (2013) tarafından yapılan çalışmada öğrenciler en çok siber mağduriyetlerinin e-posta, sosyal paylaşım sitesi, sohbet odaları yolu ile gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Gene lise öğrencileri ile yapılmış başka bir çalışmada, lise öğrencilerinin internette ödev araştırmaktan

daha çok interneti oyun ve sohbet amaçlı kullanmakta oldukları bulgulanmıştır. (Yılmaz E. , Şahin, Haseski ve Erol, 2014). Siber zorbalığa maruz kalma yolları aynı zamanda siber zorbalığın bu kanallar ile yapıldığını da göstermektedir.

5.4. Öğrencilerin Siber Mağdur Olma Durumları

Bu başlık altında ana probleme bağlı olarak oluşturulan “Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırmaya katılıp geçerli kabul edilen 1.141 anketten 400 (%35,06) kişi çeşitli yollarla siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir (Tablo 5.16). Siber zorbalık yapan 214 kişi olduğunu hatırlarsak siber zorbalığa maruz kalan kişi sayısı siber zorbalık yapan kişi sayısının iki katına yakındır.

	Evet (n)	Hayır (n)	Evet (%)	Hayır (%)
Toplam (1.141)	400	741	35,06	64,94

Tablo 5.16. Öğrencilerin Siber Mağdur Olma Durumları

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklere göre sanal ortamda siber mağdur olma oranları Tablo 5.17’de verilmiştir.

Tablo 5.17’de verilmiş olan bulguları incelersek; öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma oranlarını cinsiyet açısından karşılaştırdığımızda, erkek öğrencilerin %36,73’ü kız öğrencilerin ise %33,39’u çeşitli yollarla siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Elde edilen bulgulara bakılarak erkek öğrenciler ile kız öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma oranlarının çok yakın hatta neredeyse eşit olduğunu söyleyebiliriz. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde benzer çalışmalara rastlanılmıştır. Bu çalışmalar; siber mağduriyet ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Peker, Eroğlu ve Ada, 2012; Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012; Polat ve Bayraktar, 2016; Sabancı 2018; Yaman, Karakülah ve Dilmaç 2013).

		Evet (n)	Hayır (n)	Evet (%)	Hayır (%)
Cinsiyet	Kadın (572)	191	381	33,39	66,61
	Erkek (569)	209	359	36,73	63,27
Sınıf	Lise-1 (264)	97	167	36,74	63,26
	Lise-2 (390)	143	246	36,67	63,33
	Lise-3 (311)	106	204	34,08	65,92
	Lise-4 (176)	54	122	30,68	69,32
Anne Eğitim Durumu	Mezun Değil (34)	13	21	38,24	61,76
	İlkokul (286)	99	186	34,62	65,38
	Ortaokul (228)	88	140	38,60	61,40
	Lise (364)	127	237	34,89	65,11
	Üniversite (220)	70	150	31,82	68,18
Baba Eğitim Durumu	Mezun Değil (20)	9	11	45,00	55,00
	İlkokul (186)	65	120	34,95	65,05
	Ortaokul (215)	80	135	37,21	62,79
	Lise (362)	122	240	33,70	66,30
	Üniversite (341)	118	223	34,60	65,40
Okul Türü	Anadolu Lisesi (289)	91	198	31,49	68,51
	Anadolu İmam Hatip Lisesi (138)	55	82	39,86	60,14
	Fen Lisesi (106)	43	63	40,57	59,43
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (412)	143	269	34,71	65,29
	Sosyal Bilimler Lisesi (88)	36	52	40,91	59,09
	Temel Lise (108)	32	76	29,63	70,37

Tablo 5.17. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Siber Mağdur Olma Durumları

Öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma oranlarını sınıf değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, lise 1. sınıf ve lise 2. sınıf öğrencilerinin yaklaşık %36,7 ile siber mağduriyet oranları aynı bulunmuştur. Lise 3. sınıf öğrencilerinin %34,08'i ve lise 4. sınıf öğrencilerinin %30,68'i siber mağdur oldukları bulunmuştur. En az siber mağduriyet oranı lise 4. sınıf öğrencilerine aittir.

Öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma oranlarını anne eğitim durumu değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, anne eğitim düzeyi ortaokul ve mezun değil olan öğrencilerin en çok siber zorbalığa maruz kalan öğrenciler oldukları görülmektedir. Anne eğitim durumu ortaokul olan öğrencilerin %38,6'sı, mezun değil olan öğrencilerin %38,2'si siber zorbalığa

maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. En düşük oran %31,82 ile anne mezuniyet durumu üniversite olanlara aittir. Diğerleri ise sırası ile ilkokul %34,6 ve lise %34,89'dur.

Öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma oranlarını baba eğitim durumu değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, baba eğitim düzeyi mezun değil olan öğrencilerin en fazla siber mağduriyet yaşadıkları görülmektedir. Baba eğitim durumu mezun değil olan öğrencilerin %45'i siber mağdur olduklarını belirtmişlerdir. En düşük oran %33,7 ile baba mezuniyet durumu lise olanlara aittir. Diğerleri ise sırası ile ilkokul %34,95, ortaokul %37,21 ve üniversite %34,6'dır. Öğrencilerin anne mezuniyet durumu ile baba mezuniyet durumunun siber mağduriyet durumları ile ilişkisi çok benzer çıkmıştır. Her ikisinde de fark ile anne ve babası mezun olmayanların siber mağduriyet oranları yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma oranlarını okul türü açısından karşılaştırdığımızda, en yüksek oranlar %40,91 sosyal bilimler lisesi ve %40,57 fen lisesi ve %39,86 anadolu imam hatip lisesi öğrencilerine aittir. En düşük oran ile en az siber zorbalıkta bulunan okul %29,63 temel lisedir. Diğer okulların oranları ise %31,49 anadolu lisesi ve %34,71 mesleki ve teknik anadolu lisesidir. Fen lisesi ve sosyal bilimler lisesi öğrencileri yüksek puanla girilen okullardır ve bu okulların üniversite başarı puanları da diğer okullara göre oldukça yüksektir. Akademik başarı olarak yüksek başarıya sahip okulların daha düşük akademik düzeydeki okullara oranlara siber zorbalık oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, ergenlerde sınıf seviyesi arttıkça sanal zorbalığın da arttığı görülmüştür (Kağan ve Ciminli, 2016). Sınıf, yaş ve cinsiyet açısından demografik özelliklere bakıldığında ayırt edici farklılık bulunmamıştır (Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015). Semerci (2017) tarafından yapılan araştırmada, 9. Sınıf öğrencilerinin diğer sınıfta okuyan öğrencilere göre anlamlı düzeyde siber zorba ve mağdur olma durumları düşük çıkmıştır. İğdeli (2018) tarafından yapılan araştırma incelendiğinde birinci sınıflar daha fazla siber zorbalık yaparken dördüncü ve üzeri sınıfların daha fazla mağdur oldukları görülmüş ancak bu durum gruplar arasında anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Sabancı (2018) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre sınıf düzeyinin siber zorba ve mağduriyeti yordamadığı görülmektedir. Anne eğitim durumuna bakıldığında anne eğitim durumu lise ve üniversite olanların daha düşük eğitim durumuna sahip annesi olanlara göre daha fazla siber zorba ve siber mağdur oldukları görülmüştür. Aynı şekilde baba eğitim durumunun da eğitim seviyesi yükseldikçe siber zorbalık ve mağduriyeti yordadığı görülmüştür. Yelci (2018) tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgulara göre; kız öğrencilerin erkek

öğrencilere oranla siber zorba ve mağduriyet puanları düşük çıkmıştır. Sınıf düzeyi açısından siber zorbalık ve mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farka rastlanılmamıştır. Anne ve baba eğitim düzeyi ve birliktelik durumu açısından siber zorbalık ve mağduriyet oranlarına bakıldığında anlamlı bir fark görülmemiştir.

		N	\bar{X}	Standart Sapma	Ortalamanın Standart Hatası	t	P
Siber Mağduriyet	Kadın	572	0,33	0,472	0,02	-1,204	0,229
	Erkek	568	0,37	0,483	0,02		

Tablo 5.18. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Açısından Siber Mağdur Olmasına İlişkin T Testi

Tablo 5.18 incelendiğinde yapılan t testlerinin sonucunda kız ve erkek öğrenciler arasında siber mağdur olma durumları açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p=0.229 > 0,05$). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, siber mağdur olma ile cinsiyet ilişkisine bakıldığında benzer ve farklı sonuçlara rastlanılmıştır. Özbay (2013) siber zorbalık puanı siber mağduriyet açısından cinsiyete göre bir farklılık bulunmamıştır. Baykal (2016), Evegü (2014) ve Özer'in (2016) yaptıkları çalışmalara cinsiyet açısından bakıldığında, kızların erkeklerden daha az siber mağduriyet yaşadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 5.19 incelendiğinde öğrencilerin ortaöğretim okul türü, Sınıf düzeyi, anne-baba eğitim durumlarına göre "Siber Zorba Olma" durumu ile anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir.

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Sınıf Düzeyi	Gruplar arası	0,548	3	0,183	0,8	0,494	YOK
	Gruplar içi	258,978	1.135	0,228			
	TOPLAM	259,526	1.138				
Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	0,554	4	0,139	0,607	0,658	YOK
	Gruplar içi	257,092	1.126	0,228			
	TOPLAM	257,646	1.130				
Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	0,371	4	0,093	0,406	0,805	YOK
	Gruplar içi	255,396	1.118	0,228			
	TOPLAM	255,767	1.122				
Okul Türü	Gruplar arası	1,669	5	0,334	1,467	0,198	YOK
	Gruplar içi	257,98	1.134	0,227			
	TOPLAM	259,649	1.139				

Tablo 5.19. Öğrencilerin Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Eğitim Durumları ve Okul Türü Açısından Siber Mağdur Olmasına İlişkin Anova Testi

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, siber mağdur olma ile ilgili yapılan araştırmalarda benzer ve farklı sonuçlara rastlanılmıştır. Dilber (2013) tarafından yapılan çalışmada okul türü, sınıf, cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile ekonomik durumu değişkenleri açısından öğrencilerde mağduriyet açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Evegü (2014) siber mağduriyet puanları anne eğitim düzeyi, yaş ve sınıf değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık içermemektedirler. Pekşen Süslü (2016) Cinsiyet, yaş ve anne eğitim düzeyi, siber mağduriyeti de etkilemezken babanın eğitim düzeyinin etkilediği görülmektedir. Bıyık (2016) Cinsiyet, sınıf, interneti kullanım süresi ve bilgisayar kullanım becerisi değişkenlerine göre siber mağduriyet yaşanma durumunda anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Sabancı (2018) Araştırmaya göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha az siber zorbalık yaptıkları ve daha az mağduriyet yaşadıkları görülmüştür. Sınıf düzeyinin siber zorba ve mağduriyeti yordamadığı çıkan sonuçlardandır. Anne eğitim durumuna bakıldığında anne eğitim durumu lise ve üniversite olanların daha düşük eğitim durumuna sahip annesi olanlara göre daha fazla siber zorba ve siber mağdur oldukları görülmüştür. Aynı şekilde baba eğitim durumunun da eğitim seviyesi yükseldikçe siber zorbalık ve mağduriyeti yordadığı görülmüştür. Bu çalışmalar bulgular açısından bizim çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

5.4.1. Öğrencilerin Siber Mağdur Olma Yolları

Öğrencilerle yapılan 1.441 geçerli anketten 400 tanesi Tablo 5.25’de bulunan maddelerden en az bir tanesi ile siber zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir.

Aşağıdaki Tablo 5.20’de siber mağdur olan öğrencilerin siber zorbalığa en çok hangi seçenek ve seçeneklerle maruz kaldıklarını görülmektedir.

	Frekans (n)	%
Elektronik Posta ile	50	4,38
Yazılı Mesaj ile	90	7,89
Resimli Mesaj ile	285	24,98
Anında Karşılıklı Mesaj ile	71	6,22
Kişisel Videolarınız ile	236	20,68
Sosyal İletişim Ağları ile	53	4,65
Sohbet Odaları ile	58	5,08
Sanal Ortam Oyunu ile	102	8,94
Web Site vb	17	1,49

Tablo 5.20. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kalma Yolları

Öğrencilere yapılan siber zorbalığın en çok %24,98 “resimli mesaj” ile yapıldığı görülmektedir. Gene en çok siber zorbalık 20,9 “kişisel videolar” yolu ile yapılmıştır. Diğerleri sırası ile %8,94 “sanal ortam oyunu”, %7,89 “yazılı mesaj”, %6,22 “anında karşılıklı mesaj”, %5,08 “sohbet odaları”, %4,65 “sosyal iletişim ağları”; %4,38 “elektronik posta” ve en az %1,49 “web site” olduğu görülmektedir. Öğrencilerin siber zorbalığa en çok resimli mesaj ve kişisel video ile maruz kalmasının, %91,5’inin kendinize ait cep telefonunun (akıllı telefon) olması ve %86,35’inin kişisel internet bağlantısının olması (Tablo 5.2) ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Buradaki bilgiler Tablo 5.8’de yer alan öğrencilerin internete bağlanma amaçlarının önem derecesine göre dağılımı ile paralellik göstermiştir, bu tabloya göre öğrencilerin en çok mesajlaşmak ve sosyal ağlar için bağlandığını görmekteyiz. Dolayısıyla en çok bağlandıkları ortamlarda zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Yine siber zorbalıkta bulunma ortamları (Tablo 5.15) da siber mağdur olma ortamları ile benzerlik göstermektedir.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalar siber zorbalığa maruz kalma şekillerinde benzer sonuçlara rastlanılmıştır. Metin (2017) “Ortaokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri ve Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi” adlı çalışmasında, siber zorbalığa maruz kalma şekillerine bakıldığında en fazla rastlananlar hakaret, kişisel bilgi ve resimlerin kişinin rızası olmadan paylaşılması, cinsel taciz, kişisel hesaplarının çalınması, kredi kartı bilgilerinin çalınması, dolandırmaya teşebbüs ve profil taklidi olduğunu belirtmiştir. Özer (2016) Yapılan anket sonucunda öğrencilerin %49’u siber zorbalık olarak internet ya da telefon yoluyla huzursuz edilmeye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

5.4.2. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kalmalarının Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 5.21’de siber mağdur olan öğrencilerin bu mağduriyet sonucunda seçeneklerden hangisi ya da hangileri ile etkilendikleri görülmektedir.

	Frekans(n)	%
Ders Başarım Düştü	178	15,60
Öğretmenlerim ile İlişkilerim Kötüleştii	51	4,47
Arkadaşlarım ile İlişkilerim Kötüleştii	108	9,47
Okula Gitmek İstemedim	125	10,96
Ailemle İlişkilerim Kötüleştii	100	8,76
Ruh Sağlığım Bozuldu	164	14,37

Tablo 5.21. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kalmalarının Sonuçları

Siber zorbalığa çeşitli yollarla maruz kaldıklarını belirten 400 öğrenci olmuştur. Tablo 5.21 incelendiğinde öğrenciler siber zorbalığa maruz kalmanın sonucunda anket içindeki seçeneklerden en %15,6 ile “ders başarılarının düştüğünü” belirtmişlerdir. İkinci sırada da öğrenciler %14,37 “ruh sağlığım bozuldu” seçeneğini işaretlemişlerdir. Diğerleri ise sırası ile %10,96 “okula gitmek istemedim”, %9,47 “arkadaşlarım ile ilişkilerim kötüleşti”, %8,76 “ailemle ilişkilerim kötüleşti” ve %4,47 “öğretmenlerim ile ilişkilerim kötüleşti” dir.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalar siber zorbalığa maruz kalan kişilerin genel olarak benzer duygular hissettikleri görülmüştür. Metin (2017) Siber zorbalığa maruz kalan öğretmenler zorbalık karşısında ağırlıklı olarak öfke ve üzüntü hissettiklerini belirtirken, korku ve huzursuzluğun da çokça hissettikleri duygular olduğunu belirtmişlerdir. Özer (2016) Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerde daha çok öfke, üzüntü, hayal kırıklığı, stres ve utanç duygularının yaşandığı görülmüştür. Taştekin (2016) Siber zorbalığa uğrayan öğrenciler en fazla %44,3 ile üzüntü ve %18,3 ile öfke hissettiklerini ve yine öğrencilerin %27,2 hiçbir şey hissetmediğini belirtmiştir.

5.4.3. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kaldıklarında Yardım İstedikleri Kişiler

Aşağıdaki Tablo 5.22’de siber mağdur olan öğrencilerin bu mağduriyet sonucunda seçeneklerde bulunan kişilerden kimden ya da kimlerde yardım istedikleri görülmektedir. Yardım istenen kişinin seçeneklerde yer almayan birisi olması durumunda diğer seçeneğine kimden yardım istediklerinin yazılması istenmiştir.

	Frekans(n)	%
Ders Öğretmenim	34	2,98
Okul Yöneticisi	31	2,72
Ailem (anne/baba/kardeş)	272	23,84
Rehber Öğretmenim	54	4,73
Arkadaşım	312	27,34
Diğer	2	0,18

Tablo 5.22. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Maruz Kaldıklarında Yardım İstedikleri Kişiler

Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin kimden/kimlerden yardım istedikleri anket seçenekleri ile sorulmuştur. Tablo 5.27 incelendiğinde öğrenciler siber zorbalığa maruz kaldıklarında en çok %27,34 ile “arkadaşım” seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin bu konuda kendilerini en çok anlayan ve en rahat konuşabildikleri kişinin arkadaşları olması

sebebi ile en fazla yardım talebinde buldukları kişilerin arkadaşları olduğu düşünülmektedir.

İkinci sırada da öğrenciler %23,84 “ailem (anne/baba/kardeş)” seçeneğini işaretlemiştir. Diğerleri ise sırası ile %4,73 “rehber öğretmenim”, %2,98 “ders öğretmenim”, %2,72 “okul yöneticisi” ve %0,18 “diğer”dir. Bu tablodan sonuçla okul paydalarından öğrencilerin yardım istemedikleri görülmektedir. Bu durum okul paydaşlarını yeterince yakın görmedikleri, sorunun çözümü konusunda güvenmedikleri anlamlarına gelebilir. Bu sonuç özellikle rehberlik servisinin kuruluş amacına aykırıdır. Buradan sonuçla öğrenciler tarafından rehberlik servisinin yeterince bilinmediği ya da rehberlik öğretmenlerine yeterince güven duyulmadığı sonucuna varabiliriz.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalar siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yardım istedikleri kişiler konusunda benzer sonuçlara rastlanılmıştır. Özer (2016) Baş etme yöntemleri arasında yine son sıralarda öğretmene, aileye, psikoloğa ve polise başvurma son sırada yer almaktadır. Taştekin (2016) Siber mağduriyet yaşayan öğrenciler bu mağduriyetlerini en fazla arkadaşları ile (%36,2) paylaştıklarını belirtmişlerdir.

5.5. Öğrencilerin Sanal Ortamda Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları

Bu başlık altında ana probleme bağlı olarak oluşturulan “Ortaöğretim öğrencilerinin sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Duygusal zarar görme ve aşağılanma sorularının genel ortalaması 1,40 olarak elde edilmiştir. Tüm soruların ortalamalarına tek tek bakıldığında anlamsal karşılıklarının “çok düşük” olduğu (Tablo 4.7’de Aralık Değerleri) görülmektedir.

Tablo 5.23 üzerinden sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma soruları tek tek incelenecek olursa;

	Hiç		Neredeyse Hiç		Bazen		Hemen Hemen Her Zaman		Her Zaman		Ortalama	Genel Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
6-Bir çocuk diğer çocukların sizden artık hoşlanmaması için yazılı ya da online mesajlarla sizin hakkınızda yalan söyler mi?	734	64,3	148	13,0	170	14,9	49	4,3	40	3,5	1,7	1,40
7-Başka bir çocuk tarafından isteklerinizi gerçekleştirmediğiniz takdirde sevilmeceğinizi belirten yazılı ya da online mesajlar alır mısınız?	874	76,6	139	12,2	94	8,2	24	2,1	10	0,9	1,4	
8-Herhangi bir arkadaşın diğer arkadaşlarını sizden uzak tutacak, sizi aşağılayıcı mesajlar atar mı?	835	73,2	154	13,5	120	10,5	22	1,9	10	0,9	1,4	
9-İsteklerini yapmadığın takdirde, başka bir çocuktan fiziksel olarak incitici mesajlar alır mısın?	890	78,0	128	11,2	95	8,3	18	1,6	10	0,9	1,4	
11-Başka bir çocuk online ortamda acımasız dedikodu, söylenti veya başka kırıcı bir şey göndererek ya da paylaşarak sizi küçümser mi?	845	74,1	144	12,6	117	10,3	18	1,6	17	1,5	1,4	
12-Başka bir çocuk sizin yerinize geçerek, itibarınızı zedeleyecek ve arkadaşlık ilişkilerinize zarar verecek mesajlar gönderir mi?	918	80,5	125	11,0	70	6,1	20	1,8	8	0,7	1,3	
13-Başka bir çocuğun, izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı online olarak paylaşması başımıza gelir mi?	855	74,9	144	12,6	104	9,1	18	1,6	20	1,8	1,4	

Tablo 5.23. Öğrencilerin Sanal Ortamda Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları

“Bir çocuk diğer çocukların sizden artık hoşlanmaması için yazılı ya da online mesajlarla sizin hakkınızda yalan söyler mi?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,7’dir. Tablo 5.23’teki diğer Likert sorulara oranla en yüksek ortalamaya sahip olan sorudur. 882 (%77,3) kişi “hiç” veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 259 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Başka bir çocuk tarafından isteklerinizi gerçekleştirmediğiniz takdirde sevilmeceğinizi belirten yazılı ya da online mesajlar alır mısınız?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,4’dür. 1013 kişi “hiç” veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 128 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Herhangi bir arkadaşın diğer arkadaşlarını sizden uzak tutacak, sizi aşağılayıcı mesajlar atar mı?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,4’dür. 989 kişi “hiç” veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 152 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“İsteklerini yapmadığın takdirde, başka bir çocuktan fiziksel olarak incitici mesajlar alır mısınız?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,4’dür. 1018 kişi “hiç”, veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 123 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Başka bir çocuk online ortamda acımasız dedikodu, söylenti veya başka kırıcı bir şey göndererek ya da paylaşarak sizi küçümser mi?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,4’dür. 989 kişi “hiç” veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 152 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Başka bir çocuk sizin yerinize geçerek, itibarınızı zedeleyecek ve arkadaşlık ilişkilerinize zarar verecek mesajlar gönderir mi?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,3’dür. Tablo 5.23’deki diğer Likert sorulara oranla en düşük ortalamaya sahip olan sorudur. 1.043 kişi “hiç” veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 98 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Başka bir çocuğun, izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı online olarak paylaşması başınıza gelir mi?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,4’dür. 999 kişi “hiç” veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 142 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

Araştırmanın bu bölümünde Öğrencilerin cinsiyetine göre duygusal zarar görme ve aşağılanma durumlarının ortalama ve anlamsal karşılığı yer almaktadır.

		N	\bar{X}	Standart Sapma	Ortalamanın Standart Hatası	t	P
Duygusal Zarar Aşağılanma	Kadın	572	1,4316	0,61794	0,02584	-0,29	0,772
	Erkek	569	1,4421	0,61172	0,02564		

Tablo 5.24. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sanal Ortamda Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumlarına İlişkin T Testi

Tablo 5.24 incelendiğinde yapılan t testlerinin sonucunda kız ve erkek öğrenciler arasında duygusal zarar görme ve aşağılanma açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p=0.772 > 0,05$). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, erkek öğrencilerin “Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma” puanları kız öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Küçük, 2016).

Tablo 5.25’te gösterilmiş olan bulgulara göre sınıf türünün ortalamalarının anlamsal karşılığı incelenmiştir. En düşük ortalamalar $\bar{X}=1,42$ ile lise 3 ve lise 4’lere aittir. Lise 1. sınıf ortalaması $\bar{X}=1,48$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. Lise 2. sınıfların ortalaması $\bar{X}=1,43$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. En yüksek ortalamaya sahip sınıf düzeyi lise 1. sınıflardır.

Bulgulara göre anne eğitim düzeyinin ortalamalarının anlamsal karşılığı incelenmiştir. Anne eğitim düzeylerinin ortalamaları genel olarak “çok düşük” düzeydedir. En düşük ortalamalar $\bar{X}=1,43$ ile anne eğitim düzeyi mezun değil, lise ve üniversite olan öğrencilere aittir. En yüksek anne eğitim düzeyleri ilkokul ve ortaokul olan öğrencilerin ortalamaları aynı olup $\bar{X}=1,45$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur.

		N	Ortalama	Anlamsal Karşılığı
Sınıfı	Lise 1	264	1,48	Çok Düşük
	Lise 2	390	1,43	Çok Düşük
	Lise 3	310	1,42	Çok Düşük
	Lise 4	176	1,42	Çok Düşük
Anne Mezuniyet Durumu	Mezun Değil	34	1,43	Çok Düşük
	İlkokul	286	1,45	Çok Düşük
	Ortaokul	228	1,45	Çok Düşük
	Lise	364	1,43	Çok Düşük
	Üniversite	220	1,43	Çok Düşük

Tablo 5.25. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları

Baba Mezuniyet Durumu	Mezun Değil	20	1,57	Çok Düşük
	İlkokul	186	1,42	Çok Düşük
	Ortaokul	215	1,52	Çok Düşük
	Lise	362	1,41	Çok Düşük
	Üniversite	341	1,42	Çok Düşük
Okul Türü	Anadolu Lisesi	289	1,48	Çok Düşük
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	138	1,36	Çok Düşük
	Fen Lisesi	106	1,41	Çok Düşük
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	412	1,47	Çok Düşük
	Sosyal Bilimler Lisesi	88	1,40	Çok Düşük
	Özel Lise	108	1,35	Çok Düşük

Tablo 5.25. (devam) Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Duygusal Zarar Görme ve Aşğılanma Durumları

Bulgulara göre baba eğitim düzeyinin ortalamalarının anlamsal karşılığı incelenmiştir. En düşük ortalama $\bar{X}=1,41$ ile baba eğitim düzeyi lise olan öğrencilere aittir. Bu baba eğitim düzeyinin ortalaması “çok düşük” olarak bulunmuştur. Baba eğitim düzeyi ilkokul ve üniversite olan öğrencilerin ortalamaları eşit olup $\bar{X}=1,42$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. Baba eğitim düzeyi ortaokul olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=1,52$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. En yüksek ortalama sahip baba eğitim düzeyi mezun değil olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=1,57$ ile “çok düşük” olarak elde edilmiştir.

Tablo 5.25’te gösterilmiş olan bulgulara göre okul türü özel lise ve sosyal bilimler liselerinin ortalaması aynıdır. Anadolu lisesi, anadolu imam hatip lisesi, fen lisesi, mesleki ve teknik anadolu lisesi, sosyal bilimler lisesi ve özel lise ortalamaları sırası ile $\bar{x}=1,48$, $\bar{x}=1,36$, $\bar{x}=1,41$, $\bar{x}=1,47$, $\bar{x}=1,40$ ve $\bar{x}=1,35$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. En yüksek ortalama sahip okullar mesleki ve teknik anadolu lisesi ile anadolu lisesidir.

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Sınıfı	Gruplar arası	0,66	3	0,22	0,582	0,627	YOK
	Gruplar içi	429,765	1.136	0,378			
	TOPLAM	430,425	1.139				
Anne Mezuniyet Durumu	Gruplar arası	0,128	4	0,032	0,084	0,987	YOK
	Gruplar içi	428,235	1.127	0,38			
	TOPLAM	428,363	1.131				
Baba Mezuniyet Durumu	Gruplar arası	2,351	4	0,588	1,554	0,184	YOK
	Gruplar içi	423,17	1.119	0,378			
	TOPLAM	425,521	1.123				
Okul Türü	Gruplar arası	3,064	5	0,613	1,627	0,150	YOK
	Gruplar içi	427,552	1135	0,377			
	TOPLAM	430,616	1140				

Tablo 5.26. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Sanal Ortamda Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumlarına İlişkin Anova Testi

Tablo 5.26 incelendiğinde öğrencilerin kişisel özelliklerine göre “duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları” alt boyutlarında anlamlı bir fark göstermediği tespit edilmiştir (sınıf düzeyi $p=0,627>0,05$, anne eğitim durumu $p=0,987>0,05$ ve baba eğitim durumu $p=0,184>0,05$).

Tablo 5.26’da ankete katılan öğrencilerin okul türlerine göre anlamlı farkın olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın alt boyutlarını kapsayan bu incelemede tekyönlü varyans analizi (One Way Anova) ile analiz edilmiştir. Tablo 5.26 incelendiğinde öğrencilerin okul türlerine göre, “duygusal zarar görme ve aşağılanma durumlarına” alt boyutlarında anlamlı bir fark göstermediği tespit edilmiştir ($p=0,150>0,05$).

Konu ile ilgili literatür incelemesi Kavramsal Çerçeve bölümünde yer alan “Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Başlığı” altında verilmiştir.

5.6. Öğrencilerin Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları

Bu başlık altında ana probleme bağlı olarak oluşturulan “Ortaöğretim öğrencilerinin sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn

mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Tablo 5.27 incelendiğinde; dışlanma ve şiddet görme durumlarına ait soruların genel ortalaması 1,70 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin dışlanma ve şiddet görme durumlarına, Tablo 5.28’te 1,40 olan duygusal zarar görme ve aşağılanma durumlarına göre daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir.

	Hiç		Neredeyse Hiç		Bazen		Hemen Hemen Her Zaman		Her Zaman		Ortalama	Genel Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
1-Başka bir çocuktan sizi fiziksel olarak incitmekle ilgili online (çevrimiçi) ya da yazılı mesaj alır mısınız?	770	67,5	183	16,0	145	12,7	20	1,8	23	2,0	1,6	1,70
2-Başka çocuklar sizi kasıtlı olarak online gruplardan çıkarır mı?	805	70,6	172	15,1	139	12,2	10	0,9	15	1,3	1,5	
3-Başka bir çocuk yazılı mesaj ya da online ortamda size kaba bir şey söyler mi?	515	45,1	195	17,1	299	26,2	63	5,5	69	6,0	2,1	
4-Size kızgın olan bir çocuk sizi online gruplardan çıkararak intikam alır mı?	724	63,5	178	15,6	156	13,7	44	3,9	39	3,4	1,7	
5-Güvenliğinizi tehdit eden yazılı ya da online mesaj alır mısınız?	874	76,6	137	12,0	91	8,0	18	1,6	21	1,8	1,4	
10-Online kavgalarda bulunur musunuz?	509	44,6	164	14,4	283	24,8	79	6,9	106	9,3	2,2	

Tablo 5.27. Öğrencilerin Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları

Öğrencilerin sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumlarının toplam ve yüzde oranları Tablo 5.27’de gösterilmiştir. Bu tablo üzerinden Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme soruları tek tek incelenecek olursa;

“Başka bir çocuktan sizi fiziksel olarak incitmekle ilgili online (çevrimiçi) ya da yazılı mesaj alır mısınız?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,6’dır. 953 kişi “hiç”, veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 188kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Başka çocuklar sizi kasıtlı olarak online gruplardan çıkarır mı?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,5’dir. 977 “hiç”, veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 164 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Başka bir çocuk yazılı mesaj ya da online ortamda size kaba bir şey söyler mi?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 2,1’dir. 710 “hiç”, veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 431 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Size kızgın olan bir çocuk sizi online gruplardan çıkararak intikam alır mı?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,7’dir. 902 “hiç”, veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 239 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Güvenliğinizi tehdit eden yazılı ya da online mesaj alır mısınız?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 1,4’dür. Tablo 5.34’deki diğer Likert sorulara oranla en düşük ortalamaya sahip olan sorudur. 1011 “hiç”, veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 130 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir.

“Online kavgalarda bulunur musunuz?” sorusuna verilen yanıtların ortalaması 2,2’dir. Tüm Likert sorular içerisinde en yüksek ortalamaya sahip yani öğrencilerin en çok karşılaştığı durumdur. 673 “hiç”, veya “neredeyse hiç” diyerek böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. 468 kişi ise “bazen”, “hemen hemen her zaman” veya “her zaman” cevabını vererek bu duruma maruz kaldığını belirtmiştir. Ölçeği cevaplayan öğrencilerin yarısına yakını online kavgalarda bulunduğunu belirtmiştir.

Konu ile ilgili literatür incelemesi Kavramsal Çerçeve bölümünde yer alan “Dışlanma ve Şiddet Görme” başlığı altında verilmiştir.

		N	\bar{X}	Standart Sapma	Ortalamanın Standart Hatası	t	P
Dışlanma Şiddet	Kadın	572	1,6425	0,66429	0,02778	-4,428	0,000
	Erkek	569	1,833	0,78414	0,03287		

Tablo 5.28. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarına İlişkin T Testi

Tablo 5.28 incelendiğinde yapılan t testlerinin sonucunda kız ve erkek öğrenciler arasında dışlanma ve şiddet görme durumları açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p=0.000<0,05$). Kız öğrencilerin dışlanma ve şiddet görme durumlarına ilişkin ortalamaları erkek öğrencilere göre daha düşüktür. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, cinsiyet açısından “Dışlanma ve Şiddet” sonuçları karşılaştırıldığında benzerliklere rastlanılmıştır. Erkek öğrencilerin “Dışlanma ve Şiddet” puanları kız öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Küçük, 2016).

		N	Ortalama	Anlamsal Karşılığı
Sınıfı	Lise 1	264	1,74	Çok Düşük
	Lise 2	390	1,74	Çok Düşük
	Lise 3	310	1,78	Çok Düşük
	Lise 4	176	1,65	Çok Düşük
Anne Mezuniyet Durumu	Mezun Değil	34	1,79	Çok Düşük
	İlkokul	286	1,69	Çok Düşük
	Ortaokul	228	1,70	Çok Düşük
	Lise	364	1,76	Çok Düşük
	Üniversite	220	1,81	Düşük
Baba Mezuniyet Durumu	Mezun Değil	20	1,85	Düşük
	İlkokul	186	1,66	Çok Düşük
	Ortaokul	215	1,77	Çok Düşük
	Lise	362	1,67	Çok Düşük
	Üniversite	341	1,83	Düşük
Okul Türü	Anadolu Lisesi	289	1,83	Düşük
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	138	1,60	Çok Düşük
	Fen Lisesi	106	1,91	Düşük
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	412	1,71	Çok Düşük
	Sosyal Bilimler Lisesi	88	1,76	Çok Düşük
	Özel Lise	108	1,60	Çok Düşük

Tablo 5.29. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları

Tablo 5.29’da gösterilmiş olan bulgulara göre sınıf türünün ortalamalarının anlamsal karşılığı incelenmiştir. En düşük ortalama $\bar{x}=1,65$ ile lise 4’lere aittir. Lise 1 ve lise 2. sınıfların ortalamaları birbirine eşit olup $\bar{X}=1,74$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. En yüksek ortalama sahip sınıf düzeyi lise 3. sınıflardır. Lise 1. sınıfların ortalaması $\bar{X}=1,78$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur.

Bulgulara göre anne eğitim düzeyinin ortalamalarının anlamsal karşılığı incelenmiştir. En düşük ortalama $\bar{X}=1,69$ ile anne eğitim düzeyi ilkokul olanlara aittir. Anne eğitim düzeyi ilkokul olanların ortalaması “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. Anne eğitim düzeyi mezun değil, ortaokul ve lise olanları ortalamaları sırasıyla $\bar{X}=1,79$, $\bar{X}=1,70$ ve $\bar{X}=1,76$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. En yüksek ortalama sahip anne eğitim düzeyi üniversite ortalaması $\bar{X}=1,81$ ile “düşük” düzeyde bulunmuştur.

Bulgulara göre baba eğitim düzeyinin ortalamalarının anlamsal karşılığı incelenmiştir. En düşük ortalama $\bar{X}=1,66$ ile baba eğitim düzeyi ilkokul olanlara aittir. Bu baba eğitim düzeyinin ortalaması “çok düşük” olarak bulunmuştur. Baba eğitim düzeyi ortaokul ve lise olanları ortalamaları sırası ile $\bar{X}=1,77$ ve $\bar{X}=1,67$ ile “çok düşük” düzeyde bulunmuştur. En yüksek ortalama sahip baba eğitim düzeyleri mezun değil ve üniversite olup ortalamaları sırasıyla $\bar{X}=1,85$ ve $\bar{X}=1,83$ ile “düşük” düzeyde bulunmuştur.

Tablo 5.29’da gösterilmiş olan bulgulara göre ortalaması en düşük olan okul türleri $\bar{X}=1,60$ ile “Çok Düşük” düzeyde olup anadolu imam hatip lisesi ve özel lisedir. Mesleki ve teknik anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesi ortalamaları sırası ile $\bar{X}=1,71$ ve $\bar{X}=1,76$ ile “Çok Düşük” düzeyde bulunmuştur. En yüksek ortalama sahip okullar anadolu lisesi ve fen lisesidir. Bu okulların ortalamaları sırası ile $\bar{X}=1,83$ ve $\bar{X}=1,91$ ile “Düşük” düzeyde bulunmuştur.

Aşağıda öğrencilerin kişisel özelliklerine göre dışlanma ve şiddet görme durumlarına ilişkin anova testine ait tablo yer almaktadır.

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anamlı Fark
Sınıfı	Gruplar arası	1,907	3	0,636	1,186	0,314	YOK
	Gruplar içi	609,127	1.136	0,536			
	TOPLAM	611,035	1.139				
Anne Mezuniyet Durumu	Gruplar arası	2,373	4	0,593	1,106	0,352	YOK
	Gruplar içi	604,398	1.127	0,536			
	TOPLAM	606,771	1.131				
Baba Mezuniyet Durumu	Gruplar arası	5,975	4	1,494	2,814	0,024	VAR
	Gruplar içi	593,899	1.119	0,531			
	TOPLAM	599,874	1.123				
Okul Türü	Gruplar arası	10,52	5	2,104	3,973	0,001	VAR
	Gruplar içi	601,059	1135	0,53			
	TOPLAM	611,579	1140				

Baba Eğitim Düzeyi için yapılan Levene Testine ilişkin p-değeri=0,578>0,05

Tablo 5.30. Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarına İlişkin Anova Testi

Tablo 5.30’da Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarına İlişkin Anova Testi gösterilmektedir. Bu tablo incelendiğinde öğrencilerin ortaöğretim sınıf düzeylerine ve anne eğitim düzeylerine göre, “dışlanma ve şiddet görme durumları” alt boyutlarında anlamlı bir fark göstermediği tespit edilmiştir (sınıf düzeyi $p=0,314>0,05$, anne eğitim durumu $p=0,352>0,05$). Öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre, “dışlanma ve şiddet görme durumları” alt boyutlarında anlamlı bir fark göstermediği tespit edilmiştir ($p=0,024<0,05$).

Baba eğitim düzeyine göre farklılık elde edilmiş olan sorulara ilişkin farklılık nedenini incelemek adına Post-Hoc Testi yapılması gerekir. En uygun teste karar verebilmek

amacıyla yapılan Levene testine göre “dışlanma ve şiddet görme durumları” alt boyutları için Tukey Testi kullanılmıştır.

Tablo 5.30 incelendiğinde öğrencilerin ortaöğretim okul türlerine göre, “Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarına” alt boyutlarında anlamlı bir fark gösterdiği tespit edilmiştir ($p=0,001<0,05$). Farklılık nedenini incelemek adına Post-Hoc Testi yapılması gerekir. En uygun teste karar verebilmek adına Levene testi kullanılır. Bu araştırmada Levene Testi sonucuna göre Tukey veya Tamhane Testleri kullanılmıştır. Burada çıkan sonuca bakılacak olursa en uygun Post-Hoc Testi Tamhane Testi’dir.

Aşağıda öğrencilerin kişisel özelliklerine göre dışlanma ve şiddet görme durumlarındaki farklılaşmayı incelemeye ilişkin Tukey testi sonuçlarına ait tablo yer almaktadır.

(I) Okul Türü	(J) Okul Türü	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p	Farklılık Görülen Okul Türleri
Mezun Değil(1)	İlkokul(2)	0,19319	0,17144	0,792	
	Ortaokul(3)	0,08488	0,17031	0,988	
	Lise(4)	0,18057	0,16734	0,817	
	Üniversite(5)	0,024	0,16761	1	
İlkokul(2)	Mezun Değil(1)	-0,19319	0,17144	0,792	
	Ortaokul(3)	-0,10831	0,07295	0,573	
	Lise(4)	-0,01262	0,06572	1	
	Üniversite(5)	-0,16919	0,06641	0,081	
Ortaokul(3)	Mezun Değil(1)	-0,08488	0,17031	0,988	
	İlkokul(2)	0,10831	0,07295	0,573	
	Lise(4)	0,09569	0,06273	0,546	
	Üniversite(5)	-0,06089	0,06344	0,873	
Lise(4)	Mezun Değil(1)	-0,18057	0,16734	0,817	
	İlkokul(2)	0,01262	0,06572	1	
	Ortaokul(3)	-0,09569	0,06273	0,546	
	Üniversite(5)	-,15657*	0,05498	0,036	4-5
Üniversite(5)	Mezun Değil(1)	-0,024	0,16761	1	
	İlkokul(2)	0,16919	0,06641	0,081	
	Ortaokul(3)	0,06089	0,06344	0,873	
	Lise(4)	,15657*	0,05498	0,036	

Tablo 5.31. Öğrencilerin Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarınının Babanın Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşma Durumunu Belirlemeye Yönelik Tukey Testi Sonuçları

Tablo 5.31 incelendiğinde Baba Eğitim Düzeyine göre “Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarına” ilişkin farklılık tespiti amacıyla yapılan Tukey Testi sonucunda birbirinden farklılık gösteren baba eğitim düzeyleri tespit edilmiştir. Babası lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin “Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarına” ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan baba eğitim düzeyi lise; ortalaması en düşük baba eğitim düzeyi üniversite olarak belirlenmiştir. Yani dışlanma ve şiddet görme durumlarına en fazla rastlanan ortalama öğrenci sayısı babası lise mezunu öğrencilerde; dışlanma ve şiddet görme durumlarına en az rastlanan ortalama öğrenci sayısı babası üniversite mezunu olan öğrenciler olarak elde edilmiştir.

Tablo 5.32 incelendiğinde p -değeri $<0,05$ olan okul türlerinde farklılık olduğu görülmektedir. Anadolu lisesi ve anadolu imam hatip lisesi; anadolu lisesi ve özel lise; anadolu imam hatip lisesi ve fen lisesi; fen lisesi ve özel lise öğrencilerinin dışlanma ve şiddet görme durumlarına ilişkin ortalamalarının birbirinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalamalardaki farklılıklara göre ortalaması en yüksek olan okul türü fen lisesi; ortalaması en düşük okul türü anadolu imam hatip lisesi olarak belirlenmiştir. Yani dışlanma ve şiddet görme durumlarına en fazla rastlanan ortalama öğrenci sayısı fen lisesi öğrencilerinde; dışlanma ve şiddet görme durumlarına en az rastlanan ortalama öğrenci sayısı anadolu imam hatip lisesi öğrencileri olarak elde edilmiştir.

(I) Okul Türü	(J) Okul Türü	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	P	Farklılık Görülen Okul Türleri
Anadolu Lisesi(1)	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	,22680*	0,07521	0,041	1-2
	Fen Lisesi(3)	-0,08454	0,09043	0,998	
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	0,11791	0,05831	0,488	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	0,06258	0,08083	1	
	Özel Lise(6)	,22553*	0,07196	0,028	1-6
Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	Anadolu Lisesi(1)	-,22680*	0,07521	0,041	
	Fen Lisesi(3)	-,31134*	0,09828	0,026	2-3
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	-0,10889	0,06987	0,854	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	-0,16422	0,08953	0,653	
	Özel Lise(6)	-0,00127	0,08161	1	
Fen Lisesi(3)	Anadolu Lisesi(1)	0,08454	0,09043	0,998	
	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	,31134*	0,09828	0,026	
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	0,20245	0,08604	0,26	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	0,14712	0,10265	0,918	
	Özel Lise(6)	,31007*	0,09582	0,021	3-6
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	Anadolu Lisesi(1)	-0,11791	0,05831	0,488	
	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	0,10889	0,06987	0,854	
	Fen Lisesi(3)	-0,20245	0,08604	0,26	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	-0,05533	0,07589	1	
	Özel Lise(6)	0,10762	0,06636	0,815	
Sosyal Bilimler Lisesi(5)	Anadolu Lisesi(1)	-0,06258	0,08083	1	
	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	0,16422	0,08953	0,653	
	Fen Lisesi(3)	-0,14712	0,10265	0,918	
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	0,05533	0,07589	1	
	Özel Lise(6)	0,16295	0,08682	0,618	
Özel Lise(6)	Anadolu Lisesi(1)	-,22553*	0,07196	0,028	
	Anadolu İmam Hatip Lisesi(2)	0,00127	0,08161	1	
	Fen Lisesi(3)	-,31007*	0,09582	0,021	
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi(4)	-0,10762	0,06636	0,815	
	Sosyal Bilimler Lisesi(5)	-0,16295	0,08682	0,618	

Tablo 5.32. Öğrencilerin Sanal Ortamda Dışlanma ve Şiddet Görme Durumlarının Hangi Okul Türlerine Göre Farklılaşma Durumunu Belirlemeye Yönelik Tamhane Testi Sonuçları

5.7. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma İle Dışlanma ve Şiddet Arasındaki İlişki

Bu başlık altında ana probleme bağlı olarak oluşturulan “Öğrencilerin siber zorba olma durumları, siber mağduriyet durumları, sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları ile sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumları arasında anlamlı ilişki var mı?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin hem siber zorba ve hem de mağdur olma durumlarına ait oranları Tablo 5.33’de gösterilmektedir.

	Evet (n)	Hayır (n)	Evet (%)	Hayır (%)
Toplam (1.141)	163	978	14,29	85,71
Siber Zorba (214)	163	51	76,17	23,83
Siber Mağdur (400)	163	237	40,75	59,25

Tablo 5.33. Öğrencilerin Sanal Ortamda Siber Zorba ve Mağdur Olma Durumları

Araştırmaya katılıp geçerli kabul edilen 1.141 anketten 163 (%14,29) kişi hem siber zorba hem de siber mağdur olduklarını belirtmiştir. Siber zorbalık yapan 214 kişinin %76,17’si aynı zamanda siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Siber zorbalığa maruz kalan 400 kişinin %40,75’i aynı zamanda siber zorbalıkta bulduklarını belirtmiştir.

Tablo 5.34’de hem siber zorba hem de siber mağdur olan öğrencilerin araştırma sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5.34 incelendiğinde, siber zorba ve mağdur olan öğrencileri cinsiyet açısından karşılaştırdığımızda, erkek öğrencilerin %18,3’ü, kız öğrencilerin ise %10,3’ü çeşitli yollarla siber zorbalığa maruz kalan ve siber zorbalık yapan öğrenciler olduklarını ifade etmişlerdir. Elde edilen bulgulara bakılarak erkek öğrenciler ile kız öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma ve siber zorbalıkta bulunma oranlarının erkek öğrencilerde kızlara göre yüksek olduğu görülmektedir.

		Evet (n)	Hayır (n)	Evet (%)	Hayır (%)
--	--	-----------------	------------------	-----------------	------------------

Cinsiyet	Kadın (572)	59	513	10,3	89,7
	Erkek (569)	104	464	18,3	81,7
Sınıf	Lise-1 (264)	42	222	15,9	84,1
	Lise-2 (390)	55	334	14,1	85,9
	Lise-3 (311)	45	265	14,5	85,5
	Lise-4 (176)	21	155	11,9	88,1
Anne Eğitim Durumu	Mezun Değil (34)	6	28	17,6	82,4
	İlkokul (286)	39	246	13,6	86,4
	Ortaokul (228)	33	195	14,5	85,5
	Lise (364)	49	315	13,5	86,5
	Üniversite (220)	34	186	15,5	84,5
Baba Eğitim Durumu	Mezun Değil (20)	5	15	25,0	75,0
	İlkokul (186)	28	157	15,1	84,9
	Ortaokul (215)	31	184	14,4	85,6
	Lise (362)	47	315	13,0	87,0
	Üniversite (341)	49	292	14,4	85,6
Okul Türü	Anadolu Lisesi (289)	31	258	10,7	89,3
	Anadolu İmam Hatip Lisesi (138)	23	114	16,7	83,3
	Fen Lisesi (106)	24	82	22,6	77,4
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (412)	69	343	16,7	83,3
	Sosyal Bilimler Lisesi (88)	10	78	11,4	88,6
	Temel Lise (108)	6	102	5,6	94,4

Tablo 5.34. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Hem Siber Mağdur Olma Hem de Siber Zorbalık Yapma Durumları

Siber zorba ve mağdur olan öğrencilerin oranlarını sınıf değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, lise 1. sınıf öğrencilerinin %15,9'u, lise 2. sınıf öğrencilerinin %14,1'i, lise 3. sınıf öğrencilerinin %14,5'i ve lise 4. sınıf öğrencilerinin %11,9'u siber zorba ve mağdurdur. Buradan elde edilen bulgulara göre en fazla siber zorba ve mağdur olanlar lise 1. sınıf öğrencileri ve en az lise 4. sınıf öğrencileridir.

Siber zorba ve mağdur olan öğrencilerin oranların oranlarını anne eğitim durumu değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, anne eğitim düzeyi mezun değil olan öğrencilerin en yüksek oranda siber zorba ve mağdur olan öğrenciler oldukları görülmektedir. Anne eğitim durumu mezun değil olan öğrencilerin %17,6'sı siber zorba ve mağdurdur. Anne eğitim durumu ilkokul olan öğrencilerin %13,6, ortaokul olan öğrencilerin %14,5'i, lise olan öğrencilerin %13,5'i ve üniversite olan öğrencilerin %15,5'i siber zorba ve mağdur olduklarını belirtmişlerdir.

Siber zorba ve mağdur olan öğrencilerin oranların baba eğitim durumu değişkeni açısından karşılaştırdığımızda, baba eğitim düzeyi mezun değil olan öğrencilerin en fazla siber zorba ve mağdur oldukları görülmektedir. Baba eğitim durumu mezun değil olan öğrencilerin %25’i siber zorba ve mağdur olduklarını belirtmişlerdir. En düşük oran %13 ile baba mezuniyet durumu lise olanlara aittir. Diğerleri ise sırası ile ilkokul %15,1, ortaokul %14,4 ve üniversite %14,4’dür. Öğrencilerin anne mezuniyet durumu ile baba mezuniyet durumunun siber zorba ve mağduriyet durumları ile ilişkisi çok benzer çıkmıştır. Her ikisinde de fark ile anne ve babası mezun olmayanların siber zorba ve mağduriyet oranları yüksek bulunmuştur.

Tablo 5.34 incelenerek siber zorba ve mağdur olan öğrencilerin oranlarını okul türü açısından karşılaştırdığımızda, en yüksek oran %22,6 ile fen lisesidir. En düşük orana sahip olan okul %5,6 ile temel lisedir. Diğer okulların oranları ise %10,7 anadolu lisesi, %16,7 anadolu imam hatip lisesi, %16,7 mesleki ve teknik anadolu lisesi ve %11,4 sosyal bilimler lisesidir.

Aşağıda Tablo 5.35’te siber zorbalık, siber mağduriyet, duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları ile dışlanma ve şiddet görme durumları arasındaki korelasyon analizi verilmiştir.

Tablo 5.35 incelendiğinde öğrencilerin “Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları” ile “Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları” arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki, “Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları” ile “Siber zorbalık” ve “Siber Mağduriyet” düzeyleri arasında ise pozitif yönlü zayıf bir ilişki vardır. Yani öğrencilerin “Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları” arttıkça “Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları” ile “Siber Zorbalık” ve “Siber Mağduriyet” düzeyleri artmaktadır.

		Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma	Dışlanma ve Şiddet Görme	Siber Mağduriyet	Siber Zorbalık
Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma	Pearson Korelasyon	1	,657**	,261**	,352**
	p-değeri		0	0	0
	N	1.141	1.141	1.140	1.140
Dışlanma ve Şiddet Görme	Pearson Korelasyon	,657**	1	,383**	,395**
	p-değeri	0		0	0
	N	11.41	1.141	1.140	1.140
Siber Mağduriyet	Pearson Koleraysan	,261**	,383**	1	,414**
	p-değeri	0	0		0
	N	1.140	1.140	1.140	1.140
Siber Zorbalık	Pearson Korelasyon	,352**	,395**	,414**	1
	p-değeri	0	0	0	
	N	1.140	1.140	1.140	1.140

Tablo 5.35. Öğrencilerin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Duygusal Zarar Görme ve Aşağılanma Durumları ve Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

“Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları” ile “Siber Zorbalık” ve “Siber Mağduriyet” düzeyleri arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki vardır. Yani öğrencilerin “Dışlanma ve Şiddet Görme Durumları” arttıkça “Siber Zorbalık” ve “Siber Mağduriyet” düzeyleri artmaktadır.

“Siber Zorbalık” ve “Siber Mağduriyet” düzeyleri arasındaki ilişkiye bakılacak olursa; öğrencilerin “Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet” düzeyleri arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır. Diğer bir deyişle öğrencilerin “Siber Zorbalık” düzeyleri arttıkça “Siber Mağduriyet” düzeyi de artmaktadır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalar siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişki ile benzer sonuçlara rastlanılmıştır. Öğrencilerle yapılan araştırma sonucuna göre siber zorbalığa uğramış olma ile siber zorbalık yapma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Gelibolu ve Diğerleri, 2016; Özdemir, 2015; Sabancı, 2018). Siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında düşük düzeyde pozitif ilişki olduğu görülmüştür (İğdeli, 2018). Siber zorbalıkta bulunmuş olmasının ileride siber mağdur olmayı yordamadığı fakat siber mağdur olanların ileride siber zorba olma durumunu yordadığı görülmüştür (Akgül, 2018).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın temel konusunu “Ortaöğretim öğrencilerinin farklı okul türleri açısından siber zorba ve siber mağdur olma durumları nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır.

Ana probleme bağlı olarak yanıt aranan ilk soru; “Ortaöğretim öğrencilerinin internet ve akıllı telefon kullanım durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusu olmuştur. Bu soru kapsamında bilgisayar, akıllı telefon, tablet, internet kullanımı, internet ve bilişim cihazlarının kullanım sıklığı ve bu cihazların en çok ne amaçla kullandıklarına dair 12 soru yer almaktadır.

Ortaöğretim okullarında yapılan bu araştırmadan elde edilen verilere göre, öğrencilerin neredeyse tamamında akıllı telefon, bilgisayar veya tablet ve kişisel internet bulunmakta. Ortaöğretim öğrencilerinin internete en çok bağlandıkları cihaz %87,19 oranla cep telefonudur. Öğrencilerin genel olarak günlük internete bağlı kalma süreleri 3 saati geçmektedir. Ayrıca öğrencilerin yarısından fazlasının okul içinde de internete bağlandığı, öğrencilerin dörtte birinin ise ders sırasında internet kullandıkları tespit edilmiştir.

Cinsiyet açısından bakıldığında, erkek öğrencilerin genel olarak kız öğrencilerden daha fazla bilgisayar, akıllı telefon ve tablete sahip olduğu görülmektedir. Yine internet ortamında erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazla zaman harcadıklarını belirtmişlerdir. Cinsiyet açısından bakıldığında anne baba denetiminin olması, kişisel internete sahip olma ve okul içinde internete bağlı olma durumlarında bir farklılığa rastlanmamaktadır.

Sınıf değişkeni açısından bakıldığında, lise 4’lerin genel olarak diğer öğrencilerden daha fazla akıllı telefon ve internete sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca günlük internete en fazla lise 4’ler zaman harcadıklarını, ayrıca bu öğrenciler okul içinde ve ders sırasında internete diğer öğrencilerden daha fazla bağlandıklarını belirtmişlerdir.

Anne eğitim durumu açısından bakıldığında, annesinin eğitim durumu üniversite olan öğrencilerin diğer öğrencilerden daha fazla bilgisayar, akıllı telefon, tablet ve internete sahip oldukları görülmektedir. Lise mezunu annelerin çocuklarının internete girme sürelerini daha çok denetledikleri görülmektedir. Öğrencilerin internete bağlandıkları cihaz ile okul içerisinde internete bağlı olma durumlarında bir farklılığa rastlanılmamaktadır.

Baba eğitim durumu açısından bakıldığında, babasının eğitim durumu üniversite veya lise olan öğrencilerin, baba eğitim durumu mezun değil, ilkokul ve ortaokul olan

öğrencilerden daha fazla bilgisayar, akıllı telefon, tablet ve internete sahip oldukları görülmektedir.

Okul türü açısından bakıldığında, fen lisesinde okumakta olan öğrencilerin diğer öğrencilerden daha fazla bilgisayar, akıllı telefon, tablet ve internete sahip olduğu görülmektedir. İnternete girme süreniz anne baba ya da bir başka aile büyüğü tarafından denetleniyor mu sorusuna en fazla evet cevabını veren okul türünün anadolu imam hatip lisesi ve en fazla hayır cevabını veren okul türünün ise sosyal bilimler lisesi olduğu belirlenmiştir. İnternette ve internet olmadan bilgisayarda en uzun vakit geçiren öğrencilerin mesleki ve teknik anadolu lisesi türünde oldukları belirlenmiştir.

Ana probleme bağlı olarak yanıt aranan ikinci soru; “Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba olma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusudur. Araştırma ölçeğinin üçüncü bölümü olan sanal ortam etkileşimi kısmında yer alan 9 maddeden oluşan 3. sorusunda bu maddeye yanıt aranmaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre ortaöğretim okullarında, sınıf, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumları açısından siber zorbalık oranlarında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalıkta bulduklarını belirtmişlerdir. Okul türü açısından bakıldığında fen liselerinde okuyan öğrencilerin en fazla siber zorbalıkta bulunan öğrenciler olduğu ve özel lise öğrencilerinin en az siber zorbalıkta bulunan öğrenciler olduğu görülmektedir.

Ana probleme bağlı olarak yanıt aranan üçüncü soru; “Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusudur. Araştırma ölçeğinin üçüncü bölümü olan sanal ortam etkileşimi kısmında yer alan 9 maddeden oluşan 1. sorusunda bu maddeye yanıt aranmaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre ortaöğretim okullarında, kişisel özellikler ve okul türü açısından siber mağduriyet oranlarında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Öğrenciler sanal ortamda en fazla resimli mesaj ve kişisel video ile mağdur edildiklerini belirtmişlerdir. Siber zorbalığa maruz kalan öğrenciler ders başarılarının düştüğünü ve ruh sağlıklarının bozulduğunu ifade etmiştir. Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin en çok yardım istedikleri kişilerin arkadaşları ve aileleri oldukları tespit

edilmiştir. En az yardım istedikleri kişiler ise genelde okul yöneticileri ve öğretmenleri olmaktadır.

Ana probleme bağlı olarak yanıt aranan dördüncü soru; “Ortaöğretim öğrencilerinin sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusudur. Araştırma ölçeğinin dördüncü bölümü olan sanal ortamda rahatsız edici davranışlar kısmında yer alan 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13. sorular olmak üzere toplam 7 Likert maddeden oluşmaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre ortaöğretim okullarında, sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumlarında kişisel özellikler ve okul türü açısından anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır.

Ana probleme bağlı olarak yanıt aranan beşinci soru; “Ortaöğretim öğrencilerinin sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumları cinsiyet, okuduğu sınıf, ebeveyn mezuniyet durumu ve okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusudur. Araştırma ölçeğinin dördüncü bölümü olan sanal ortamda rahatsız edici davranışlar kısmında yer alan 1, 2, 3, 4, 5, 10. sorular olmak üzere toplam 6 Likert maddeden oluşmaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre ortaöğretim okullarında, sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumlarında sınıf düzeyi ve anne eğitim durumu açısından anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. Cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin kızlara göre daha yüksek oranda dışlanma ve şiddet görme durumlarına maruz kaldıkları görülmektedir. Baba eğitim durumu açısından bakıldığında, baba eğitim durumu lise olan öğrencilerin dışlanma ve şiddet görme durumlarına daha fazla maruz kaldıkları ve baba eğitim durumu üniversite olan öğrencilerin ise dışlanma ve şiddet görme durumlarına daha az maruz kaldıkları görülmektedir. Okul türü açısından bakıldığında, fen lisesinde okumakta olan öğrencilerin dışlanma ve şiddet görme durumlarına daha fazla maruz kaldıkları ve anadolu imam hatip lisesinde okumakta olan öğrencilerin ise dışlanma ve şiddet görme durumlarına daha az maruz kaldıkları görülmektedir.

Ana probleme bağlı olarak yanıt aranan altıncı soru; “Öğrencilerin siber zorba olma durumları, siber mağduriyet durumları, sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları ile sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumları arasında anlamlı ilişki var mı?” sorusudur.

Araştırmadan elde edilen verilere göre ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba olma durumları, siber mağduriyet durumları, sanal ortamda duygusal zarar görme ve aşağılanma durumları ile sanal ortamda dışlanma ve şiddet görme durumlarının tümünün birbiri ile pozitif yönde ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, okullarda yapılan siber zorbalığın önlenmesi ve siber zorbalığa maruz kaldıktan sonra yapılabileceklerle ilgili şu önerilerde bulunulabilir;

1. Öğrencilere akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve internetin doğru kullanımı ile ilgili eğitimler verilmeli.
2. Öğrencilerin okul içinde boş zamanlarını değerlendirebilecekleri sosyal faaliyetler artırılmalı.
3. Öğrencilerin kullanmakta olduğu bilgisayar, tablet ve telefon gibi cihazlara filtre programlar yüklenmeli ve bu cihazlarda serbest kullanımın önüne geçilmeli.
4. Öğrencilerin okul içinde telefon kullanmaları ve internet erişimleri kısıtlanmalı.
5. Öğrencilerin ders sırasında telefon kullanmaları ve internet erişimleri tamamen yasaklanmalı ve bu yasak denetlenmeli.
6. Öğrencilerin ev içerisinde internette geçirdikleri süre kısıtlanmalı.
7. Fen liseleri ve sosyal bilimler liselerinde siber zorbalık ve mağduriyetin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sebeple bu okul türlerinde siber zorbalıkla ilgili daha fazla bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
8. Fen liseleri ve sosyal bilimler liselerinde siber zorbalık ve mağduriyetin daha fazla olduğu araştırılmalı ve bu konuda önlem çalışmaları yapılmalı.
9. Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerinin okul paydaşlarından (rehber öğretmen, ders öğretmeni ve okul yöneticileri) yardım istememe nedenleri araştırılmalı.
10. Öğrencilerin okul yöneticileri ve öğretmenlerle ilişkilerini güçlendirecek çalışmalar yapılmalı.
11. Öğrencilerin yaşadıkları siber zorbalık sonucu olarak duygusal zarar görmeleri ve aşağılanmaları durumunda nasıl bir yardımda bulunulabileceği konusunda çalışmalar yapılmalı.

12. Öğrencilerin yaşadıkları siber zorbalık sonucu olarak dışlanma ve şiddet görmeleri durumunda nasıl bir yardımda bulunulabileceği konusunda çalışmalar yapılmalı.
13. Öğrenci velilerine akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve internet kullanımı ile ilgili bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı.
14. Öğrenci velilerine sanal ortam denetimi ve bu denetimin önemi ile ilgili eğitimler verilerek bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı.
15. Öğrenci velilerine siber zorbalık ve mağduriyet konusunda eğitimler verilerek bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı.
16. Öğretmenlere akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve internetin eğitim amaçlı kullanımı ve bu eğitimlerin öğrencilere yönelik eğlenceli hale getirilmesi ile ilgili eğitimler verilmeli.
17. Tüm okul paydaşlarına, velilere ve öğrencilere güvenli internet kullanımı ile ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmalı.

KAYNAKLAR

- 5237 Türk Ceza Kanunu, Onuncu Bölüm. (2016, 03 24). Resmi Gazete (25611).
- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). "İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları". *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 105-121.
- Akbulut, Y. (2013). "Çocuk ve Ergenlerde Bilgisayar ve İnternet Kullanımının Gelişimsel Sonuçları". *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 53-68.
- Akca, E. B., Sayımer, İ. ve Ergül, S. (2015). "Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Siber Zorbalık Deneyimleri Ankara Örneği". *Global Media Journal TR Edition*.
- Akgül, G. (2018). *Ergenlerde Gelişimsel Değişkenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlişkinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksaray, S. (2011). "Siber Zorbalık". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 405-432.
- Aküzüm, C. ve Behçet, O. (2015). "Yönetici ve Öğretmen Görüşleri Açısından Okullarda Görülen En Yaygın Şiddet Olayları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri". *Ekev Akademi Dergisi*, 1-30.
- Arıçak, O. T. (2009). "Üniversite Öğrencilerindeki Siber Zorbalık Davranışlarının Bir Yordayıcısı Olarak Psikiyatrik Belirtiler". *Eurasian Journal Of Educational Research*, 167-184.
- Arıçak, O., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). "Siber Zorbalık Ölçeğinin İlk Psikometrik Bulguları". *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 101-114.
- Arıçak, O., Tanrıku, T. ve Kınay, H. (2012). "Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları". *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1-6.
- Arıkan, Y. ve Duymaz, S. (2014). "Gerçek Yaşam Durum Senaryolarıyla Bilişim Etiği Ölçeğini Türkçeye Uyarlama Çalışması". *Ege Eğitim Dergisi*, 318-337.
- Aslan, A. ve Doğan, B. (2017). "Çevrimiçi Şiddet Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak "Potinss"". *Marmara İletişim Dergisi*, 95-119.
- Aslan, S. ve Aşıcı, H. (2011). "Ergenlerde Okul Zorbalığının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 71-84.
- Ateş, B. ve Güler, M. (2016). "Ergenlerde Siber Zorbalığın Yordayıcısı Olarak Algılanan Sosyal". *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 391-409.
- Atik, G., Özmen , O. ve Kemer, G. (2012). "Zorbalık ve Boyun Eğme Davranışı". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 191-208.
- Ayas, T. ve Horzum, M. (2010). "Sanal Zorba/Kurban Ölçek Geliştirme Çalışması". *Akademik Bakış Dergisi*.

- Batmaz, M. ve Ayas, T. (2013). "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorbalık Deneyimlerinin Yordanması". *Sakarya University Journal of Education*, 43-53.
- Bayar, Y. ve Uçanok, Z. (2012). "Ergenlerin Dâhil Oldukları Zorbalık Statülerine Göre Okul Sosyal İklimi ve Genellenmiş Akran Algıları". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2337-2358.
- Bayar, Y. ve Uçanok, Z. (2012). "Okul Sosyal İklimi ile Geleneksel ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler Genellenmiş Akran Algısının Aracı Rolü". *Türk Psikoloji Dergisi*, 101-114.
- Baykal, F. (2016, Haziran). *Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etmenlerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Bayram, N. ve Saylı, M. (2013). "Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı". *İÜHFİM C.LXXI*, 107-116.
- Bıyık, Y. (2016). *Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri Arasında Siber Mağduriyet, Kişisel Özellikler ve İletişim Becerileri İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). "Okul Ortamı ve Sanal Ortamda Meydana Gelen Akran Zorbalığı Ne Ölçüde Örtüyor?" *Türk Psikoloji Dergisi*, 81-96.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükıldırım, İ. ve Dilmaç, B. (2015). "Siber Mağdur Olmanın İnsani Değerler ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Değerler Eğitim Dergisi*, 7-40.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S. ve Pepsöy, S. (2012). "Ergenlerde İlişkisel-Karşılıklı Bağımlı Benlik Kurgusu, Siber Zorbalık ve Psikolojik Uyumsuzluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Biliöleri*, 637-653.
- Çetin, B., Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2011). "Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Bir Yordayıcısı Olarak İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar Ergenler İçin Bir Ön Çalışma". *International Online Journal of Educational Sciences*, 1064-1080.
- Dam, H. (2008). "Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 75-99.
- Demir, E. ve Akbulut, Y. (2017). "Çevrimiçi Sosyal Ağların Öğretim Amaçlı Kabul ve Kullanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi". *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 52-87.
- Dilber, Y. (2013). *Ergenlerde Görülen Siber Zorba/Mağdur Yaşantılarının Utanç/Suçluluk ve İntikam Duyguları Çerçevesinde İncelenmesi (Bursa İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Dilmaç, B. (2009). "Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar, Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory ve Practice*, 1291-1325.
- Dönmez, O. ve Akbulut, Y. (2016). "Siber Zorbalık Çalışmalarında Sosyal Beğenirlik Etmeni". *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 1-18.
- Dülger, M. V. (2014). *Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ekşi, F. (2012). "Narsistik Kişilik Özelliklerinin İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalığı Yordama Düzeyinin Yol Analizi ile İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri • Educational Sciences: Theory ve Practice*, 1683-1706.
- Ekşi, F. ve Ümmet, D. (2013). "Bir Kişilerarası İletişim Problemi Olarak İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Psikolojik Danışma Açısından Değerlendirilmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 91-115.
- Erbıçer, E. S. (2017, Ekim). "Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin Sosyal Uyuma ve Bazı Kişisel Değişkenlere Göre İncelenmesi". *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Erdem, H., Türen, U. ve Kalkın, G. (2017). "Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) Yayılımı Türkiyeden Üniversite Öğrencileri ve Kamu Çalışanları Örneklemi". *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 1-13.
- Erden, İ. O. (2017). "Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri". *Online Journal of Technology Addiction ve Cyberbullying*, 1-26.
- Erdur-Baker, Ö. (2012). Görünümleri ve İlgili Değişkenleriyle Siber Zorba ve Siber Kurbanlar. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi/ Bildiriler Kitabı* (s. 277-295). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ergün, İ. (2008). *Siber Suçların Cezalandırılması ve Türkiye'de Durum*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Eroğlu, A. ve Bayraktar, S. (2017). "İnternet Bağımlılığı ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi". *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 184-199.
- Eroğlu, Y. (2014, Ekim). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Eroğlu, Y. ve Güler, N. (2015). "Koşullu Öz-Değer Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Sakarya University Journal of Education*, 118-129.
- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). "Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek ve Siber Mağduriyet Yapısal Eşitlik Modeli ile Bir İnceleme". *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*.

- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). "Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi". *Eğitim ve Bilim*, 93-107.
- Evegü, E. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalığın Utangaçlık ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Gelibolu, M. F., Bayır, E. A., Demiralay, R. ve Akdenizli, İ. (2016). *Öğrencilerin Siber Mağduriyet Yaşama Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. 3. Uluslararası Eğitimde Yeni Yönelimler Konferansı, 107-115
- Gencer, H. (2017). *Ortaokul Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Davranışları ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Gençdoğan, B. ve Çıkırcı, Ö. (2015). "E_zorbalık Ölçeği ve E_mağduriyet Ölçeğinin Türkçe Formlarının Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları". *Eğitimde Kuram ve Uygulama Journal of Theory and Practice in Education*, 359-373.
- Gezgin, D. M. ve Çuhadar, C. (2012). "Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Düzeylerinin İncelenmesi". *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 92-104.
- Giulia, M. U. R. A., Topcu-Uzer, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Diamantini, D. (2017). "Siber Zorbalık Üzerine Ülkeler Arası bir Karşılaştırma: İtalya ve Türkiye Örnekleri". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 80-93.
- Gökçe, A. T. (2013). "Sınıf Öğretmenlerinin Adaylık Dönemlerinde Yaşadıkları Mesleki Sorunlar". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, No:23 .
- Gökçearslan, ř. ve Seferoğlu, S. S. (2016). "Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Kullanım Biçimleri: Riskli Davranışlar ve Fırsatlar". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 383-404.
- Görücü, R. A. (2016). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuk ve Ergenlerin Siber Zorbalık ve Mağduriyeti ile İlişkili Etmenlerin Araştırılması*. Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Gülen, H. (2017). *Ergenlerin Problem Çözme Becerileri ve Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Horzum, M. B. ve Ayas, T. (2013). "Rehber Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Fakındalık Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Göre İncelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 195-205.
- İğdeli, F. (2018, Mayıs). *Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalık Duyarlılıklarının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- İnandı, Y. ve Yıldız, S. (2014). "Lise Okul Yöneticilerinin Okullarda Şiddeti Önleme Yeterlikleri Mersin İli Örneği". *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 137-147.
- İnselöz, N. T. ve Uçanok, Z. (2013). "Ergenlerde Sanal Zorbalık Nedenler Duygular ve Baş Etme Yollarının Niteliksel Analizi". *Türk Psikoloji Yazıları*, 20-44.
- İnternet: Arslan, Y. E. (2018). *Siber Zorbalığın Hukuki Değerlendirmesi*. <http://www.siberzorba.com/siber-zorbalik/siber-zorbaligin-hukuki-degerlendirmesi/0/>, Son Erişim Tarihi: 04.05.2019.
- İnternet: Çapulcuoğlu, U. (2016, 09). *Zorbalığın Sanal Hali Sanal Zorbalık Nedenleri Sonuçları ve Önlenmesi*. Tavsiye Ediyorum Web Sitesi Makale Kütüphanesi: http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_17178.htm, Son Erişim Tarihi: 14.03.2018.
- İnternet: Köse, E. (2017, 09 21). *Bu Oyunu Oynayanlar Kendini Öldürüyor: Mavi Balina Nedir?* Birgün: <https://www.birgun.net/haber-detay/bu-oyunu-oynayanlar-kendini-olduruyor-mavi-balina-nedir-180580.html>, Son Erişim Tarihi: 27.09.2017.
- İnternet: MEM, A. (2018). *www.meb.gov.tr*. <http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar>, Son Erişim Tarihi: 28.12.2017.
- İnternet: *Okullar ve Diğer Kurumlar*. (tarih yok). *www.meb.gov.tr*: <http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar>, Son Erişim Tarihi: 28.12.2018.
- İnternet: *Orta Öğretim Genel Müdürlüğü*. (tarih yok). http://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_05/07092423_ogmokultanitim.pdf, Son Erişim Tarihi: 17.04.2018.
- İnternet: ÖSYM. (2018). Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi: <http://www.osym.gov.tr/TR,2666/tablo-7-okul-turleri.html>, Son Erişim Tarihi: 11.04.2018.
- İnternet: TÜİK. (2013, Ağustos Pazartesi). *06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya*. Ankara: tuik.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 11.11.2018.
- İnternet: TÜİK. (2018, Ağustos Pazartesi). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni: <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24862>, Son Erişim Tarihi: 19.11.2018.
- İnternet: TÜİK. (2018). *TUIK-Haber Bülteni / Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*. Ankara: tuik.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 17.04.2018.
- Kağan, M. ve Ciminli, A. (2016). "Ergenlerde Sanal Zorbalık ve Mağduriyetin Cinsiyet, Sınıf, Okul Değişkenleri ve Kişilik Özellikleri ile İlişkisinin İncelenmesi". *Online Journal of Technology Addiction ve Cyberbul*, 14-34.
- Kalyon, A., Balcı, İ. ve Şahin, M. (2016). "İnternet Bağımlılığının Medtyada Yansımaları". *International Journal of Human Sciences*, 2520-2532.

- Kara, H. ve Kaçar, M. (2017). "Akran Zorbalığı ve Toplumsal Önemi İki Olgu Sunumu". *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 114-119.
- Karaman, Ö. ve Yurtal, F. (2015). "Şiddetin Yaygın Olduğu Okullarda Öğrencilerin Okul İklimine İlişkin Algıları". *Elementary Education Online*, 421-429.
- Kavuk, M. ve Keser, H. (2016). "İlköğretim Okullarında Siber Zorbalık". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 520-535.
- Kaya, A. ve Kaya, B. (2014). "Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Algısı". *International Journal of Human Sciences*, 346-361.
- Keser, H. ve Kavuk, M. (2015). "Okulda Siber Zorbalık Farkındalık Anketinin Geliştirilmesi". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17-30.
- Kestel, M. ve Akbıyık, C. (2016). "Siber Zorbalığın Öğrencilerin Akademik Sosyal ve Duygusal Durumları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 844-859.
- Kocabaş, O. ve Çetin, S. (2015, Şubat 26-27). 20. Y.Y. *Gençlik ve Dijital Aktivizm Ankara Tuzluca Yır Örneği*. Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Kuşaklar ve Kimlikler, İstanbul.
- Korkmaz, K. (2018). *Bilişsel Davranışçı Temelli Siber Zorbalık Önleme Programının Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Kuyucu, M. (2017). "Gençlerde Akıllı Telefon Kullanımı Ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Sorunsalı Akıllı Telefon(Kolik) Üniversite Gençliği". *Global Media Journal TR Edition*, 328-359.
- Kuzu Demir, E. B. ve Akbulut, Y. (2017). "Çevrimiçi Sosyal Ağların Öğretim Amaçlı Kabul ve Kullanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi". *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 52-87.
- Küçük, S. (2016). *Siber Zorbalık Ölçeği Türkçe Uyarlaması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Küçük, S. (2017). "Siber Zorbalık Ölçeği Türkçe Uyarlaması". *Adli Tıp Bülteni*, 172-176.
- Metin, K. E. (2017). *Ortaokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri ve Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Metli, G. (2017). *Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve İnsani Değerleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mihçı, P. ve Çakmak, E. (2017). "Öğrenci Siber Sağlık Ölçekleri Geliştirme Çalışması". *GEFAD / GUGJEF* 37(2), 457-491.
- Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. (2016). Türkiye: Resmi Gazete (29870).

- Odabaşı, H. (2017). *Dijital Yaşamda Çocuk*. Ankara: Pegem Akademi.
- Oktik, N. (2012). Sosyal Kontrol Çocuk ve İnternet. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi/ Bildiriler Kitabı* (s. 297-309). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ögel, K. (2014). *Bağımlı Aileleri İçin Rehber Kitap Alkol, Uyuşturucu, Bilgisayar, Sigara ve Diğer Bağımlılıkları Olanların Yakınlarına Bilgiler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önder, F. C. ve Yurtal, F. (2008). "Zorba Kurban ve Olumlu Özellikler Taşıyan Ergenlerin Aile Özelliklerinin İncelenmesi". *KUYEB*, 8(3), 821-833.
- Özbay, A. (2013, Haziran). *Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). "Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 605-626.
- Özdemir, S. (2015). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Anne-Baba ve Akran İlişkilerine Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdinçer Arslan, S. ve Savaşer, S. (2009). "Okulda Zorbalık". *Milli Eğitim*, 218-228.
- Özen, E. (2018). *Yarık Damak-Dudak Tanılı Ergenlerde Psikiyatrik Komorbidite, Psikolojik Profilin Belirlenmesi ile Problemlili İnternet Kullanımı ve Geleneksel-Siber Zorbalık-Mağduriyet İlişkisinin İncelenmesi*. Tıp Fakültesi Uzmanlık Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi, İsparta.
- Özer, G. (2016, Haziran). *Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri ile Siber Zorbalığın Öğrenciler Üzerindeki Etkileri ve Öğrencilerin Siber Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özer, H. (2016). *Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Tutum ve Duyarlılıklarının Drama Metoduyla İncelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Peker, A. (2014). "Ergenlerin Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi". *Online Journal Of Technology Addiction ve Cyberbullying*.
- Peker, A. (2015). "Ergenlerin Saldırganlık ve Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi". *EKEV Akademi Dergisi*, 323-337.
- Peker, A. (2015). "Negatif Duygunun Siber Zorbalık ve Mağduriyete İlişkin Yordayıcı Rolünün İncelenmesi". *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1633-1646.
- Peker, A. (2015). "Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Statülerini Yordayan Risk Faktörlerinin İncelenmesi". *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 57-75.

- Peker, A. ve İskender, M. (2015). "İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11-22.
- Peker, A., Eroğlu, Y., ve Ada, Ş. (2012). "Ergenlerde siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 185-206.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2012). "Boyun Eğici Davranışlar ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi". *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 205-221.
- Pekşen Süslü, D. (2016, Eylül). *Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Benlik Saygısı, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, Z. ve Bayraktar, S. (2016). "Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi". *Mediterranean Journal of Humanities*, 115-132.
- Sabancı, Y. (2018). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Yordayıcıları Olarak Akılcı Olmayan İnançlar Psikolojik Sağlık ve Psikolojik İhtiyaçlar*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Seçkin, Z. (2017). *Örgütlerde Mobbing ve Siber Zorbalık*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Semerci, A. (2017). "Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyet Durumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1285-1300.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalık/ Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Singer, P. ve Friedman, A. (2015). *Siber Güvenlik ve Siber Savaş*. Ankara: Buzdağı Yayınevi.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008). "Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Söylemez, M. ve Balaman, F. (2015). "Bilişimin Etik Olarak Kullanımının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 115-128.
- Subrahmanyam, K. (2013). Ergenlerde Yeni Medya Kullanımının Etkileri/ Sosyal Etkiler ve Beliren Bilişsel Etkiler. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi/Bildiriler Kitabı-2* (s. 223-242). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Tamer, N. (2014, Haziran). *Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Alguları ve Buna Yönelik Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitimi: Pilot Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2014). "Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Alguları". *Online Journal Of Technology Addiction ve Cyberbullying*, 1-20.

- Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2015). *Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları ve Buna Yönelik Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitimi Pilot Uygulama*. Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre, İstanbul.
- Tanrıkulu, T. (2013). *Siber Zorbalıkla İlgili Değişkenlerin İncelenmesi ve Gerçeklik Terapisi Yönelimli Bir Müdahale Programının Siber Zorbaca Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Tanrıkulu, T., Kınay, H. ve Arıca, O. (2013). "Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38-47.
- Taştekin, E. (2016). *Ergenlerin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Saygısı ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Taylan, H. H., Aydın, F. ve Topal, M. (2017). "Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Sakarya İli Örneği". *Online Journal of Technology Addiction ve Cyberbullying*, 41-59.
- Topçu, Ç. ve Baker, Ö. (2016). "Zorbalığa Uğrayan Ergenlerin Yardım Alma Davranışı ve Yardım Kaynakları". *Ege Eğitim Dergisi*, 127-145.
- Totan, T. (2015). "Okulda Zorbalığı Önlemede Eğitimcilere ve Ebeveynlere Öneriler". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 7*, 191-201.
- Uğur, S. (2016). "E-Öğrenmede Küresel Politikalar ve Siber Şeffaflık İçin Başarılı Stratejilerin Geliştirilmesi". *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 198-210.
- Ural, B. ve Özteke, N. (2010). *Okulda Zorbalık*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E. ve Şahin, M. (2014). "Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalık Duyarlılıkları ve Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeğinin Bazı Psikometrik Özellikler". *Ege Eğitim Dergisi*, 191-210.
- Ümmetler İlhan, A. (2016). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlık Düzeyleri ile Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi (Çekmeköy Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ünalnış, M. ve Şahin, R. (2012). "Şiddete Yönelik Tutum ve Okul Zorbalığı". *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 63-72.
- Ünver, H. (2016). *Siber zorbalık ile problemlili internet kullanımı ve riskli internet davranışı arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin çeşitli demografik özellikler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünver, H., Şimşek, N. E., Olgun, N. N., Şahin, A., Şişmanlar, Ş. G., Coşkun, A. ve Biçer, Ü. (2016). "Sosyal Medya ve Ceza Sorumluluğu Bir Olgu Sunumu". *Adli Tıp Bülteni*, 21(3), 193-195.

- Yaman, E., Karakülah, D ve Dilmaç, B. (2013). "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Değerlerini Yordayan İki Önemli Değişken Siber Zorbalık Eğilimleri ve Okul Kültürü Arasındaki İlişki". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 323-337.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). "Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (<http://sbe.gantep.edu.tr>), 819 -833.
- Yaman, E. ve Sönmez, Z. (2015). "Ergenlerin Siber Zorbalık Eğilimleri". *Online Journal Of Technology Addiction ve Cyberbullying*, 18-31.
- Yaman, E., Peker, A. ve Yaman, E. (2011). *Başa Çıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Yaman, F., Dönmez, O., Yurdakul, I. ve Odabaşı, H. (2017). "Okul Rehber Öğretmenleri Gözünden İlköğretim Öğrencilerinin Karşılaştıkları Çevrimiçi Riskler". *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 415-427.
- Yelci, H. (2018). *Ortaokul Öğrencilerinde Siber Zorbalık ile Saldırganlık İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yenilmez , Y. ve Seferoğlu, S. (2013). "Sanal Zorbalık ve Öğretmenlerin Farkındalık Durumlarına Bir Bakış". *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 420-432.
- Yetim, S. (2015). "Siber Zorbalık Türkiye ve ABD Karşılaştırması (ABD V. Drew Dosyası)". *TBB Dergisi*, 325-384.
- Yıldırım, M. C. ve Dönmez, B. (2008). "Okul Aile İşbirliğine Yönelik Bir Araştırma". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 98-115.
- Yıldırım, R. (2012). "Akran Zorbalığı". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 39-52.
- Yıldırım, V., Güneş, S., Kütük, Ö., Toros, F. ve Ekinci, Ö. (2016). "İntihar Edemezsin Ki Bir Olgu Sunumu". *FNG ve Bilim Tıp Dergisi*, 46-48.
- Yılmaz, E., Şahin , Y. ve Akbulut, Y. (2016). "Öğretmenlerin Dijital Veri Güvenliği Farkındalığı". *Sakarya University Journal of Education*, 26-45.
- Yılmaz, E., Şahin, Y. ve Akbulut, Y. (2015). "Dijital Veri Güvenliği Farkındalığı Ölçeğinin Geliştirilmesi". *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*.
- Yılmaz, E., Şahin, Y., Haseski, H. ve Erol, O. (2014). "Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi Balıkesir İli Örneği". *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi E-Dergi*, 133-144.

EK-1. Siber Zorbalık Anketi

Sevgili öğrenci,

Sosyal medya ve akıllı telefonlar üzerinden gençler arasındaki etkileşim her gün daha çok artan bir gelişme göstermektedir. Anılan etkileşim, olumlu yanları yanında kimi zaman istenmeyen sonuçlara da yol açabilmektedir. Elinizdeki anket, günümüz modern iletişim teknolojilerine dayalı etkileşimin niteliği ve olumsuz etkileri konusunda bilgi edinmeyi amaçlamaktadır.

Yanıtlarınızın samimi olması yürütülen çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Anket üzerine isminizi yazmanıza gerek yoktur. Anketteki size uygun yanıtları doldurarak ve gerekli kutucuklara çarpı (X) işareti koyarak yanıtlayabilirsiniz. Çalışmaya sağladığınız katkı için teşekkürler.

Gülnehal TUNCA
Araştırmacı-TODAİE-EYYLP

BİRİNCİ BÖLÜM-DEMOGRAFİK BİLGİLER																				
1	Cinsiyetiniz? () K () E																			
2	Okuduğunuz okul? () Anadolu Lisesi () Anadolu İmam Hatip Lisesi () Fen Lisesi () Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi () Sosyal Bilimler Lisesi																			
3	Sınıfınız? () Lise 1 () Lise 2 () Lise 3 () Lise 4																			
4	Ebeveyn mezuniyet durumu? <table border="1"><thead><tr><th></th><th>Anne</th><th>Baba</th></tr></thead><tbody><tr><td>Mezun değil</td><td></td><td></td></tr><tr><td>İlkokul</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ortaokul</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Lise</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Üniversite</td><td></td><td></td></tr></tbody></table>		Anne	Baba	Mezun değil			İlkokul			Ortaokul			Lise			Üniversite			
	Anne	Baba																		
Mezun değil																				
İlkokul																				
Ortaokul																				
Lise																				
Üniversite																				

EK-1. (devam) Siber Zorbalık Anketi

İKİNCİ BÖLÜM -İTERNET VE AKILLI TELEFON KULLANIMI	
1	Evinizde bilgisayar/tablet var mı? () Evet () Hayır
2	Evde sadece sizin kullandığınız bir bilgisayar veya tablet var mı? () Evet () Hayır
3	Kendinize ait cep telefonunuz (akıllı telefon) var mı? () Evet () Hayır
4	Kişisel internet bağlantınız var mı? () Evet () Hayır
5	İnternete girme sürenizi anneniz/ babanız ya da herhangi bir aile büyüğü tarafından denetleniyor mu? () Evet () Hayır
6	İnterneti hangi amaçlar için kullanıyorsunuz? (En çok kullandığınıza 1 vererek sırayla numaralandırınız.) () Ders çalışmak/ödev hazırlamak () Film izlemek/indirmek () Sosyal Ağlar () Eğlence(Oyun vb.) () Müzik dinlemek/indirmek () Alışveriş yapmak () Mesajlaşmak () Haber Edinmek () Diğer(yazınız)
7	İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz? () Cep telefonu () Bilgisayar / Tablet
8	İnterneti günde ortalama ne kadar süre kullanıyorsunuz? () Bir saatten az. () 1-2 saat. () 2-3 saat. () 3 saatten çok.
9	İnternete en çok nereden bağlanıyorsunuz? (En çok kullandığınıza 1 vererek sırayla numaralandırınız.) () Evde () Okulda () İnternet kafede () Ulaşım araçlarında
10	Okul içinde internete bağlanıyor musunuz? () Evet () Hayır
11	Ders sırasında internete bağlanıyor musunuz? () Evet () Hayır
12	İnternete bağlı olmadan bilgisayar başında günlük ortalama ne kadar süre geçiriyorsunuz? () Bir saatten az. () 1-2 saat. () 2-3 saat. () 3 saatten çok

EK-1. (devam) Siber Zorbalık Anketi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM -SANAL ORTAM ETKİLEŞİMİ	
<i>Aşağıda son 'birkaç ay' içerisindeki akranların ilişkilerinizle ilgili sorular yer almaktadır. Lütfen size en uygun gelen yanıtı işaretleyiniz</i>	
1	<p>Başka çocuklar aşağıdakilerin herhangi birini sanal ortamda sizi rahatsız etmek amacıyla kullanıyor mu? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz. Şayet, sanal ortamda rahatsız edilmiyorsanız bu soruyu atlayınız.)</p> <p>() Elektronik posta ile () Kişisel videolarınız ile () Yazılı mesaj ile (SMS vb. gibi) () Sosyal iletişim ağları ile () Resimli mesaj ile (MMS ile) () Sohbet odaları ile (Chat) () Anında karşılıklı mesaj ile () Sanal ortamda oyunlar esnasında () Sizin için geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi ile</p>
2	<p>Online (çevrimiçi) ortamda başınıza kötü bir şey geldi ise, bu kötü şey sonucunda aşağıdaki durumlarla karşılaştınız mı? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz. Böyle bir durum olmamışsa bu soruyu atlayınız.)</p> <p>() Ders başarımlarım düştü. () Okula gitmek istemedim. () Öğretmenlerimle ilişkilerim kötüleşti. () Ailemle ilişkilerim kötüleşti. () Arkadaş ilişkilerim kötüleşti. () Ruh sağlığım bozuldu.</p>
3	<p>Aşağıdakilerden herhangi birini başka birini rahatsız etmek amacıyla kullanıyor musunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz. Böyle bir durum olmamışsa bu soruyu atlayınız.)</p> <p>() Elektronik posta () Kişisel videolar () Yazılı mesaj (SMS vb. gibi) () Sosyal iletişim ağları () Resimli mesaj (MMS) () Sohbet odaları (Chat) () Anında karşılıklı mesaj () Sanal ortamda oyunu () Sizin için geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da forum sitesi</p>
4	<p>Online ortamda başınıza gelen kötü bir şey için bir başkasından yardım istemek zorunda kaldıysanız, bu kimdi? (Kalmadıysanız bu soruyu atlayınız.)</p> <p>() Ders öğretmenim () Rehber öğretmen () Okul yöneticisi () Arkadaşım () Ailem (Anne/Baba/Kardeş) () Diğer (yazınız)</p>

EK-1. (devam) Siber Zorbalık Anketi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM -SANAL ORTAMDA RAHATSIZ EDİCİ DAVRANIŞLAR						
Sayı	Davranış Türleri	Hiç	Neredeyse Hiç	Bazen	Hemen Hemen Her Zaman	Her Zaman
1	Başka bir çocuktan sizi fiziksel olarak incitmekle ilgili online (çevrimiçi) ya da yazılı mesaj alır mısınız?					
2	Başka çocuklar sizi kasıtlı olarak online gruplardan çıkarır mı?					
3	Başka bir çocuk yazılı mesaj ya da online ortamda size kaba bir şey söyler mi?					
4	Size kızgın olan bir çocuk sizi online gruplardan çıkararak intikam alır mı?					
5	Güvenliğinizi tehdit eden yazılı ya da online mesaj alır mısınız?					
6	Bir çocuk diğer çocukların sizden artık hoşlanmaması için yazılı yada online mesajlarla sizin hakkınızda yalan söyler mi?					
7	Başka bir çocuk tarafından isteklerinizi gerçekleştirmediğiniz taktirde sevmeyeceğinizi belirten yazılı yada online mesajlar alır mısınız?					
8	Herhangi bir arkadaşın diğer arkadaşlarını sizden uzak tutacak, sizi aşağılayıcı mesajlar atar mı?					
9	İsteklerini yapmadığın taktirde, başka bir çocuktan fiziksel olarak incitici mesajlar alır mısın?					
10	Online kavgalarda bulunur musunuz?					
11	Başka bir çocuk online ortamda acımasız dedikodu, söylenti veya başka kırıcı bir şey göndererek yada paylaşarak sizi küçümser mi?					
12	Başka bir çocuk sizin yerinize geçerek, itibarınızı zedeleyecek ve arkadaşlık ilişkilerinize zarar verecek mesajlar gönderir mi?					
13	Başka bir çocuğun, izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı online olarak paylaşması başınıza gelir mi?					

EK-2. Anket İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.10586411
Konu : Araştırma İzni

30.05.2018

TÜRKİYE VE ORTA DOĞU AMME İDARESİ ENSTİTÜSÜ

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2017/25 nolu Genelgesi.
b) 21/05/2018 Tarihli ve E.840 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Yönetimi Yüksek Lisans programında kayıtlı öğrenciniz Gülnihal TUNCA'nın Prof. Dr. Feyzi ULUĞ danışmanlığında "**Okul Türleri Açısından Siber Zorbalık ve Mağduriyet**" konulu çalışması kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Görüşme formunun (6 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini rica ederim.

Vefa BARDAKCI
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Güvenli Elektronik İmza
Ask ile Aynıdır.

Adres: Emniyet Mah. Alparslan Türkeş Cad. 4/A
Yenimahalle/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Bilgi için: D. KARAGÜZEL

Tel: 0 (312) 221 02 17
Faks: 0 (312) 221 02 16

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 6d46-73d5-3b11-bfb6-c030 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Gülnihal Tunca
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 10.04.1986 Bafra
Medeni hali : Evli
Telefon : 5066354235
e-mail : gulnihaldemet@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	HBVÜ Eğitim Yönetimi	2019
Lisans	Konya Selçuk Üni. Bilg. Sist. Öğrt. Öğretmenliği	2009
Lise	Kızılırmak Lisesi Matematik Fen Böl	2003

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2010-2012	Siirt	Bilişim Öğretmeni
2012-	Ankara	Bilişim Öğretmeni

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Eğitim Bilimleri ve Eğitim Yönetimi Konularında Araştırmalar Yapmak

